

HISTORIA ECCLESIAE

Commemoratio

Adorjáni Zoltán*

Kolozsvár

Nagy István lelkipásztor (1916–2003) önéletrajza és publikációi

Autobiographie und Veröffentlichte Schriften Pfarrers
István Nagy (1916–2003). Zusammenfassung

Vor hundert Jahren war István Nagy geboren. Er gehörte zu jener siebenbürgischen Pfarrergeneration, die zwischen den zwei Weltkriegen in der Atmosphäre der Bibelkreise von der Erwachungsbewegung, bzw. in der Atmosphäre des glaubensbekennenden, bibeltreuen Christlichen Jugendvereins, (der 1921 seine Tätigkeit begann), erzogen wurde. Diese Pfarrergeneration wurde an der Reformierten Theologie zu Klausenburg von solchen ausgezeichneten Professoren unterrichtet, die schon ab Mitte der Jahre 1920 in der Richtung der dialektischen Theologie orientiert waren.

István Nagy studierte auch in Basel, wo er die Vorlesungen der Professoren Karl Barth, Eduard Thurneysen, Vischer Wilhelm Eduard, Ernst Staehelin, Oscar Cullmann und Karl Ludwig Schmidt besuchte und er hatte Gelegenheit die Predigten von Walter Lüthi regelmäßig zu hören. Walter Lüthi übte nachhaltige Wirkung auf seine spätere seelsorgerische Tätigkeit aus.

Jene Kirchengemeinde in Klausenburg, in der er die letzten 15 Jahre seiner geistlichen Laufbahn im Dienst war, versammelte sich am 12. April 2016 zur hundertjährigen Geburtstagsfeier ihres ehemaligen Pfarrers. Auf den Seiten der *Reformierten Rundschau* wollen wir mit seiner, von ihm am 10. September 1996 datierten, mit Notizen versehenen Lebensbeschreibung, bzw. mit der Liste seiner veröffentlichten Schriften mit Ehrung seiner gedenken und dabei die Hoffnung haben, dass auch andere zur weiteren Forschung und Auswertung des Lebens und der Tätigkeit von István Nagy angeregt werden.

---

* Adorjáni Zoltán (Dés, 1956) 1991-től tanít a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben görög és héber nyelvet, intertestamentikát, újszövetségi exegézist. Doktori címet 2005-ben szerzett a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen *A terapeuták kontemplatív kegyessége* témájú tézisével. Kutatási területei: az Újszövetség korának kegyességi irányzatai, deuterokanonikus és pszeudoepigráf irodalom, Imre Lajos élete és munkássága. Könyv- és lapszerkesztői tevékenysége mellett (*Üzenet, Ifjú Erdély, Erdélyi Református Naptár, Református Család, Református Szemle, Studia Doctorum Theologiae Protestantis*) közös tanulmánykötetekben, a *Református Szemlében*, a *Pannonhalmi Szemlében*, a *Confessióban*, illetve más bel- és külföldi folyóiratokban közöl tanulmányokat, illetve esszéket.

Az idén száz éve, 1916. április 8-án született Nagy István ahhoz az erdélyi lelképásztor-generációhoz tartozott, amely a két világháború közötti ébredési mozgalom bibliaköreinek, illetve az 1921-ben megalakult Ifjúsági Keresztény Egyesület (IKE) tavaszi és nyári konferenciáinak bibliás, hitvallásos és építő légkörében nevelkedett. Ezt a lelkészgenerációt az a kiemelkedő kolozsvári tanári kar oktatta és készítette fel a gyülekezeti szolgálatra, amely már az 1920-as évek derekától a dialektikus (újreformátori) teológia irányába tájékozódott.

Nagy István jeles eredménnyel zárta kolozsvári teológiai tanulmányait, a tanári kar pedig külföldi ösztöndíjra javasolta őt. Akárcsak kortársai közül többen, Bázelen ő is látogathatta Karl Barth, Eduard Thurneysen, Vischer Wilhelm Eduard, Ernst Staehelin, Oscar Cullman és Karl Ludwig Schmidt professzorok előadásait. Emellett rendszeresen hallgathatta a Barth-tanítvány, Walter Lüthi prédikációit, amelyek talán a leginkább tükrözték az újreformátori teológia igehirdetésről vallott felfogását. Walter Lüthi maradandó hatást gyakorolt rá.

Nagy István azért választotta éppen Bázelt, mert édesapja, id. Nagy Géza is, aki az egyháztörténelmet tanította a Kolozsvári Református Theológiai Fakultáson, bázeli ösztöndíjas volt. A svájci tanulmányi év még inkább megerősítette benne azt a meggyőződést, hogy a lelképásztori szolgálatot nemcsak komoly buzgósággal és kitartással, hanem folytonosan gyarapított teológiai ismeretek birtokában kell végezni. Ezt tanúsítják életművének sajtóban megjelent és kéziratban maradt darabjai, prédikációi, amelyeket – akárcsak előadásait – szakszerűen készített elő, és mindig le is jegyzett. Ezért írja Jenei Tamás, a *Vettetek-e Szentlelket* című prédikációskötetének szerkesztője:

„[Prédikációin] átsugárzik a »szakmában« járatos ember folyamatosan összegyűjtött nagy tudása, [...] a több évtizedes hűséges munkatapasztalata, az imádságban élő pásztornak az embertársak iránti érzékenysége, a Krisztus követségében járó prédikátor céltudatos iránymutatása és az Istennel minden nap együtt járó hívő ember életének zamata. Ez utóbbi teszi hitelessé az összes többi, nagyon értékes vonást! [...] Nagy István igehirdetése erdélyi igehirdetésünk 20. századi paradigmájaként nyeri el méltó helyét a hazai szakirodalomban.¹

A Kolozsvár-hidelvei Református Egyházközség, ahol lelkészi pályafutásának utolsó 15 esztendejében szolgált, 2016. április 12-én emlékezett meg száz éve született lelképásztoráról. A *Református Szemle* hasábjain most az 1996. szeptember 10-én kelt és jegyzetelt önéletírásának, illetve megjelent írásainak lajstromával tisztelgünk emlékének abban a reménységben is, hogy ez ösztönözní fogja Nagy István életének és munkásságának alapos kutatását és kiértékelését. Ehhez bőséges forrásanyagot nyújt az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárába elhelyezett hagyatéka.

Köszönettel tartozom leányának, Bellághné Nagy Rózsának, aki kezembe adta édesapja önéletírását, és észrevételeivel, illetve kiegészítéseivel segített a jegyzetek pontosabbá tételében.

Nagy István református lelkipásztor élettörténete²

Nagy István nyugdíjas református lelkipásztor Bojtor³ atyámfia-szolgatársam kérésére igyekszem összefoglalni életemnek történetét.⁴

A régi Udvarhely megyének Székelyszenterzsébet nevű falujában születtem 1916. április 8-án.

Édesapám, Nagy Géza⁵ lelkészcsaládból és a Szováta vidékén levő Székelyabodból elszármazott elődök utódeként született; Marosvásárhelyen végezte a középiskolát. Jeles tanuló volt ott is, akárcsak a kolozsvári teológián. Tanulmányait Berlinben és Bázelen⁶ folytatta. Otthoni, esperes apja melletti segédlelkészi szolgálata után hívta meg a szenterzsébeti gyülekezet. Annak odaadó gondozásával egy időben tovább tanult, írt, teológiai magántanári fokozatot szerzett rendszeres teológiából Debrecenben.⁷ Szorgalmas, nagyszerű emlékezőképességű, családját szerető, puritán, hívő lélek volt. Az anyagi, gazdasági ügyekhez kevés érzékkel viszonyult.

Édesanyám, Csoma Juliska⁸ apai ágon a háromszéki Zágonból származott, apja a csendőrségen teljesített tisztviselői szolgálatot Marosvásárhelyen. Ő kereskedelmi középiskolát végzett, a kegyességi mozgalom hatott rá. Gyakorlatias, szolgálatkész, édesapám tudományos munkáját becsülő és biztosító feleség, de a gyülekezet gondját is szeretetmunkával felvállaló asszony volt. Négyen születünk a házasságukból.

Géza bátyám,⁹ kemény kötésű, kitűnő tanuló, egyben nagyszerű sportoló, hívő lélek. Magyar–német szakon végzett Kolozsváron, a főiskolás IKE elnöki tisztségét is betöltötte; mint tanárt elhurcolták a Duna-csatorna építéséhez, később börtönre is ítélték államellenességgel vádolva. Aztán rehabilitálták, az egyetem előadótanára lett, röviddel nyugdíjazása után, 66 éves korában hunyt el hirtelen. Nemzedékének kimagasló személye, nagy műveltségű, egyházi tisztséget is betöltő, öntudatos, naponta csendesórát tartó ember volt. (Benkő Samu írt róla könyvet.¹⁰)

Öcsém, Béla¹¹ festőművész, Bukarestben és Budapesten végezte tanulmányait, a háborúban orosz fogságba esett, négy évet szenvedett, hazatérte után a Kolozsvári Képzőművészeti Főiskola tanárának hívták meg. A változás után az újra megalakult Barabás Miklós magyar képzőművészek szövetségének elnöke lett.¹² (Bajor Andor írt, állított össze könyvet róla.¹³)

Húgom, Juliánna¹⁴ Magyarországra ment férjhez, Budapesten él özvegyen, magánosan.

Mindnyájan lelki nevelésben részesültünk, fegyelmet tanultunk, Isten jóvoltából gazdagoknak érezhettük magunkat, mert hitet kaptunk, amit megőrizhettünk, s ami megőrzött minket.

Szenterzsébeti emlékeim közül itt csak az erdélyi helyzetünkre jellemző eseményt írom le, hogy az egyházi iskolát egyik napról a másikra bezárta az el-

vakultan nacionalista állam, és a román nyelven tanító állami iskolába kellett járnunk, ahol olyan – különben kedves – tanítónőnk volt, aki egy szót sem tudott magyarul.

De édesapám nemsokára Kalotaszegen, Magyarbikalon hirdette az Igét. Meghívták ebbe a kedves gyülekezetbe, részben az akkori püspök, Makkai Sándor ajánlatára, hogy bejárhasson Kolozsvárra tanítani a teológiára. Magyarbikalon még megmaradt az egyházi iskola, odajártunk. (Bátyám Székelyudvarhelyen fejezte be az évet, utána pedig a Kolozsvári Református Kollégiumba, annak bentlakásába került át.) Négy évvel később, 1929-ben a teológia rendes tanárként alkalmazta édesapámat az egyháztörténet előadására. A család Kolozsvárra költözött.

A kollégiumban közepes, később jó tanuló voltam, előbb sokat helytelenkedtem, később fegyelmezettebb lettem. A kollégium reformátusságot jelentett, mint a hozzá hasonló intézetek, de lehetőséget nyújtott a mélyebb lelki nevelésre is. Az általában lelkiismeretes tanáraink mellett teológiai hallgatók jártak be gondozni minket. Több bibliakör alakult Sas névvel, a tavaszi és nyári ifjúsági (IKE = KIE, nálunk kizárólag az egyház keretében) konferenciákon testvéremmel együtt vettem részt. Ezt kiegészítette a cserkészlet, mert abban is benne voltunk. Utolsó tanévben lett vallástanárnk László Dezső,¹⁵ akinek minden órája bibliórát jelentett. Az előírt anyag mellett kérdéseket tehattunk fel, ezt követte a megbeszélés. Épültünk.

Addigi terveimet félretéve,¹⁶ ekkor döntöttem a teológiai tanulmányok mellett. Ehhez le kellett érettségiznem, és ezt éppen abban az évben tették még nehezebbé. Törvény írta elő, hogy minden tárgyból román nyelven és idegen bizottság előtt kell vizsgázni. Fiatal életek törtek kettőbe. Szüleim a nyári szünidőben román és német környezetben igyekeztek elhelyezni a nyelvtanulás érdekében. Románul meglehetősen jól tudtam, ám a szakkifejezéseket nem ismertem. Mégis sikerült a vizsgám. 28 osztálytársam közül csupán 7-en mentünk át.¹⁷

A teológián egészen rendkívüli tanárok közössége tanított és nevelt: Tavaszgy Sándor, Imre Lajos, Gönczy Lajos, Maksay Albert, Nagy András¹⁸ és édesapám, id. Nagy Géza A történelem „nagy tanári kar”-nak nevezi ezt a tanári kart. Állandóan tanultak, lelkiismeretesen dolgoztak. Hittek és szolgáltak. Tanításukat beszédük igazolta. A családok felváltva tartottak közös bibliórákat. Benne voltak az egyház minden munkájában, nagy tekintélynek örvendtek. Mind tagjai voltak az egyház megújulásán fáradozó ún. Vécsi Szövetségnek.¹⁹ Készségesen tartottak előadásokat, prédikáltak gyülekezetekben, imaházakban, különböző konferenciákon. Nem szolgálai módon és egyformán, de mind az új-reformátori teológia irányát követték.²⁰ Mi, hallgatók a hit példaképeit láthattuk, és még a gyengébb képességűek is igyekeztek lelkiismeretesen tanulni, Lélek szerint élni. Mindenik tanár vezetett bibliakört, a hallgatók szabadon választhattak, hogy kinek a bibliakörébe járjanak. Legtöbbször más és más tanárhoz jelentkeztünk évenként. A szemináriumokon²¹ tanulmányokat olvastunk fel. Édes-

apám bevezette az oklevélmásolást, amelyet a Múzeum-Egyesület levéltárában végeztünk, és megtanultuk a régi írások olvasását.

Az ifjúság jó része eljárt a különböző főiskolák hallgatói alkotta IKE össze-
jöveteleire és konferenciáira is, vállalt vasárnapi iskolavezetést és szór-
ványmunkát. Két munkatáborban is dolgoztam, a mezősegi Mezőújlakon az
egyházi épületek javításánál, nagyobb létszámmal a kalotaszegi Bábonyban, a
tervezett gazdasági iskola építésének elkezdésénél Kós Károly irányítása alatt.
Már 1934-ben alkalmam nyílt részt venni egy dunavecsei KIE-táborozáson,
amikor megismerkedtem Pógyor Istvánnal²² és Kovács Bálinttal.²³ (Az
utóbbival mindmáig testvéri kapcsolatot ápolok.) A teológián bevezették az 5.
tanévet is, amely alatt mezőgazdasági, szövetkezeti stb. ismeretekkel vértetek
fel a teljesebb falusi gyülekezeti munka érdekében.²⁴ Nagyenyeden folyt a
tanítás, illetve a hozzátartozó gazdasági iskolában, Csombordon. Az utóbbi
iskola bennlakásában felügyelői munkát vállaltam másodmagammal, ott is
laktunk. Beindítottuk az IKE megszervezését.

Teológiánk felszólított egy külföldi ösztöndíj megpályázására.²⁵ Bázelt vá-
lasztottam és kaptam meg.²⁶ 1938 nyarán indultam útnak. Előbb részt vettem a
dunavecsei nemzetközi ifjúsági táborozáson. A hajón közölték velem, hogy az
egyik csoportot réám bízzák. Nem akartam vállalni ezt, mert még gyengén áll-
tam a német nyelvvel, tudniillik a bibliaórák bevezetését kellett volna megtarta-
nom. A genfi kiküldött, Porsche nyugalmazott ezredes rám szól: *Mint Farel
Kálvint kényszeríttem erre a szolgálatra.* Hitet erősítő táborozásnak bizonyult a nagy
találkozó. Több látogatónkkal ismerkedtem meg, pl. Teleki Pál²⁷ akkori minisz-
terelnökkel, a csoportomhoz tartozó Urho Siro²⁸ finn diákkal, aki később lelki-
pásztor lett Helsinkiben, és akivel baráti kapcsolat született és tartott éveken át.

Svájcba érkezve, a zürichi műegyetemen jelentkeztem, amely különböző nyári
diák munkatáborokat szervezett. Megelőzőleg az isentali útépítőkhöz kértem a
beosztásomat. Kiderült, hogy erre egy héttel később kerül sor. Tanácstalansá-
gomban egy családdal ismerkedtem meg, Gallmann²⁹ fogorvos családjával. A
Gallman házaspár – Isten gondviseléséből akkor és egész évben, sőt hazajöve-
tem után egészen elhunytukig – szülőkként karoltak fel. Vasárnap következett, és
elvittek a Fraumünster-templomba. Csak a lépcsőkön találtunk helyet, mert
Brunner [Emil]³⁰ szolgált, aki akkor indult Amerikába tanítani.

A munkatábor az Alpokban két völgyet igyekezett összekötni. Nehéz volt
megszoknom az éghajlatot, étkezést, de a diákok mindenben segítettek. Ez a
munkalehetőségem, amelyet a nyelv gyakorlásának céljából vállaltam, három
hétre szólt.³¹ Adódott alkalom a bizonyágtételre is. Szívesen hallgatták. Részt
vehettem a Junge Kirche³² konferenciáján Wildhausban. Felkereshettem egyhá-
zunk akkori jótevőjét (a HEKS³³ elődjét),³⁴ Gantenbein lelkészt,³⁵ beszámoltam
neki, és tájékoztatást kaptam.

Bázelen az Alumneumban laktam.³⁶ Találtam ott erdélyi és magyarországi
hallgatókat is. Az egyetemen Karl Barthot, Thurneysent,³⁷ W. Vischert,³⁸ Ernst

Stundenplan der Herren: Christian Stähelin (Theol. Stud.)

	Montag	Dienstag	Mittwoch	Donnerstag	Freitag
7-8					
8-9					
9-10					
10-11					
11-12					
1-2					
2-3					
3-4					
4-5					
5-6					
6-7					
7-8					
8-9					
9-10					
10-11					
11-12					

Nagy István bázeli órarendje

Stachelint,³⁹ Oscar Cullmann⁴⁰ és K. L. Schmidtet⁴¹ hallgattam azzal a kötelezettséggel, hogy félévkor kettőnél vizsgálni fogok.

Elkezdtem olvasni Barth dogmatikájának megjelent kötetét.⁴² Nekem nehezen ment akkor, s megy most is, előadásait könnyebben megértettem. Szemináriumát látogattam, elmentem a nyílt estéire, ahol többször is beszélgettem vele. Előadásait a régi egyetem legnagyobb termében, majd amikor évközben az egyetem

használatba vette az új épületét, annak dísztermében kellett tartania a hallgatóság nagysága miatt. Thurneysen előadásából gazdag útravalót kaptam az igehirdetés, egyáltalán a lelkipásztori szolgálat végzéséhez. Stachelinnél és Cullmannnál vizsgáztam a félév után.

Az Alumneumban csak rövid áhítatokat tartottak. Istentiszteletre vasárnapként főleg az Ökolampad gyülekezetbe jártam, ahol W. Lüthi⁴³ hirdette, valóban hirdette az Igét.⁴⁴ Még Thurneysent és Dieterlét⁴⁵ hallgattam szívesen, mert kaptam tőlük személyhez szóló üzenetet.

Az erdélyi diákok mindenkori pártfogója, a Welti család⁴⁶ engem is pártfogásába vett, különösen Welti néni, aki ha ment valahova gépjárművel, mindig telefonált nekünk, hogy kész magával vinni minket. Mivel szeretett utazni, szinte az egész országot bejárhattam, és megcsodálhattam a meseszerű szépségeket. Ő is számontartott földi életének végéig. Első gyermekünk kocsiját is tőle kaptuk.

Diáktársam volt W. Pfendsack, a későbbi bázeli-münsteri gyülekezet lelkipásztora, sok prédikációskötet szerzője, a híres templom építészeti és művészettörténeti feldolgozója.⁴⁷ Hamar egymásra találtunk, kereső léleknek bizonyult. Abban az időben a Csoport (Oxford) mozgalom vonzotta a lelkeket. Pfendsackkal együtt látogattuk ennek összejöveteleit, és kettesben is sokáig vergődünk az ott hirdetett és az életet lépésről lépésre irányító Szentlélek vezetésének megtapasztalásáért. Ezt bizonyágtételek igazolták. Mi nem jutottunk el erre az eredményre. Mégis megkaptuk azt a tanítást, hogy kérjük a Lélek vezetését, és fogadjuk el engedelmesen azt. Csupán a nagy megtapasztalás maradt el, ami sokakkal megtörtént, és okozta a mozgalom eltűnését. De látogattuk a különböző szekták összejövetelét is – már akkor volt belőlük elég –, és egy-egy estét rászántunk a megismerésükre. A közeli Dornachot is felkerestük, az antropozófia központját, hallgattuk előadásokat, megnéztük mutatványaikat, és csóváltuk fejünket. (Erről is írtam beszámolót a kolozsvári napilap, a *Keleti Újság* részére,⁴⁸ és ezért újságíró-

igazolványt kaptam volt, és ennek megfelelően időnként küldtem írást.) Pfendsackkal elköltözéséig tartottuk a barátságot. Munkáinak nagy részét sorra megküldte nekem.

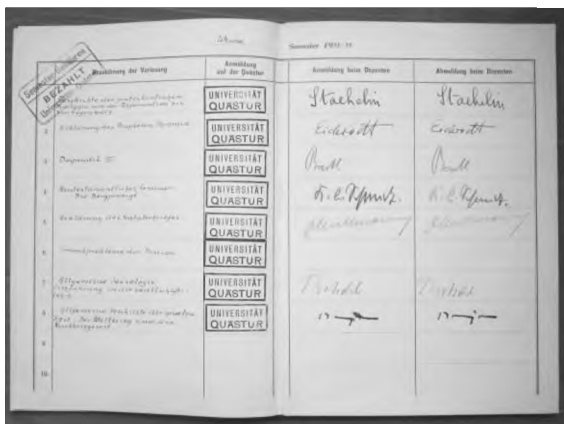
Az egyetemi könyvtárban elhelyezett nyilvántartások alapján összeállítottam az ott tanult erdélyi diákok jegyzékét. (Ezt a kolozsvári teológia könyvtárának adtam át.)

A húsvéti szünetben többemagammal volt alkalmam átutazni Párizsba – Gallmannék jóvoltából. Ott egy héten át bámultam a világvárost, múzeumait stb. Akkor Kulifay⁴⁹ gondozta a magyar reformátusokat. Gépkocsi-fuvarozással tartotta fenn magát, biztosította megélhetését és szolgálatának anyagi fedezetét. Minket is segített szálláshoz jutni, eligazodni. Húsvét ünnepén az ő prédikációját hallgattuk a kicsi gyülekezettel, és kezéből vettük az úrvacsorát.

Bázeli tartózkodásom idején eleven lelki életet láthattunk a gyülekezetekben. A liberális irányzatú lelkipásztorok templomát bizony igen gyéren látogatták, de a hitvalló lelkipásztorok temploma tele volt, sőt zsúfolt.

Hazuról azt a megbízatást kaptam, hogy az IKE képviselőjében és a genfi központ támogatásával vegyek részt az Amszterdamban nyáron megtartásra kerülő keresztyén világ ifjúsági találkozásán.⁵⁰ Ezen a hatalmas méretű gyűlésen a háború elleni gondolkodást és magatartást kellett kidolgozni. Az egykori olimpiai stadionban nyilvános felvonulás fejezte ki ezt az álláspontot. A megbeszélések kérdés-csoportok szerint folytak. Én az állam és az egyház viszonyát tárgyaló csoport munkálatain vettem részt. Mintegy 70-en voltunk a csoportban különböző országokból, sőt világrészekről. Első tanácskozásunkon mindenkinek röviden be kellett számolnia hazájának helyzetéről. A román küldöttség vezetője⁵¹ már tudott rólam és a másik képviselőről, M. Nagy Ottó zilahi vallásánarról,⁵² és figyelmeztetett, hogy semmi felvilágosítást ne adjunk, mert ezt ők maguk teszik meg a maguk helyén. Mint csoportunkban egyedüli romániai, amikor reám került a sor, jelentettem, hogy a mi helyzetünk azért érdekes, mert egyházunk kétszeresen kisebbségi a román ortodoxok fölényes többsége mellett, ám ennek ismertetését megtiltották. Skót tanárvezetőnk azzal csendesítette le az általános méltatlankodást, hogy szavaimmal többet mondtam, mintha félórát beszéltem volna.⁵³

Azt is megtiltották, hogy a magyarországiakkal érintkezzünk, mi azonban mégis találkoztunk velük több ízben. Amszterdamban ismerkedtem meg a magyarországi csoport vezetőjével, Pap László⁵⁴ teológiai tanárral. Ismerkedé-

Nagy István bázeli leckekönyve

sünkből állandó, elhunytáig tartó barátság született, s ez a mai napig tart hátra-maradt családjá tagjaival. Szívének tiszta szeretetét sokszor megmutatta személyesen, leveleivel, segítségével.

A háború réme növekedett, s fennállott a veszély, hogy kinnrekedek. Ezért a további USA-ba szóló ösztöndíjat nem vettem igénybe. Hazakíváncoltam, vártak otthon. Még felkerestem Brüsszelt, aztán Észak-Olaszországon át utaztam haza.⁵⁵

Itthon már kineveztek segédlelkésznek a kolozsvár-alsóvárosi gyülekezetbe, Kádár Géza⁵⁶ lelkipásztor mellé. Kegyes, mély hitű, szolgálataira lelkiismeretesen készülő, kiváló szónok volt. Minden második hétre templomi szolgálatra osztott be, reám bízta két iskola vallásóráit és az ifjúsági munkát. A gyülekezet fele iparos, gyári munkás, fele hóstáti földműves volt. Vasárnaponként mindig megtelt a nagy templom. Sikerült megszerveznem az IKE-t, külön az iparos és külön a földműves ifjak számára, otthonukként helyiséget béreltünk és szereltünk fel.

Közben két nagy esemény történt: a bécsi döntés, amelynek következtében a város visszakerült Magyarországhoz. Boldogan fogadtuk a változást, az érkező hatóságokat, de sirattuk a Dél-Erdélyben rekedteket. Az érkezők többsége szeretettel sietett segítségünkre, de akadtak számosan olyanok, akik mindvégig lenézéssel kezeltek. De kaptunk az Úrtól négy szép esztendő, áldásinjekciót megmaradásunkhoz.

A másik esemény a házasságkötésem volt Ürmösi Margittal,⁵⁷ akivel már tíz éve szerettük egymást, és külföldi utam előtt eljegyeztünk. Ő vasúti művezető családjának gyermeke, kereskedelmi középiskolát végzett és tisztviselőként dolgozott. Egy év múlva megszületett a fiunk.⁵⁸

A gyülekezet jó, ragaszkodó közösségnek bizonyult. Ez a mai napig tart. Kádár Géza gyakran bevont az igehirdetés előkészítésébe, amit kevés „principális” tett és tesz meg, és megkért, hogy prédikációkat közlő lapjának⁵⁹ adjak fordításokat. W. Lüthi *Die kommende Kirche* című, Dániel könyvéhez írt magyarázata így jelent meg folytatásokban⁶⁰ és külön lenyomatként könyvalakban (*Az eljövendő egyház az Ifjú Erdélynél*).⁶¹

1941-ben volt vallástanárom, László Dezső kért fel arra, hogy vállaljam el mellette a segédlelkéshi állást a belváros gyülekezetében. Akkor behívott országgyűlési képviselő volt, sokszor kellett Budapestre utaznia, és mint mondta: már tapasztalt munkatársra van szüksége, akiben meg is bízok. Nem vágytam oda, mert sok értelmiségi és kollégiumunk tanári kara előtt nehéznek láttam feladatomban ellátását. Tanácsot kértem Kádár Gézától. Meglepte a helyzet, mivel jollehet lejárában volt már a két éves segédlelkéshi kinevezésem, de szeretett volna még maga mellett látni, hogy tovább gondozzam a gyülekezetet. De arra gondolt: másutt is kell szerezni tapasztalatokat, és arra bátorított, hogy fogadjam el László Dezső ajánlatát.⁶²

László Dezső erdélyi nemzedékünk legkimagaslóbb személyisége volt, éven át utazó titkárként szervezte az IKE munkáját, szinte mindegyik gyüleke-

zetben megfordult, némelyikben többször is rendezte a konferenciákat. A reformatori teológia erdélyi második nemzedékéhez tartozott. Gazdag irodalom került ki kezei közül. Vallástanárként dolgozott a kolozsvári kollégiumban, teológiai magántanári minősítést szerzett, s mint belvárosi lelkipásztor, a missziói munkák kiegészítésére elindította a férfiszövetséget is. Az egész várost megmozgató, az egyetem diákházában hitvalló előadás-sorozatot rendezett. Szerkesztette az *Erdélyi Fiatalok* című, tanulmányokat megjelentető folyóiratot. Mindig dolgozott. Igehirdetésére szobájába bezárkózva készült egész szombat délelőtt, aztán behívott, és egy kis cédulát tartva kezében ismertette a prédikációját, és kikérte véleményemet. Csak istentisztelet után, a már elmondott prédikációt gépelte le, amelyek megmaradtak.

Itt írom le, hogy [a belvárosban] többször is szolgált vendég igehirdető, így Ravasz László is, valahányszor hazatért szülőföldjére. Egyik látogatásakor arra kért a szolgálat elvégzése után, hogy adjam le palástját és ágendáskönyvét a szálláshelyén, mert még fel kell keresnie egy családot. Feltűnt, hogy az ágendáskönyvből papír akar kihullani. Kezembe vettem: az elmondott prédikációja volt, amelyet legépel, utána több helyen zöld, majd fekete beírásokkal módosított. Láthattam, hogy a híres, országsszerte szívesen hallgatott prédikációi milyen odaadó előkészítés után hangoztak el.

László Dezsővel testvéri kapcsolatban dolgoztam, maradtam mindvégig. Sokat tanultam tőle. Nemcsak munkával bízott meg, hanem segített is annak elvégzésében. Így itt is megszerveztük az ifjúsági munkát, megfelelő otthont szereztünk számára, IKE-konferenciát tartottunk. Átala lettem a nevezetes Erdélyi Kör⁶³ tagja, amelynek összejövetelein a város és Erdély ügyében ténykedő értelmiségiek találkoztak vallástól és pártállástól függetlenül. Az otthont az idelátogató anyaországiak jeles írói, politikusai is felkeresték (Kodály Zoltán, Móricz Zsigmond, Bárdossy⁶⁴ stb.). Írásaimat ebben az időben az *Utunk*, a *Kálvinista Világ* című egyházi lapokban közöltem.

Más vallású fiatal lelkészekkel, orvosokkal (románokkal is) engem is behívtak 1942 nyarán katonai átképzésre. Meglehetősen vadul bántak velünk az anyaországi altisztek. A lelkészek külön katonai lelkészi oktatásban is részesülünk. Vasárnaponként katona-istentiszteleten hirdettük az Igét. Később v. Huszár Endre táborigazvezető lelkész is prédikált, akit már az alsóvárosi gyülekezetből ismertem, ahol vasárnap reggelként külön istentiszteletet tartottak a katonák részére. Emlékszem egyik prédikációjára: *Ne félj, te kicsiny nyáj*. A „kicsiny nyáj”-on a magyar népet értette, harci készségét méltatta. Ilyen volt különben e szívélyes, közvetlen ember teológiája. Ő hívta fel a figyelmemet arra, hogy táborilelkész-vizsgára lehet állni, és biztatott, hogy jelentkezsem erre. Budapesten a zsinati iroda termében vizsgáztunk talán húszan, mondtuk el a megelőző napon kijelölt alapige szerinti prédikációnkat. Jó eredményt értem el, amelyet az mutatott, hogy néhány hónap múltán kineveztek táborigazvezető lelkésznek. De akkorra már kigyógyultam a katonáskodásból, és családi állapotomra is hivatkozva nem fogadtam el a kinevezést. A következő évben megismétlődött az

ügy hasonló döntéssel. Huszár Endre sajnálkozását fejezte ki a nagyszerű lehetőség elutasítása fölött.

Meghívtak még a lelkészek leventemunkára felkészítő tanfolyamára Budapestre. Az egyházat segítségadásra kérték. Ezt láttatta az előadók névsora, amelyben Ravasz László állt legelől. Erdélyből azokat gyűjtötték össze a Toldi Miklós-főiskolába, akik a missziói munkában leginkább tevékenykedtek.

1943 végén lelképásztornak hívtak meg a Kolozsvártól 20 km-re fekvő egykori bányaváros, Kolozs gyülekezetébe.⁶⁵ Eljött az idő, hogy önállóan szolgáljak. Abban az időben Kolozs Észak-Erdély szélére esett – földjeinek nagyobb részével együtt. Ezért jelentős határőrség és csendőrség tanyázott ott. Lakossága fele-fele arányban magyar volt a völgyben és román a dombokon, mellettük pedig római katolikus vallású cigányság. A településen öt templom áll: magyar részről református, római katolikus és unitárius, román részről pedig görögkeleti és görögkatolikus.

Itt már a rómaiak is bányászták a sót.

A családnevek főleg Székelyföldre utalnak, kicsi részben szász telepésekre, akiket a munkalehetőség hozott ide. A helynevek – kevés kivételtől eltekintve magyarok. Megközelíthető vasútállomása a falutól 5 km-re esik, magas domb áll a falu és a vasútállomás között. Mikor a feleségemmel először látogattunk Kolozsra, vonattal utaztunk. Az állomáson szekér várt, s ugyancsak szekérral jöttünk vissza ide. Sáros időt fogtunk ki. Szelíd, jó kedélyű feleségem szomorúan mondta: „Nem fogom megszokni ezt a helyet, remélhetőleg rövid lesz az itt-lakásunk.” 18 évet tartott.⁶⁶ Az irodát egészen rendben találtam, de elődöm, aki esperes is volt, meglehetősen elzárkózott a néptől. Pontos nyilvántartásában ijesztően gyenge templomlátogatás adatait örökítette meg.

Az istentiszteletek tartása mellett elsősorban a családok látogatását végeztem, személyenként ismerkedtem meg a gyülekezet tagjaival. Természetesen felvettem a kapcsolatot a hivatalosságokkal, és feleségemmel együtt látogatást tettünk a lelkészeknél. Mindenütt szívélyesen fogadtak. Vasárnap reggel külön istentiszteleten hirdettem az Igét a katonáknak és csendőröknek. Sikerült tűzfát is beszerezniem.

Határátlépési igazolványom birtokában átmehettem Dél-Erdélybe, hogy megnézzem a távolabbi egyházi földeket, és felkeressem a több tanyán szét-szórtan élő reformátusokat. A régebbi megalapozásra is támaszkodva, ébredezni kezdtek a lelkek. A 800-as lélekszámhoz viszonyítva kielégítő lett a templomlátogatás.

De jött a következő év augusztus 23-a, a románok átállása, és ennek következtében súlyossá vált helyzetünk. Megindult a határ megerősítése nagy létszámú erővel. Már 23-a éjszakáján hallottam egyik rendőrtől, hogy letartóztatták a két román lelkészt és több román földművest is. Megtudtam, hol vannak, felkerestem őket, utánuk a két lelkész családját. Majd a községházáról telefonon beszéltem a főispáni hivattal, annak főtitkárát kértem meg, közölje az illetékesekkel, hogy mi, kolozsi magyarok felelősséget vállalunk a letartóztatottakért, és

reánk való tekintettel, a jó békeség fenntartása érdekében engedjék szabadon őket. Közbenjárásom eredményesnek bizonyult. Akkor nem gondoltam a következményekre.⁶⁷ Falunkat ellepte a katonaság, parókiánk egy részében tisztek laktak. Senkinek nem történt bántódása vagy anyagi károsodása.

Azonban néhány hét után visszavonult a honvédség, és nyomában a faluba román és orosz katonaság nyomult be. Lövöldözés, rablás kezdődött. Egy román katona vezetésével berontottak hozzánk, de az felém kiáltott románul: „Ne féljenek, mert itt vagyok!” Majd a konyhánk és hálószobánk kivételével lefoglalták az egész épületet egy tábornok részére, és mind az utcai, mind az udvari bejárathoz őrséget állítottak. Este megérkezett a tábornok. Bemutatkozott: „Popescu”. Megkérdezte románul: „Befogadnak-e?” Feleségem kérdésére, hogy mivel szolgálhatunk, csupán egy csésze teát kért. Amíg nálunk lakott, őrsége reánk is gyázott.

Éjszaka a visszavonult magyar tüzérség löni kezdte a falut. Lemenekültünk a pincébe, a katonák közül többen odahúzódtak. A tábornok nem volt a parókián. Két gyermekünk aludt, a katonák aludtak, de feleségemmel szorongva virasztottuk át az éjszakát és imádkoztunk. Hajnalban kiáltották nevemet. A két román lelkész jelent meg, hogy megnézze, mi van velünk. Nagyon jólesett. Szóltak a katonákhoz, hogy ne bántsanak, mert testvéreink ők. De sajnos feltűntek a Maniu-gárdisták, visszajöttek a régi hivatalnokok, és megkezdődött a „megtorlás”, sanyargatás, teljes kiszolgáltatottság. Ahhoz képest, ami másutt előfordult, mi mégsem panaszkodhatunk, mert gyilkosság, otthonok kifosztása nem történt. A nagy iskolában gyűjtötték össze a környékről azokat a foglyokat, akiket elkaptak, vagy nem tudtak elmenekülni. Ezernél többre emelkedett a számuk. Voltak köztük németek, de még olaszok is.

A katonai parancsnokság kiadta a parancsot, hogy a falu magyar lakossága naponta kétszer élmezze a foglyokat. A parancs teljesítéséért engem és a törvénybíró tettek felelőssé. Megszerveztük az élmezést: utcánként felelőst bízunk meg, és mindennap meghatároztuk, hogy mit főzzenek. Két hétig tartott ez az állapot. Az emberek csebrekben összegyűjtve hozták az ételmezt. Mint felelős, jelen voltam a kiosztásnál, sőt máskor is szabad bejárásom volt a táborba. Mentem már csak azért is, mert ismerősöket kerestem, köztük öcsémet is, aki a híradósoknál szolgált karpaszományosként a közeli fronton. Őt nem hozták be, de sok ismerőssel találkoztam a tisztek és közlegények között. A betegeknek igyekeztem orvosságot behozni, üzeneteket és értéktárgyakat vettem át továbbításra.

Egyszer a községházán a görögkeleti lelkésszel találkoztam. Ő magyarul szólt hozzám, ezért az ott-tartózkodó százados (érdekes, *Antonescumak* hívták) ráfőrdedt, hogy nem szégyelli magát így beszélni. A lelkész, Buiu Ioan ezt válaszolta: „Csak viszonzni akartam, amit velünk tett, amikor lefoglaltak, hogy románul beszélgettünk a magyar katonaőrök jelenlétében.” Ez volt az augusztus 23-ai tettem viszonzása. Az Úr számontartja útjainkat!

Három hónapi garázdálkodás után az orosz parancsnokság kipurcította Észak-Erdélyből az új közigazgatást, és helybeliekkel pótolta azt. Ismét fellélegezhettünk. Isten őrködött felettünk, mert egyetlen vasárnap sem kellett elhagynom az istentiszteletet. Az egyiken oroszok is voltak. Nem zavartak meg. Egyikük, ki tudja milyen közösséghez tartozhatott, megkérdezte: „Evangélistát?” Igennel válaszoltam.

A változás után beindítottuk a felekezeti iskolát két tanerővel. Az ifjakat közös bibliakörbe szerveztem, ebből kerültek ki a vasárnapi iskolai vezetők, mindig két-két leány, akiket felkészítettem, bevezettem a munkába. Négy gyülekezeti bibliakört indítottunk be a falu négy részében. Nagyobb szobával rendelkező házaknál gyűltünk össze egy-egy este. Egyházi énekeket tanultunk, az asszonyok fontak. Templomunk fűtését benzineshordóból készített kályhákban fűrészpont tüzelve oldottuk meg. Télen kéthetenként vendég igehirdetőket hívtam a szombat esti és vasárnap délelőtti alkalmakra, Kolozsvárról tanárokat, vidékről pedig szolgatársakat. A hívek istállóí lámpákkal gyülekeztek és töltötték meg templomunkat. Később már villanyhoz jutott a falu és benne az egyházi épületek. A vendégek szolgálata éveken át tartott.

Csak egyet emelek ki a vendégszolgálók közül. Székely János nyugdíjas leánygimnáziumi vallásanár is vállalta néhányszor ezt a szolgálatot. Egyik vasárnap reggel kérdeztem tőle, hogy aludt. Elmondta, nem feküdt le, mert meglátott az asztalomon egy német nyelvű Bibliát, megnézte benne az alapigét és rádöbent, hogy a fordítás eltér a miénktől. Megtalálta a görög Bibliámat is, és akkor világosodott meg előtte, hogy nem jól értette meg az üzenetet, és éjjel új prédikációt írt. Ez a lelkiismeretes, hűségesen szolgálni kész példa felejthetetlen maradt számomra.

A másik alkalom csak az időjárással kapcsolatos. Esős napok voltak. Dobri János,⁶⁸ aki az orosz fogsága után orosz nyelvet tanított a teológián, térdig sárosan érkezett meg az állomásra. Mitévő legyen? Feleségem ajánlatára lefeküdt, és amikor néhány óra elteltével felkelt, kimosott és kivasalt nadrágot kapott vissza. Kolozs földje híresen sáros és tapadós volt. A gyermekek, fiatalok a sáros utcákon falákkal jártak.

Tartottunk körzeti asszonykonferenciát és presbiteri találkozót. Elnöke voltam a magyar polgári dalkörnek, az iskola államosítása után pedig a közös román–magyar iskolaszéknek. Jó viszonyban álltam a tanerőkkel, ezért nem akadályozták meg a gyermekek toborozását a vallásórákra, amelyeket nemcsak hétvégén, ahogy az engedély szólt, hanem minden napra beosztva, a papi lakban tartottam feleségem segítségével.

A közeli községháza mindegyre felkért, hogy segítsen őket irodai munkájukban. Ennek következtében jó volt a kapcsolatom a többnyire román vezetőséggel. Népszámlálás, gazdasági nyilvántartás, adó, beszolgáltatás stb. miatt igényelték segítségemet. Több évig voltam tagja az ún. békéltető bizottságnak is. Még a falu sportéletéhez is támogatásomat igényelték. Ilyen módon sokszor tudtam segíteni embereken és egyházunk ügyeiben. Rosszindulattal csak a

Az állami gazdaság már a kollektivizálás előtt lefoglalta az egyházi földeket. Az új tisztviselők annyira megterhelték beszolgáltatással, hogy annyi gabonát a föld sem volt képes megteremni. Követelték, ami nem volt. A pártaktivista hidegen közölte, nem ismernek lehetetlent, kényszeríteni fognak a kirótt termés beadására. Azt válaszoltam, van egy lehetetlen, az, hogy ennek eleget tegyek. A népet kényszerítették, hogy írásban kérje belépését a termelőszövetkezetbe. Volt, aki öngyilkos lett a kényszer miatt. A magyarok többsége hozzám fordult, hogy ha már ezt kell tenniük, akkor én írjam meg ezt az írásban kérő ítéletet, hátha ezzel nekünk is javunkra tudnak lenni.

Külön magyar és külön román kollektív gazdaság alakult. Elképedésemre, a magyar kollektív gazdaság pénztárosának választott meg. A központból kijött emberek sem akarták tudomásul venni ezt, de az elnök kijelentette, hogy akkor ő sem vállalja a tisztségét, mert olyan munkatársakra van szüksége, akikben megbízik, és a megígért indulási pénzek kezelését nálam látja a nép biztonságban.⁶⁹

Még megelőzőleg egy módos gyülekezetbe hívtak lelkipásztornak. Mikor a presbitérium megtudta, a gondnok gyűlés összehívását kérte, amely aztán a javadalmam rendezését határozta el, csakhogy maradjak. A kollektivizáláskor pedig, amikor egyik gyűlésen az a kérdés vetődött fel, hogy miből fogják a lelkész fizetni, az egyik presbiter megnyugtatót, hogy ha tízen maradunk a határozat mellett, a lelkipásztor járandóságát akkor is biztosítjuk.

Prédikációimat Kolozson is leírtam, jóllehet írógép nem állt rendelkezésemre. Feldolgoztam az egyházközség történetét. Egy legépelt példány a teológia könyvtárába, egy pedig az egyházmegye levéltárába került. Kinyomtatására gondolni sem lehetett. A fordításokkal szintén ez volt a helyzet. Már a Dániel könyvének fordításához és kiadásához is W. Lüthihez fordultam engedélyért. Megadta készségesen a kiadója nevében is. Lefordítottam tőle a *Die Bauleute Gottes* (Nehémiás könyve),⁷⁰ a János evangéliuma⁷¹ és a *Seligpreisungen* (Boldogmondások)⁷² magyarázatát. Kéziratban maradtak. A legutóbbit az *Igehirdető* közölte folytatásokban a változások után.⁷³ Elzárva a külvilágtól, a rendelkezésünkre álló, régebbi bizonyágtételekből erősödtem, mert az Igét hirdették.

Nemcsak így, mert Istennek gondja volt rá, hogy Igéje eljusson, éljen és erősítsen. Nem állja meg helyét az a többször hangoztatott vélekedés, hogy a diktatúra idejében csak föld alatt élhetett és dolgozhatott az egyház. Hiszen éppen azért maradhatott meg, mert az Úr Igéjével táplálta a gyülekezeteket. A felső, többnyire a hatalmasságtól az egyház élére helyezett vezetők minden együttműködésükkel sem tudták eltakarni Krisztust, feltartóztatni munkájának terjedését. A lelkipásztorok között is akadtak kiszolgálói a rendszernek. Jutalomként előnyöket, támogatást, útlevelet szereztek, de majdnem mindenik ismertté vált, lepleződött.

A kolozsvári egyházmegyében László Dezső volt az esperes. Tényleg előljárónak bizonyult, főleg a lelkipásztorok irányításával gondozta a gyülekezeteket. Rendszeresen összegyűltünk lelkészértekezletre, amelyeken ugyan mindig

szerepelnie kellett egy politikai előadásnak is, ám azt kénytelen-kelletlen megtartotta valaki, a megjelent állami inspektor meghallgatta, kiegészítette, aztán magunkra hagyott, és a bibliaórával kezdődő találkozó teológiai kérdések ismertetésével, megbeszélésével, végül a felmerülő, többeket foglalkoztató ügyek megvitatásával folytatódott.

Havonta kellett írásos jelentést leadnunk a „közéletben” végzett munkánkról. Nagyon általánosságokban, szüntelen ismétlésekben hangzottak.

Az egyházmegyei vizitációk, amelyek évenként az egyházmegye gyülekezeteinek egyharmadát keresték fel, lelki találkozásoknak számítottak. Jobb munkára, a hiányosságok kiküszöbölésére serkentettek. Egyik gyülekezet a másikhoz segített lovas szekérrel eljutni, de többször, különösen ha a távolság nem volt jelentős, gyalog mentünk át egyikből a másikba. Útközben kiértékeljük a mögöttünk hagyott gyülekezetben elhangzott prédikációt. A vizsgálóbizottság lelki közösségként tudta teljesíteni feladatát. Sok éven át – László Dezső után is – a meglátogatott gyülekezetek presbitériumaival egynapos konferencián számoltunk be tapasztalatainkról, tanácskoztuk meg a közös gondjainkat.

Mindezt azért írtam többes számban, mert László Dezső hamar bevont a vizitációs bizottságba. Az első utunkon felmértük a háború utáni helyzetet, megoldást kerestünk a még üres lelkipásztori állások betöltésére. Egyházi törvényeink szerinti tisztségek egymás után szolgálataimat képezték. Vallásoktató, missziói előadó, számvevő, főjegyző és László Dezső elhurcolása után, munkája folytatójaként esperes lettem (1957)⁷⁴ mindig az egyházmegye szabad választása nyomán. Az utóbbi munka végzését az nehezítette, hogy hetente 2-3 napot Kolozsváron és a vasárnapot többször is az egyházmegye valamelyik gyülekezetében kellett töltenem. Segédlelkész⁷⁵ végezte az esperesi iroda munkáját, és helyettesített gyülekezetemben. Még élt édesapám, sokszor szolgált Kolozson, mindig készen állt helyettesítemre. Megtörtént, hogy a rossz közlekedés miatt gyalog tette meg az utat. Szerették „az öreg tiszteletes urat” hitből fakadó beszédéért, közvetlenségéért.

Az esperesi szolgálatot az tette nehezzé, hogy az állami hatóság „káderes”-ként akarta használni a hivatal viselőjét. Kellott fogadni jelentkezését, tartani a kapcsolatot vele, de csak megmutatkozott, hogy emberükre találtak-e, vagy nem. Ezt megállapították nálam is, s bár összeütközésre, nyílt szembeállásra nem került sor, nem feleltem meg elgondolásaiknak. Ez 1960 végén derült ki, amikor tisztújításra került sor, és az egyházmegye jelölését elfogadták, de benne az enyémet nem. Amikor afelől érdeklődtem, hogy mi történt, az illetékes közölte, semmi kifogásunk nincs ellenem, de „din interese mai ínalte” (magasabb érdekekből kifolyólag) másnak a jelölését akarják. Ki lehet ez? A püspökségtől kértem tanácsot. Ez a Vásárhelyi János elhunyt utáni interregnum idejében volt, amikor több jelölt pályázott a püspökségre, és azon igyekezve, hogy legalább a kívülállókat jóindulatát megnyerjék, semmit sem tudtak a helyzetről, de aztán nem is jártak közbe a beavatkozás elhárítására. Az történt velem, mint Pál apostollal, aki ezt írta: senki sem állott mellettem.⁷⁶

Egyik „bedolgozó” – tudtuk ezt róla – bizalmasan közölte, hogy kit szemeltek ki utódomnak. Felkerestem. Kérdésekre bevallotta, hogy kényszerítik az esperesi tisztség átvételére, sőt felszólított, hogy én jelöljem őt a közgyűlésnek. Nem vállaltam, mert közismert volt a kapcsolata és a jellemtelensége.⁷⁷ Nyilván tudtára adta megbízóinak, mert a főinspektor felkereste a szintén vidéken szolgáló egyházmegyei főjegyzőt, és az új jelölt ajánlására akarta rávenni. Elképedve utasította el: „Chiar din drojdia preoțimii aveți candidat? (Hát éppen a lelkipásztori kar salakjából jelölnek?) Ennek aztán meg kellett fizetnie az árát, meghívták volt Tordára lelkésznek, de az állam hónapokon át késleltette a jóváhagyást. A közgyűlésen a tagok nem akarták elfogadni a változást. Igyekeztem lecsendesíteni őket. Láttam, hiábavaló minden harc ebben a kérdésben.

Nem tagadom, rosszul esett, amit az utódom elkövetett ellenem és az egyház ellen is. És ennyivel nem érte be. Felszólítottak, hogy menjek át más egyházmegyébe.⁷⁸ Hova? Otthon betegen, ismét trombózis miatt feküdt a feleségem, leányunk⁷⁹ felvételizett a gyógyszerész-asszisztensi főiskolára, jól sikerült a vizsgája, de irattartóját visszaadták, rajta a következő megjegyzéssel: „Preot” – lelkész. Tehát osztályellenség, az állam kiszolgáltattotta lettem. Az udvaron, a csűr előtt vágtam a fát, és elgondolkoztam, hogy vajon még mi fog jönni csapásként ezután? Sokat tépelődtem, álmatlan éjszakáim voltak, nem tudtam, mi lesz velünk. De megalázottan és megalázkodva könyörögtem Istennek mindent elrendező szeretetéért.

Még bejártam Kolozsvárra, a hivatal átadására pedig a következő év elején került sor. A püspökségen keresztül megtudtam, hogy Aranyosgyéresen, ahol hónapok óta folyt a harc a megüresedett állás elnyeréséért, bizonytalan időre zárlatot rendeltek el ebben az ügyben, de ezt feloldották, és segíteni fognak abban, hogy odakerüljek, ha vállalom. Megtárgyaltuk a családban, és úgy döntöttünk, hogy elfogadjuk. Az addig oda pályázók mellém álltak, örömmel fogadták a lehetőséget, a gyülekezetből felkerestek, és meghívtak bemutatkozásra. 1962 húsvétján már ott szolgáltam.⁸⁰

Fájt megválni Kolozstól, megsirattuk az elválást. A munkám nem volt hiábavaló, mert Isten gyümölcsöket adott nyomában. Csak azt említem meg, hogy szükség esetén kész volt a bőséges adakozásra is. Élelmiszert juttatott be a kolozsvári diákotthonba, Bánffyhunyd nagy tűzkárosodásakor fél vagon gabonát vittünk oda, egyik balesetben elhunyt atyánkfia családját kétszékényi gabonával és élelmiszerral láttuk el. A gyülekezetünk adakozásban bizonyította szeretetét.

Aranyosgyéres a tordai egyházmegyéhez tartozott. A húszezernyi lakosából 2300 reformátust írtam össze, ebből mintegy 200 volt cigány. Elődöm itt is hirtelen hunyt el, özvegyet és négy gyermeket hagyva maga után, akik végig, amíg ott szolgáltam, elfoglalták az amúgy sem nagy parókia egy részét. Lelkészi hivatalt nem találtam, bár esperes is volt az elődöm, de még iktatókönyvet sem vezetett. A régebbi és újabb iratokat a gabonás padlásán zöldségládákban, egér-rágottan, a beszivárgó esőtől megrongáltan találtam. A beszolgáló lelkész figyelmeztetett, hogy legalább két évbe telik majd az irattár stb. elrendezése.

Elődöm társaságot kedvelő, szívélyes ember volt, szerettek, mert a nép kedvébe igyekezett járni.

A gyülekezet nagy beiktatási ünnepséget rendezett, amelyen a környékbeli lelkipásztorok mind megjelentek, és szeretettel vettek körül. Helyzetünk annyiban javult, hogy kényelmesebbé vált: műúton járhattunk, földgázzal fűtöttünk, nagy kertet használhattunk.

A látottak arra készítettek, hogy mindjárt megkezdjem a családok meglátogatását, indítsam be a rendszeres vallásoktatást és istentiszteletek tartását. A műemlék templom kőkerítése sürgős javításra várt, ezt Kós Károly vizsgálata és útmutatása szerint végeztük el (vakolateltávolítás és utána fugázás). A szüette templomi bútorzatot is ki kellett cserélni. Ment a közmunka, folyt az adakozás.

A parókia alapzatát is szigeteltettük, hogy leállítsuk a vizesedést, egyúttal – amennyire lehetett – bővítettük az épületet is, bevezettük a vizet, és fürdőszobát alakítottunk ki. Az utóbbit gondnokunk sürgette, mondván, hogy annyi házban van fürdőszoba, a parókia sem nélkülözheti ezt.

Jó kapcsolatunk volt a nagy általános iskola magyar tagozatával, amiben lehetett, segített. A szomszédos városháza tisztviselői jóindulattal kezelték az egyház ügyeit.

A gyülekezet főleg gyári munkásokból, kisebb számban földművesekből állt. Híres sodronyipara és más gyára miatt gyárvárosnak számított. Gondoztuk a gyülekezetet, részt vettünk örömeiben, gondjaiban. Meghatározónak látszott az a tény, hogy Dél-Erdélyben maradt, nem részesült a négyéves megerősítésben. Ám nemzettudata erősnek bizonyult. Mikor az UTM (KISZ) meg akarta akadályozni a templomban folyó vallásoktatást, amelyre 80-100 gyermek gyűlt össze, az iskola r.[omán] igazgatójának befolyására, a templom ajtajához állva akarta hazazavarni a gyermekeket. A hirtelen összegyűlt néhány szülő ellenállt ennek, és a néptanács, párt közbeavatkozását akarta megnyerni, azzal csendesítettem le őket, hogy hagyják reám az intézkedést. Írásban jelentést tettem a tordai esperesnek, aki ezt annyira fontosnak tekintette, hogy személyesen vitte be a püspökhöz. Éppen ott találta a területi főinspektort. És megtörtént az az egészen ritka eset, hogy végül is az egyházat igazolták, elmarasztalták a rendelettel visszaélőket, ugyanis engedélyünk volt arra, hogy szombat déltől vasárnap délig végezhesünk a vallásoktatást a templomban. Sőt a hatalmaskodókat még el is helyezték a városból.

Nehézségem a temetésekkel kapcsolatban adódott. Nem voltam hajlandó a pogányos halotti torozáson részt venni. Kezdetben igyekeztem megváltoztatni ezt. Áhítatot tartottunk, egyházi énekeket énekeltünk. De távozásomkor alig jött el valaki velem. Két esetben a gyászoló család kérte, segítsen őket, hogy ezt elkerüljék. A költségeket pedig egyházi célra adják át. Akkor az áhítat után arra kértem fel a jelenlevőket, hogy legyenek tekintettel a lelkiileg-testileg megfáradt családra, és velem együtt hagyják magukra őket. Ezt nem takarékoságból teszik, hiszen a költségeket egyházi célra fordítják.

Halotti búcsúztatót sem tartottam, és újra meg újra elmagyaráztam a temetésen jelenlevőknek, hogy egyházunk tiltja ezt a még sok gyülekezetben folyó gyakorlatot, mert nekünk az Igét kell hirdetnünk, és ezzel vigasztalnunk a gyászolókat, és az elhunyt sem kért meg, hogy neveket olvassak fel, stb. Viszont azt, hogy távol maradtam a torozásról, már nem hagyták szó nélkül. Egyik tekintélyes egyháztag temetése utáni nagy torozáson többen kifogásolták hiányzást, és javasolták, hogy kötelezzenek a megjelenésre. Bölcs gondnokunk elhallgattatta a méltatlankodást azzal, hogy a lekipásztor elvégzi, ami kötelessége, követelésük nem tartozik reá, fogadják el magatartásomat. Tudomásul vették, de nem követték példámat.

Ugyancsak temetéssel kapcsolatos kifogás támadt ellenem néhány cigány részéről. Aranyosgyéresen már civilizáltak lehetett mondani a cigányok életmódját. Jórészüik gyári munkásként jó jövedelemmel rendelkeztek, mert a nehéziparban még az egyszerűbb munkát is aránylag jól megfizették. Kevesen beszélték saját nyelvüket, maguk között románul, hozzánk pedig magyarul szóltak. Nyilvántartottuk őket, mert nálunk kereszteltették meg gyermekeiket, s aztán a temetési szolgálatot is tőlünk kérték, de kevés kivételtől eltekintve templomba nem jártak, fenntartói járulékot nem fizettek. Két presbiterünk is volt közülük.

Egy cigány gyülekezeti tag temetésén, aki néha még templomban is megjelent, és betegsége alatt többször kért úrvacsorát, arról szóltam, hogy Krisztus állandóan hív magához, mert megtartásunkra adta életét. „Elhunyt testvéretek meghallotta a hívást. Cigány testvéreim! Az Úr hív titeket. Jöjjetek hozzá!” Eből botrány lett. Akadt közöttük valaki, aki előbb még néptanácsi titkár is volt egy közeli faluban (hozzátartoztak az egyházi ügyek), s aki társakra lelve azon a címen jelentett fel a néptanácsi jegyzőnél, hogy lecigányoztam őket. A jegyző megkérdezte, hogy miért háborognak, mikor minden nyilvánvartásban ezen a néven szerepelnek. A szószóló azt felelte, hogy ők nem cigányok, hanem „alte naționalități”. (A kommunista szóhasználatban ez volt a felsorolásban: „románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek”. Az új keletű roma megnevezés még nem terjedt el.) Nem fogadták el a kioktatást, írásban, fordultak a püspökhöz, és leváltásomat kérték. A püspök leküldte a panaszt presbitériumi megtárgyalásra. A presbitériumunk foglalkozott az ügyel, és jelentette, hogy alaptalannak tekinti a panaszt, és ismertette a helyzetet. Ez a hír úgy terjedt el a cigányok között, hogy a panaszt aláíró személyeket, mivel nem teljesítik az egyház iránti kötelességüket, a presbitérium nem fogja egyházi szolgálatokban részesíteni. Erről nem volt szó, de többen megrémültek, és egyre-másra jöttek, hogy nem tudják, miként került a nevük az írásra, bizonyára odahamisították azt.

Az akkori tordai egyházmegyében meleg testvéri közösséget alkottak a lelkipásztorok. Szolgáltunk egymás gyülekezetében, az imahetet egymást váltogatva tartottuk. Megbeszélés után közös igehirdetési terv szerint igyekeztünk az üzenetet átadni. Nyaranként többnapos társas kirándulást rendeztünk autóbusszal. Felkerestük egymás családját, támogattuk egymást, erősödtünk. Ha kifogásunk merült fel, nyíltan előhoztuk havonkénti találkozásunk rendjén vagy a pontosan

megtartásra kerülő lelkészértekezleti összejöveteleken. Aranyosgyéresi munkámra visszatekintve, úgy látom, hogy Isten jóvoltából és a munkatársak segítségével sikerült a múltban megrekedt, tradíciós világba megújulást vinni. Munkánk nem hiábavaló, amennyiben az Igét hirdetjük, mert az elvégzi azt, amire Isten küldi.

1971-ben hirtelen hunyt el immár a harmadik elődöm is⁸¹ Kolozsváron, a hidelvei gyülekezetben. Nem gondoltam arra, hogy utódja legyek. Már volt alkalmam szolgálni ebben a gyülekezetben, az egyházmegyei vizsgálatokon pedig betekinteni az ottani helyzetbe. Az állami beavatkozást elkerülendő, a beszolgálással megbízott Dobri János kerekdombi lelkipásztor már a halál estéjén megbeszélésre hívta össze a presbitériumot, és az Imre Lajos nyugalmazott teológiai tanár, Borbáth Dániel teológiai tanár,⁸² Debreczeni László építész⁸³ stb. javaslatára határozta el meghívásomat. Ezt a temetés napján tudtam meg, de elhárítottam. Kijött Gyéresre egy küldöttség, majd Géza bátyám, hogy a döntés elfogadására rábeszéljenek. Bátyám azzal érvelt, hogy időskorunkban legyünk együtt édesanyánk közelében, aki abban az évben lett özvegyé. Gondolkodási időt kértem, eztán elfogadtuk feleségemmel a meghívást.

A tordai és a kalotaszegi egyházmegyét ekkor már a nagy kolozsvári egyházmegyéhez csatolták az állami közigazgatási területbeosztás nyomán. 1968 óta pedig Csutak Csaba belvárosi lelkipásztor volt az esperes.⁸⁴ Akkor az engem eltávolító akart tovább maradni, de a közgyűlés titkos szavazást kért, és beadtak egy javaslatot erre vonatkozólag, amiben az állt, hogy engem jelölnek esperesnek. Én megköszöntem a bizalmat, de bejelentettem, hogy nem fogadom el a jelölést, viszont hajlandó vagyok más megbízást vállalni a titkos szavazással megválasztandó új esperes mellett. A jelen levő főinspektor mindent elkövetett, hogy a régi emberüket tartsák meg ebben a tisztségben. Hosszas vita és a javaslattevők igazolása után (Imre Lajos teológiai tanár koridős elnökként vezette le a gyűlést türelmesen és törvényesen), Csutak Csabát választottuk meg nagy többséggel, engem pedig missziói előadónak választottak. Csutak Csabával lelki kapcsolatban, barátságban voltam. A nagy tudású, szolgálatkész, közvetlenségéért népszerű ember tudott vigyázni a törvényességre és kitartóan küzdeni a beavatkozások ellen.

Az állami hatóság más beszolgáló lelkész kinevezését követelte a hidelvei gyülekezetbe, s azt is, hogy a presbitérium új határozatot hozzon. A presbitérium azonban kitartott a korábbi határozata mellett. Következett a presbiterek megfélemlítése, de eredménytelenül. A fő kifogás az volt, hogy nincs kolozsvári személyi igazolványom. Csak azt lehet alkalmazni, aki rendelkezik ezzel, és csak kivételes esetben és a kormány jóváhagyásával lehet eltérni ettől. (Hányat, főleg rendszert kiszolgálót alkalmaztak, s akadtak olyan vidéken élők is, akik éveken át törvénytelenül tartották meg kolozsvári illetőségüket.) A rendőrség visszavonta a végre megkapott útleveletem, a kibocsátó hivatal tudtomra adta, hogy az egyházi főinspektorátustól kaptak utasítást, és odatanácsolt. Nem mentem el, mert tudtam, milyen feltételt szabna ki számomra (ti. azt, hogy legyek besú-

gó). Vártam az Úr intézkedését, és ő leállította az erőszakoskodást: hagyták cselekedni a gyülekezetet.⁸⁵

Az év vége felé beköltözhattünk. Megjegyzem, hogy esperes koromban egyszer már megválasztottak kolozsvári lelkipásztornak, akkor az Alsóváros belső körébe, ám az állam nem adta meg, illetve eleve megtagadta a jóváhagyást.⁸⁶

Beköltözésünk előtt Imre Lajos nyugalmazott teológiai tanár hosszú levélben ismertette velem a gyülekezet állapotát és az elvégzésre váró feladataimat. Jól fogott ez a szeretetből fakadt felkészítés, mert nem sújtott le, kedvetlenülített el az, amit itt találtam. Elődöm kifejezetten missziós lelkülettel dolgozott évtizedeken át, nagy fellendülés ment végbe a népes gyülekezetben, gyermekek, és felnőttek mozdultak meg lelkükben, vettek részt különböző csoportosulásokban, szépen kinőtt a diakóniai munka, és két újabb gyülekezet született meg a külvárosokban. De a háború után és meneküléséből visszatérve más ember lett. Már özvegy volt, három gyermekét ő nevelte, gondozta minden tekintetben – főzésig, mosásig terjedően, majd elkezdte az orvosi tudomány tanulását. Elvégezte, diplomát szerzett, és ilyen képzettséggel is szolgált díjtalanul. A gyülekezeti munkát sajnos egyre inkább elhanyagolta, a beindított munkaágak elhaltak, a templomlátogatás megapadt. Készülni sem maradt ideje: rögtönzött. A teológiai tudományban biztosan állt, lelkileg a CE-hez tartozott. De munkáját az éjszakázások ellenére sem volt képes ellátni. Gyéresről velünk jött a gondnok, és napokig dolgozott, szerelte a villanyt, segített az úgy-ahogy kijavított lakásban berendezkedni. Egy asszony is elkísért, hogy segítségünkre legyen.

A gyülekezet, a presbitérium örömmel fogadott, szeretettel vett körül, lelkipásztortársaim testvérként öleltek magukhoz. Beiktatásomra nem jöhetett el a beteg fekvő László Dezső, de leveléből idézek:

„Lelkem előtt elvonult életed... Látlak mint tanítványomat. Együtt szolgálatunk a Belvárosban, Kolozson én iktattalak be. Gyermekeidet kereszteltem, majd konfirmáltam.⁸⁷ Együtt vizsgáltuk a gyülekezeteket. Majd előljárom és felvigyázóm lettél. Most szolgatársam egy másik kolozsvári gyülekezetben. Talán nincs is még egy lelkipásztortársam, akivel az élet annyi szép alkalmában kapcsolt össze Isten... Szolgálatom lassan letelik. Istennek lesz gondja erre a gyülekezetre is. Azok, köztük Te is, akiket szívesen láttam volna a magam helyén, lassan mind olyan felelős helyre állítottak, ahonnan nem szabad nekik elvonulniuk.”

Az iroda melletti jobb és bal oldali szobát elődöm gyermekei használták még éveken át, pedig apjuk lakást vásárolt számukra. Kellemetlennek bizonyult ez a szomszédság, az, hogy átjártak az irodán. Az irodában szinte a gyéresihez hasonló rendetlenség fogadott, idejétmúlt nyilvántartás a hívőkről, az anyakönyveket éveken át nem vezették, egy nyugdíjas lelkészt kértek volt fel a sokéves hiány pótlására, amelyet neki hiányos feljegyzések alapján kellett elvégeznie. Pénztárunk üres volt, az első hónapban fizetést sem tudtak adni. Várt a városháza felszólítása, hogy a vakolattól nagyrészt megvált templom-parókia épületét

Nagy István
a kolozsvár-hidelvei beiktatásán
(1971. nov. 7.)

már az elmúlt állami ünnepig (aug. 23.) büntetés terhe alatt meg kellett volna javíttatnunk. Ez és a gyülekezet számbavétele jelentette a sürgős feladatot.

Az utóbbihoz egy-egy presbiter társaságában mindjárt hozzáfogtam, sorra vettük az utcákat, a tömbházakat. Kerestük a híveket. Ahol rájuk találtunk, ott igemagyarázattal rövid áhítatot tartottam, s érdeklődtünk szomszédjaik felől. Mindenütt egy-egy támaszpontot sikerült megállapítani. A tömbházakban a kifüggesztett lakók névjegyzéke segített eligazodni, és ahol magyar nevet találtunk, oda kopogtatunk be, és ott tudtuk meg, kiket kell még felkeresnünk. Egy esztendő alatt közel 1500 családot látogattam meg, csupán nyolc helyen zárkóztak el a látogatásomtól. Sok olyan fiataalt találtam, akik nem konfirmáltak. Őket csoportonként, rövidebbre fogott előkészítés után konfirmáltuk (5 alkalommal).

Kértük az adományokat tempломunk megjavítására, de a tervezetek elérhetetlenül magas költséget igényeltek. Különösen az állványozás látszott megoldhatatlannak. Megtudtuk, hogy az utcában a bányavállalat központjának bőví-

tését végzik, és hogy ott kalotaszegi kőművesek dolgoznak. Elértük, hogy csoportjuk vállalta, hogy munkaidőn túl kijavítja épületünket. Sőt közbenjárására az állványozáshoz szükséges anyagot is kölcsönkérhettük tőlük. 1972-ben és '73-ban folytak a munkálatok. Valaki feljelentett, hogy engedély nélkül, a bányavállalattól lopott anyaggal dolgozunk, s ezért a gazdasági rendőrség vizsgálatot tartott. A vádat hamisnak nyilvánította, és megállapította, hogy írásban kért állásanyagot használunk, a munkásokat fizetési jegyzéken szerepeltetjük munkájuk adójának rendszeres levonásával. A torony fedőlemezeinek lefestését elvégeztettük egy-vállalkozó által, aki függő állásról végezte a munkát.

Istentiszteleteink látogatásában növekedés jelentkezett, a bibliaórákat többben látogatták, a vallásoktatást feleségemmel megosztva megszorodott gyermekeseregben tartottuk vasárnap reggelenként. Mozgósítottuk a konfirmációs kort elért fiatalokat. Két atyánkfia a hajdani énekkar felélesztését kérte. Sikerült, karnagyot találtunk hozzá. Később az énekkarunk más gyülekezetekbe is ellátogatott Kolozsváron és vidéken, ahonnan viszonozták is a látogatást, és kapcsolat született a gyülekezetek között.

Az igehirdetői munkában három éven át Imre Lajos nyugalmazott teológiai tanártól, presbiterünktől kaptam állandó segítséget – hétköznapi is; tanácsaival

pedig elhunytáig támogatott. Nyugdíjas lelkészek, teológiai tanárok készségesen kapcsolódtak be gyülekezőnk gondozásába.

1978-ban elhunyt édesanyám, aki szívesen töltött heteket nálunk falun és városon. Elárvultunk. Nagyobbik leányunk ebben az esztendőben ment férjhez Magyarországra.⁸⁸ Nehezen vált meg Erdélytől s egyúttal a tanügytől (magyaróromán szakot végzett). A Széchényi-könyvtárba került, ott szerzett doktorátust, lett főtanácsos.

A következő évben gerincsérvémmel sokat szenvedtem, műtétre kerültem. Orvosom, Bálint István azt kérdezte, milyen nehéz munkát végeztem, hogy ilyen régi és fáradságosan eltüntetett sérv keletkezett. Hát sokat emeltem falusi szolgálatom idején. A műtét sikerült, de nyomát görcsölésben hordozom. Három hónapos betegeskedésem alatt a felkértek készségesen helyettesítettek. Csupán egy nyugdíjas teológiai tanár utasította el ezt, mondván, hogy nála ilyen kívánságot három hónappal megelőzőleg kell előjegyeztetni.

Áldott lelkű bátyám, igazi támaszom, egyházunknak, népünknek odaadó szolgálója röviddel nyugdíjba menetele után hunyt el szívasztmában. Távozásra megrázott, mindnyájan sokat veszítettünk vele, a legtöbbet én. Mint egyetemi tanár nem mutatkozhatott a templomokban, prédikációimat több példányban gépeltem le, egyiket részére. Otthon tartottak istentiszteletet a feleségével, és ünnepeken nekik is vittem úrvacsorát.

Felszabadítottuk a más célra használt gyülekezeti termet, berendeztük, lett gyülekezeti otthonunk. Presbiterképző összejöveleteket tartottunk, ebből gyülekezeti megbeszélések nőttek ki, az előre összeállított tervnek megfelelően meghívtak tartottak havonta előadást hitünk kérdéseiről. Népszerűek, jól látogatottak lettek ezek az összejöveletek.

Egyik idős presbiterasszony tudtomra adta, hogy a használatban levő kegyeszerek nem az eredetiek, azokat annak idején az elmenekült lelkipásztor elvitte magával, hogy megőrizze. Közben eltűntek. A leltárkönyvben már nem tartották nyilván őket. Más feljegyzés nem maradt utánuk. Mikor a feleségem kiutazhatott Magyarországra, Pap Lászlóknál szállott meg, és elmondta nekik hiányunkat. Ő akkor a Ráday-gyűjteménynek volt az igazgatója. Megnézte az ottani kegyeszereket, s ott találták közöttük a hidelveiket. Pap László kikereste a Kálvin téri parókia pincéjében megtalált és így a gyűjteménynek átadott kegyeszerekről szóló és egy ládában megtalált jegyzőkönyvet, s feleségem ennek másolatát haza is hozta. Beindítottuk a visszahozatal engedélyeztetését. Bátyám, aki abban az időben az itteni püspökségen dolgozott, beszerezte a szükséges iratokat, az engedélyt. De „állítólag” a magyar kultuszminisztérium nem járult hozzá a visszakikerüléshez, mert ott biztonságosabbnak tekintette megmaradásukat. Holott még harangokat is hazahozattak. Ezt az utódomnak sikerült elérnie a változás után. Újra itthon vannak, nagy részük aranyozott ezüst.

Munkánkat korlátozottan megtűrték a hatóságok, de ahol lehetett, akadályozták. Gyülekezetünk területén két gyermekkorház működik. Az egyikbe csak ritkán juthattam be egy-egy beteg kisgyermek megkeresztelésére, a másiba, mert

rendes igazgatója volt, mindig bemehettem. Kórházban fekvő betegeknek igyekeztünk úrvacsorát vinni látogatási időben.

A klinika ideggyógyászatának osztályán, ahol az agyvérzéses betegeket kezelték, egyik gyülekezeti tag élni kívánt úrvacsorával, leánya még a szolgálatos orvosnak is szólt erről. Látogatási időben mentünk fel a beteghez, megismert, és néhány mondat után csendesen elkezdtem az áhítatot. Akkor valaki megrángatta palástomat. Odanéztem. Egy orvost láttam, nem azt, akinek szolgálatban kellett volna lennie. Keményen rám szólt, hogy hagyjam abba, amit cselekszem. Mondtam, ne zavarjon, mert erre jogunk van (a vallási szertartások megzavarása büntetéssel jár a közismert törvény szerint), de nem hagyta abba, kiabálni kezdett, hogy távozzam a kórházból. A betegek megrökönyödve figyelték a megbotránkoztatást. Abbahagytam a szolgálatot és távoztam. Közöltem az orvossal, hogy viselkedését jelenteni fogom. „Tegyen, amit akar, itt én vagyok az úr” – zárta le eljárást az orvos. Esperesünk tanácsára írásban tettem jelentést a püspöknek. Aztán valamikor kaptunk választ, állítólag megbeszélte ügyünket a főinspektorral, aki talán azt tanácsolta, hogy ne kívánjuk a kivizsgálást, intézkedést, mert esetleg teljesen eltilthatnak a még lehetséges alkalmaktól.

Gyülekezetünkben nagyon hiányoztak az értelmiségiek. Többen a „névtelen” nyilvántartásukat kérték. Hivatkoztak a párttilalomra, megfigyelésükre, holott csak vezető tisztséget betöltők személyeknél fordult elő valamilyen megtorlás. Sajnos a világnézeti nevelés egyre erősebben érezte hatását a felnőttek gondolkozásában, s ha nem is lettek ateisták, az egyháztól távol tartották magukat. Ennek arányában gyengült a nemzettudatuk is. Hogy mennyire ez volt a helyzet, mutatta az a tény is, hogy akadtak templomba járó tanárok, tisztviselők és katonatisztek. Még volt egy pár magyar nemzetiségű katonatiszt. Kereszteltem, és három esetben konfirmáltam ilyen családok gyermekét templomi gyülekezetben a szülők jelenlétében. (Az apák civil ruhát viseltek.) Ennek a magatartásnak következménye a mai értelmiségiek ingatagsága. Csak lassan lehet kigyógyulni belőle.

Kétévenként utazhattunk Magyarországra, illetve Jugoszláviába, ahova a kisebbik leányunk⁸⁹ 1969-ben ment férjhez. Tanár volt Újvidéken, onnét előbb a tévé, majd a rádió magyar tagozatára került. Több ottani gyülekezetben is szolgáltam, részt vettem a lelkészek gyűlésén. Látnom kellett a magasabb életszínvonalat és a szabadabb körülmények közötti elközönbösödés jeleit. Leányunk házassága megromlott a férje miatt, ezt igyekeztük helyrehozni, de fáradozásunk nem járt eredménnyel. 1989-ben elváltak. Leányunkra maradt gyermekük nevelése, minden gondja, s ezt egyedül hordozza, de hitben élő lévén, volt és van ereje hozzá.

Az egyházmegye kerületi képviselőnek választott meg, jelen lehettem a közgyűléseken. Ott igazgatótanácsosnak választottak meg a titkos szavazások rendjén. Esperesek, teológiai tanárok mellett egyedül voltam, mint egyszerű lelkipásztor az egyházkerületet igazgatótestületben. Nem élvezhettem az akkori vezetőség rokonszenvét, s ezért a kényes kérdésekhez elkötelezettség nélkül szólhattam hozzá, így a teológiai hallgatók létszámának szüntelen csökkentéséhez is, amelyet

a püspökség igyekezett mindig kimagyarázni, elfogadhatóvá tenni, de amelyre én nem hajlottam. Amikor Tőkés István főjegyző az egyházi törvény világos rendelkezése alapján a megszabott korhatárt elérő püspök nyugdíjba vonulását sürgette – ezt mások is megtették –, és különböző elvárások megtagadásával ki is hangsúlyozta, hajsza indult ellene a hatalom védelme alatt ténykedő püspök részéről, és a viszony egyre rosszabb lett közöttük, s élesebb a visszautasítás. A kérdés tárgyalására több alkalommal is sor került az igazgatótanácsi üléseken. Előbb többen tanúsítottak semlegességet, alig állt ki mellette valaki. Én egyedül is kitartottam nem a személy, hanem az ügy érdekében. Hiába. Erre csak az 1989-es változáskor került sor felszólításra, kényszerítésre.

Mint igazgatótanácsos abban a kiváltságban részesülhettem, hogy 1980-ban részt vehettem a Református Világszövetség európai részlegének Brassó-Pojánán tartott konferenciáján. Mutatni akarta a diktatúra, hogy jóindulatú az egyházak irányában, és ezért engedte meg ezt az összesereglést, de nem városban, hanem a hegyekben, az üdülőhelyen. A meghívottakat az idegen nyelven is beszélő erdélyi lelkipásztorok közül választották ki. Találkozhattam külföldi testvérekkel, és a megbeszéléseken ismertethettük kérdéseinket, helyzetünket. Ez az esemény azért is volt jelentős számomra, mert ott alakult ki barátságom a wuppertali M. Weyerstall⁹⁰ német egyházi tanácsossal, és ez a barátság a mai napig tart. Meglátogatott Kolozsváron a küldött-társával együtt, s kérdésére, mivel segíthetnének, én a templomi hangerősítőt neveztem meg. Templomunkat csak a járda választja el a forgalmas utcától, és a járművek okozta zaj a beszéd meghallását sokszor teszi lehetetlenné. Tudomásul vették, és elküldtek egy pazar felszerelést, s azt ünnepélyesen, jelenlétükben vehettük át.

Még annyit a tényleges szolgálatom idejéből, hogy letelésének közeledtével gondolnunk kellett a majdani lakásra. Az egyházkerületnek több épülete is volt, van, s próbáltam valamelyikben egy lakrészt biztosítani magunknak, ám a vezetőség különböző kifogásokra hivatkozva azt teljesíthetetlennek tartotta. Ekkor nyílt lehetőség a templomhoz közel két szoba-konyha megvásárlására egy tömbházban. Eladtuk a feleségem nagybátyjától örökölt, de lakóktól elfoglalt kis házat – nagyon olcsón, és megvásároltuk lakásunkat – nagyon drágán.

1986-ban töltöttem be a 70. évemet, és nyugdíjba kellett mennem. Gyülekezetünkben békesség volt, de a lelkészválasztás megbontotta az egységet. Szigorúan betartották a rendelkezést. Persze állami felügyelet alatt, és csak kolozsvári illetőségűt lehetett megválasztani. A presbitérium pályázatot hirdetett. A jelentkezők közül az Írisz-telepi gyülekezet lelkipásztora mellett kötöttünk ki, ám kiderült, hogy az addig hallgatag főgondnok a püspök kívánságát akarta érvényesíteni, aki a vidéken élő, még mindig kolozsvári illetőségűnek számító fiát pártolja, sőt érdekében képes volt korteskörútra indulni az egész gyülekezet területén. Mit tudta a jámbor nép, hogy valójában idegen akarattal van dolga. A választás történetét írásban örökítettem meg, amely megtalálható a lelkipásztori hivatal irattárában. Utódom szavazattöbbséggel került ide. Lehet kifogást emelni ellene, de bizonyosan nem volt együttműködő.

Tudtomon kívül szép elbúcsúzást készítettek elő, kedves ünnepélyt. Az átmeneti időben Csutak Csaba esperes keményen kiállt a gyülekezet rendjének biztosításáért, a beszolgálónak kinevezett dr. Molnár Dezső⁹¹ felsővárosi lelkipásztor vigyázott a törvényességre.

Utódom további szolgálatok vállalásával kérte segítségemet. Vállaltam, hogy továbbra is tartom a bibliaórákat és alkalmanként a vasárnapi és ünnepi igehirdetéseket.

Végre kikerültem az állami felügyelőség alatti helyzetből, és kaphattam Nyugatra vízumot, útlevelet. Addig ebben nem volt részem, üdülésre, konferenciákra nem juthattam el. 1987-ben feleségemmel, kimehettünk egy hónapra Svájcba, a walzenhauseni üdülőbe, a Bodeni-tó közelébe. Ismerkedtünk, jártuk az országot, felkerestük a diákkori emlékeimet, ismerőseinknél gazdagodtunk szeretettel.

Aztán bekövetkezett 1989 decembere, mikor a hosszú lefojtottság felszakadt Temesváron és az egész országban. Nem forradalom, hanem népfelkelés tört ki a diktatúra ellen, amelyet a régi rendszer második vonala változtatott államcsínyre, leverte a felkelést, és átvette a hatalmat.

Tagadhatatlanul sokat változott az élet, de a gondolkozás keveset, így alaposabb átalakulás még mindig nem történt. A posztkommunista, nacionalista ruhába öltözött rendszer mindenáron ragaszkodik a hatalomhoz. A kollektív gazdaságok felbomlottak, széthordták javait, de a földreform olyan szűk keretek között megy végbe, hogy a régi tulajdonosok nagy része még mindig nem kapta meg birtoklevelét, az ipar képtelennek bizonyult minőségi és piaci árak termelésére. Nyersanyag nélkül és a megszokott munkaerőkölccsel nem tud lábra állni, a mamutvállalatok teljesen jövedelem nélkül emésztk fel az óriási állami támogatást, mindent központilag intéznek, hallani sem akarnak a decentralizációról. Hatalmas méreteket öltött a visszaélés, elkövetői kormánypartiak, védelmet élveznek.

Az egyház szabadabban tevékenykedhet, azonban az állam görcsösen tarja markában a tőle elvett intézményeket, javakat. Iskoláink önállósága örömet jelent, de elkedvetlenít az irányukban tanúsított rosszindulat. Egyetlen önálló középiskolát sikerült létrehozni Kolozsváron, a református kollégiumot. Kölcsönkapott, bérelt épületekben működik. Nyugatról sok segítség érkezett, az első években élelmiszer, ruha, aztán – ahol komoly munka indult be – pénz is. Tempomok épültek, egyházi központok születtek (Illyefalva, Zsobok, diakoniai központ stb.), külföldi támogatással együtt gazdálkodnak sok faluban.

Nagy István 1989-ben

Sajnos több helyen tétlenkedtek, és így igen zavarossá, szegényé vált az élet. Nagyarányú munkanélküliség okoz félelmet. Leginkább a magánkereskedelem virágzott fel. Nemzetünket az RMDSZ (Romániai Magyar Demokrata Szövetség) fogja össze, benne több ún. platformmal. A múlt héten kötötték meg a román–magyar alapszerződést, amely egyik feltétele az európai közösséghez való csatlakozásnak. A megelőző Antall-kormány magyar és keresztyéni volt, de visszakerültek a kommunisták szocialista néven, ők pedig nem tanúsítanak őszinte szeretetet irántunk. Erről a szerződésről hangzott el nálunk e találó megállapítás: „A Jöreménység fokától indultunk el, de megrekedtünk a Horn-foknál”.

Kisebbség vagyunk jórészt csak papíron szereplő jogokkal, a román nacionalizmus pedig türelmetlen, az ortodox egyház uralkodó akar lenni. A Nyugaton könnyen hangoztatott ökumené elérhetetlen ebben a helyzetben.

1993-ban epeműtéten estem át. Azóta gyengülést érzek. Feleségem lábán az erek kibomlottak, ezért sokat szenved. Már csak havonta egyszer és nagy ünnepeken vállalom szolgálatot gyülekezetünkben, és a 12 kolozsvári gyülekezet közül ott, ahol ezt kéri. Gyengeségünk miatt már külföldre sem utazhatunk. Gyermekeink állandó kapcsolatot tartanak velünk. Sőt fiunk, aki geológus, a nagyváradi megyei építőtröszt megszűnése után, ahol topográfusként dolgozott, munka nélkül maradt, nem tud elhelyezkedni. Velünk lakik, és segít fenntartásunk gondjaiban. Örömről és megnyugvásunkról, hogy mind a három gyermekünk istenhívő, templomba járó.

Az egyházi sajtótermékek közül az *Igehirdető* című, havonként prédikációkat közlő lapnak vagyok munkatársa, abban jelennek meg prédikációim. A már néhai Csiha Kálmáné, püspökünk felesége a megalakult nőszövetség elnökeként annak vezetősége nevében kért fel, hogy vállalam el az újra megjelenő *Református Család* negyedévi folyóirat felelős szerkesztői munkáját. Nem értek a szerkesztéshez, de a bizottság nevét hallva, elfogadtam az együtt szolgálást, és „nevetem adtam hozzá”.⁹²

Az igazgatótanács munkatervében a sajtó területén felvetették a prédikációim kiadásának gondolatát. Meg is kértek egy kötet összeállítására. Ebben az évben jelent meg a *Hirdesd az Igét* című kötetem 55 prédikációval,⁹³ munkálkodásomnak késői gyümölcse. Az előszóban ismertetem az ígehirdetésről kialakult felfogásomat.

Szerény körülmények között, de még élünk, még nem jött el a vég az Úrnak nagy kegyelmiből. Még tart a ma, hogy készüljünk. Naponta kérem Istent, legyen ebben segítségünkre, és Lelkével vezessen a hazavivő Krisztusban megmutatott úton.

Kolozsvár, 1996. szeptember 10.

Nagy István
nyugalmozott református lelkipásztor⁹⁴

Nagy István megjelent munkái

Prédikációs kötetek

Hirdesd az Igét. Prédikációk. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1996. 176 old.
„*Vettetek-e Szentlelket?*” Prédikációk. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár
2006. 204. old.

Tanulmányok

Szentírás és igehirdetés. In: *Református Szemle* 1956, 106–115.
Egyházunk törvényalkotó és fegyelmező munkája. In: *Református Szemle* 1958, 227–232.
Az igehirdetés érthetősége. In: *Református Szemle* 1958, 262–264.
A bűnbánat a bűnbánati istentiszteleten. In: *Református Szemle* 1960, 77–79.
A keresztelelési beszéd mint igemagyarázat. In: *Református Szemle* 1960, 172–173.
Hitvallásunk és a Szentírás. In: *Református Szemle* 1961, 31–37.

Cikkek

Üres kézzel [vers]. In: *Ifjú Erdély* XI. évf. (1933/1), 10.
Segítsetek nekünk. Felelet Nagy Ödön „Üzenem” c. cikkére. In: *Ifjú Erdély* XI. évf.
(1933/10), 137–138.⁹⁵
Enyém volt a „jó reménység”. Megjelent az Isten [két vers]. In: *Ifjú Erdély* XII. évf.
(1933/10), 152.
Egy székelyföldi út tapasztalatai. [Erdély megismerése rovat] In: *Ifjú Erdély* XVI. évf.
(1937/10), 152.
Tisztelgő látogatást tett Hanzu királyi helytartónál Fiedler püspök. (Kolozsvár, 1938.
szeptember 10.) [Dr. Fiedler István nagyváradi és szatmári római katolikus püspök,
Molnár Kálmán püspöki helynök, Pakocs Károly szatmári kanonok és Zitzmann
Ferenc püspöki irodaigazgató látogatása Hanzu királyi helytartónál.] In: *Keleti Újság*
XXII évf., 1938. szept. 11. vasárnap, 205. sz., 3.⁹⁶
A sváci diákság utat vág a hegyoldalakba. Diákmunkatábor a vierwaldstädti tó mellett
– Magyar szó az Isten mentén (St. Jakob, 1938. szeptember hó). In: *Keleti Újság*
XXII évf., 1938. szept. 16. péntek, 209. sz., 7.
Látogatás az anthropozófia fészékében. Tudomány, mely le akarja venni követőinek
válláról az élet terhét. (Bázel, 1938. nov. 19). In: *Keleti Újság* XXII évf., 1938. nov.
20. vasárnap, 264. sz., 7.⁹⁷
Christus Victor. A keresztyén ifjúság amszterdami világkonferenciája. In: *Ifjú Erdély* XI.
évf. (1939/8–9), 135–137.
Bartók a magyar ifjúság lelkében. In: *Ifjú Erdély* XI. évf. (1941/[9] május), 135–137.
A svájci cenzura és Bart. In: *Kiáltó Szó* 1942, 24.
A levante-munka. In: *Kiáltó Szó* 1942, 68–69.
Stickelberger Emmánuel. A reformáció hősei. In: *Kiáltó Szó* 1943, 3. szám, borítólapp.
Félredobott alkalmak [Keresztyén kritika rovat]. In: *Kiáltó Szó* 1943, 3. szám, borítólapp.

Walter Lüthi. [A 60 éves Walter Lüthi munkássága] In: *Református Szemle* 1961, 115–119.

Üzenetet átvenni és továbbadni. In: *Református Szemle* 1988, 399–401.

A korhatár. [Egyházi közélet – hírek rovat.] In: *Üzenet* I. évf. (1990/4), 8.

Jó a só, de ha a só megízetlenül... [Lelkipásztori magatartás a szolgálat egyes területein.] [Önvizsgálat – szolgálat rovat] In: *Református Szemle* 1991, 71–76.

Pro memoria. D. Dr. Nagy Géza: A református egyház története (1608–1715) című munkájának sorsa (a vele való levelezés alapján). In: *Református Szemle* 1992, 207–210.

Imádság háza-e? In: *Üzenet* III. évf. (1992/422), 3.

„Akik meghamisítják Isten Igéjét” 2Korinthus 2,17. [A hűséges igehirdetés követelménye.] In: *Református Szemle* 1992, 87–89.

Ötven évvel ezelőtt történt. In: *Református Család* (1994/3), 9.

Egyházi szolgálat kórházban. In: *Református Család* (1995/2), 3.

Maksay Albert (1897–1971). In: *Református Család* (1997/2), 11.

Emlékezés dr. Imre Lajosra. In: *Református Család* (1998/4), 13–14.

Igehirdetések, igehirdetési vázlatok, meditációk

Ézs 57,15. A magasság és a mélység áthidalása. In: *Kiáltó Szó* 1941, 134.

Isten országa. Mt 13,47–52. [Igehirdetési vázlatok] In: *Az Út* 24. évf. (1942/11), 273–274.

Reménység – beteljesedés. Zak 14,8–9. [Igehirdetési vázlatok] In: *Az Út* 24. évf. (1942/11), 274–275.

Isten pere. Mik 6,1–8. [Igehirdetési vázlatok] In: *Az Út* 24. évf. (1942/11), 275–276.

Örömhír. Lk 2,8–14. [Igehirdetési vázlatok] In: *Az Út* 24. évf. (1942/11), 276–277.

Karácsony. Lk 2,25–35. [Igehirdetési vázlatok] In: *Az Út* 24. évf. (1942/11), 277–278.

Ideje már. Róm 13,11–14. In: *Református Szemle* 1957, 238–242.

Ajándékunk az oltáron. Mt 5,23–24. In: *Református Szemle* 1964, 159–162.

A találkozás. Jn 1,46–47. In: *Református Szemle* 1966, 37–39.

Alapige: Zsoltár 103. Bibliaolvasás: Ef 1,3–14. [Igehirdetési vázlatok] In: *Református Szemle* 1972, 346.

Alapige: Zsoltár 104. Bibliaolvasás: ApCsel 17,21–31. [Igehirdetési vázlatok] In: *Református Szemle* 1972, 347–348.

Alapige: Zsoltár 122. Bibliaolvasás: Ef 1,6–23. [Igehirdetési vázlatok] In: *Református Szemle* 1972, 348–349.

Nagypéntekre. Alapige: Ef 4,8–9. Bibliaolvasás: Lk 23,44–49. In: *Református Szemle* 1975, 305–306.

Húsvét I. napjára. Alapige: Ef 4,10–12. Bibliaolvasás: Mk 16,9–18. In: *Református Szemle* 1975, 306–307.

Karácsonyi prédikáció. Alapige: 2Kor 8,9. Bibliaolvasás: Mt 2,1–11. In: *Református Szemle* 1975, 429–431.

Úrvacsorai beszéd. [1Kor 11,23 skk.] In: *Református Szemle* 1975, 440.

Karácsonyi prédikáció. Alapige: Mt 2,1–2. Bibliaolvasás: Mt 2,1–15. In: *Református Szemle* 1977, 185–187.

- Mennybemenetel ünnepére. Alapige: Jn 12,32. Bibliaolvasás: ApCsel 1,1–14. In: *Református Szemle* 1978, 155–157.
- Hálaadással tartozunk... (prédikáció Szentháromság vasárnapjára.) Alapige: 2Móz 2,12–14. In: *Református Szemle* 1978, 239–242.
- Én vagyok a jó pásztor. Alapige: Jn 10,11.27–28. In: *Református Szemle* 1978, 441–443.
- Akik hisznek. Alapige: Ef [1,]19a–20b. Bibliaolvasás: Róm 10,13–17. In: *Református Szemle* 1979, 38–41.
- Házasságkötés megáldása. Alapige: Énekek 5,19. In: *Református Szemle* 1980, 188–189.
- Alapige: 1Pt 2,1–3. In: *Református Szemle* 1980, 263–264.
- Nincs nagyobb öröm. Alapige: 3Jn 4. In: *Református Szemle* 1981, 212–214.
- Új ég és új föld. Alapige: Jel 21,1–5. In: *Református Szemle* 1981, 330.
- Jézus rokonai. Alapige: Lk 8,19–21. In: *Református Szemle* 1982, 48–51.
- Jónás. Alapige: Jón 2,2–3. In: *Református Szemle* 1982, 129–131.
- Meglátták a csillagot. Alapige: Mt 2,10–11. In: *Református Szemle* 1982, 267–268.
- Idő előtt ne ítéletek. Alapige: 1Kor 4,5. In: *Református Szemle* 1983, 122–124.
- A mentő Jézus. Alapige: Lk 5,27–32. In: *Református Szemle* 1983, 409–412.
- Az evangélium útja. Alapige: Mt 4,23. In: *Református Szemle* 1983, 497–500.
- A hitből való imádság. Alapige: Jak 5,15–16. In: *Református Szemle* 1984, 326–328.
- Isten gazdagsága. Alapige: Róm 11,33–36. In: *Református Szemle* 1985, 196–197.
- Reformáció napjára. Alapige: 1Kor 3,21–23. In: *Református Szemle* 1986, 194–195.
- A boldog szolga. Alapige: Lk 12,37. (Elhangzott Debreczeni László temetésén 1986. szeptember 30-án.) In: *Református Szemle* 1987, 43–45.
- Megfizet. Alapige: Jer 17,10. In: *Református Szemle* 1987, 125–126.
- A bűn és következménye. Alapige: 1Móz 3,8–15. In: *Református Szemle* 1988, 123–125.
- Elmúlás és megmaradás. Alapige: Mk 13,31. In: *Református Szemle* 1989, 179–180.
- Te velem vagy. Zsolt 23,4. In: *Igehirdető* I. évf. (1990/2), 16–19.
- Amik majd vele történnék. Mk 10,32–34. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/2), 63–66.
- Nem fél szívem. Zsolt 27,1–6. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/3), 131–132.
- A Lélek az, ami megelevenít. Jn 6,63. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/5), 212–214.
- Könyörgés Istenhez. Zsolt. 67,2. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/6), 277–278.
- „Nem szününk meg érettetek imádkozni.” Kol 1,9b. In: *Igehirdető* III. évf. (1992/7), 355.
- Én vagyok. Ézs 46,4. In: *Igehirdető* III. évf. (1992/9), 429–432.
- Áldott az a férfi, aki az Úrban bíz. Jer 17,7–8. In: *Igehirdető* III. évf. (1992/9), 441–443.
- Boldogok a szelídek. Mt 5,5. In: *Igehirdető* III. évf. (1992/11), 542–544.
- Meglátogatott a naptámadat. Lk 1,78–79. In: *Igehirdető* III. évf. (1992/12), 566–568.
- Református családainkról. Ézs 55,11. In: *Református Család* (1993/1), 3.
- „Én örök életet adok néki.” Jn 10,29. In: *Református Család* (1993/2), 3.
- Munkálkodjál és végezd minden dolgodat. In: *Református Család* (1993/3), 3.
- Karácsony – Isten ad, hogy mi is adjunk. [1Kor 8,32] In: *Református Család* (1993/5), 3.
- Tekintsetek az égi madarakra. Mt 6,26. In: *Igehirdető* IV. évf. (1993/8), 367–371.
- A főpásztor. 1Pt 5,4. In: *Igehirdető* IV. évf. (1993/9), 432–433.
- Várom az Urat. Zsolt 130,5–8. In: *Igehirdető* IV. évf. (1993/12), 547–549.
- Az én szolgám. Mt 12,18–21. In: *Igehirdető* IV. évf. (1993/12), 560–562.

- Az áldott pihenés. In: *Református Család* (1994/1), 3.
- Isten békessége megőriz. Fil 4,6–7. In: *Igehirdető* V. évf. (1994/1), 42–43.
- Változatok el! Róm 12,2. In: *Igehirdető* V. évf. (1994/2), 82–85.
- „Imádkozzatok értünk, atyámfiai...” In: *Református Család* (1994/2), 3.
- Ád a ti mennyei Atyátok Szentleket. Lk 11,13. In: *Igehirdető* V. évf. (1994/5), 230–232.
- Az Úr megfizet. 1Sám 26,23–24. In: *Igehirdető* V. évf. (1994/7), 329–331.
- Béketűrőssel várni. Jak 5,7–8. In: *Igehirdető* V. évf. (1994/8), 383–386.
- Atyánké vagyunk, mi jövevények. 1Pt 1,17. In: *Igehirdető* V. évf. (1994/9), 422–425.
- Mulandó és örökkévaló. In: *Református Család* (1994/4), 3.
- Lecsillapodás az Úrban. Zsolt 37,7a. In: *Igehirdető* V. évf. (1994/11), 538–540.
- Isten lakjék szívünkben. Ef 3,14–17. In: *Igehirdető* V. évf. (1994/12), 583–586.
- Szenvedni, elszenvedni. In: *Református Család* (1995/1), 3.
- Egyházi szolgálat kórházban. In: *Református Család* (1995/2), 3.
- Jézussal a túlsó partra. Lk 8,22–25. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/2), 79–81.
- A földbe esett gabonamag. Jn 12,24. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/3), 144–146.
- A rend. [1Móz 1,31] In: *Református Család* (1995/3), 3.
- A megtérés. [Jer 3,14; 31,18; Mt 4,17] In: *Református Család* (1995/4), 3.
- Az ügy Isten ügye. In: *Református Család* (1995/5), 3.
- Szentlélek megszorítása. Ef 4,30. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/6), 286–288.
- Az élet feltétele. Ám 5,6a. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/7), 343–346.
- Isten kenyere. Mt 4,1–4. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/8), 404–406.
- Jézus követése. Lk 9,57–62. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/9), 437–439.
- A sötétségben világosan hirdetni. Mt 10,27. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/10), 500–502.
- Jön a vőlegény, jöjjünk elébe. Mt 25,5–7. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/11), 551–553.
- Az időnek teljessége. Gal 4,4–5. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/12), 592–594.
- Tisztíts meg engem és tiszta leszek. [Zsolt 51,9] In: *Református Család* (1996/1), 6.
- A megújulás. In: *Református Család* (1996/2), 3.
- Áldásos megemlékezés. In: *Református Család* (1996/3), 3.
- Jézus szenved érettünk. Mk 9,31. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/2), 105–107.
- A találkozás öröme. [Zsolt 133,1] In: *Református Család* (1996/4), 3.
- Szeretsz engem? Jn 21,15–17. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/5), 234–236.
- Menj be szobáidba. Ézs 26,20. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/7), 340–343.
- Boldog Mária – a hívő élet. Lk 11,27–28. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/8), 385–388.
- Az Úrhoz menekülni. 2Kir 19,14–17. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/9), 433–436.
- Kicsoda üdvözül? In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/10), 485–487.
- Az igaz város. Lk 2,25–26. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/11), 551–554.
- Kik az övéi? Jn 1,11–12. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/12), 597–600.
- Jézussal jámi lehet a tengeren. Mt 14,22–34. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/12), 604–607.
- Segítség, hogy segíteni tudjunk. In: *Református Család* (1997/1), 3.
- Az üdvtörténet. In: *Református Család* (1997/2), 3.
- Gyökértelenség és gyógyítása. [Róm 11,8] In: *Református Család* (1997/3), 3.
- Közösségépítés. In: *Református Család* (1997/4), 3.
- Isten gyermekei vagyunk. Róm 8,16. In: *Igehirdető* VIII. évf. (1997/5), 240–243.

- Bűnbocsánat és gyógyulás. Mk 2,1–12. In: *Igehirdető* VIII. évf. (1997/7), 355–358.
- De az Úr mellettem állott. 2Tím 4,16–18. In: *Igehirdető* VIII. évf. (1997/8), 403–406.
- Külső és belső emberünk. 2Kor 4,16–18. In: *Igehirdető* VIII. évf. (1997/9), 460–462.
- Akinek van füle, hallja... Jel 3,22. In: *Igehirdető* VIII. évf. (1997/10), 488–490.
- Isten örömet ad. Péld 10,28. In: *Igehirdető* VIII. évf. (1997/11), 566–568.
- Egy az Isten. 1Tím 2,5–6. In: *Igehirdető* VIII. évf. (1997/12), 615–617.
- Szeretet a téiben. [Mt 24,12; 1Jn 4,11] In: *Református Család* (1998/1), 3.
- Csalódások között a bizonyosság. In: *Református Család* (1998/2), 3.
- Siker – sikertelenség és Isten akarata. In: *Református Család* (1998/3), 3.
- A bölcs építés. Mt 7,24–27. In: *Igehirdető* IX. évf. (1998/3), 162–165.
- Szentlélek által: reménység. Róm 5,5. In: *Igehirdető* IX. évf. (1998/5), 274–277.
- Asztalterítés. Zsolt 23,5a In: *Igehirdető* IX. évf. (1998/8), 414–416.
- Az igaz és a bálványok. 1Jn 5,20–21. In: *Igehirdető* IX. évf. (1998/9), 453–455.
- Várom az Urat. Zsolt 130,5–8. In: *Igehirdető* IX. évf. (1998/11), 577–579.
- Isten szeret, hogy tudjunk szeretni. In: *Igehirdető* IX. évf. (1998/12), 618–620.
- Az én fogadásaimat megadom (?) In: *Református Család* (1999/1), 3–4.
- Az újrakezdés vakmerő reménye. [1Pt 1,3–4] In: *Református Család* (1999/2), 3.
- Krisztus nevében kérni. Jn 15,16b. In: *Igehirdető* X. évf. (1999/2), 96–99.
- Az ember sorsa = bűn és bűnhődés (?) In: *Református Család* (1999/3), 3.
- „Ne légy hitetlen, hanem hívó”. Jn 20,27. In: *Református Család* (1999/4), 3–4.
- A kegyesség mindenre hasznos. 1Tím 4,7b–9. In: *Igehirdető* XI. évf. (2000/10), 439–441.
- Az embernek Fia. Lk 19,10. In: *Igehirdető* XI. évf. (2000/12), 513–515.

Fordítások

- Az egyház fogsága. Dániel 1. rész. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/1), 12–17.*⁹⁸
- Az egyház mint Isten titkainak sáfára. Dániel 2. rész. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/...), ...–...*
- A hitvalló egyház. Dániel próféta könyve III. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/4), 90–95.*
- Az őrálló egyház. Dániel próféta könyve IV. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/5), 114–118. [1. rész]; 1940/6), ...–... [2. rész]*
- Az elveszett juhokat kereső egyház. Dániel próféta könyve V. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/7), ...–...; (1940/7), 158–162.*
- A harcoló egyház. Dániel próféta könyve VI. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/7), 162–165.; (1940/8), 176–178.*
- A diadalmas egyház. Dániel próféta könyve VII. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/8), 179–183.*
- Az egyház védtelensége. Dániel próféta könyve VIII. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/9), 197–202.*
- A bűnösök egyháza. Dániel próféta könyve IX. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/9), 202–209.*
- Az imádkozó egyház. Dániel próféta könyve X. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/10), 221–226.*

- Az egyház idegen volta. Dániel próféta könyve XI. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/11), 241–247.*
- Az utolsó idők egyháza. Dániel próféta könyve XII. része. In: *Lelkipásztor* XX. évf. (1940/11), 247–252.*
- Lüthi, Walter: *Az eljövendő egyház. (Dániel próféta igehirdetése.)* A tizenkettedik német kiadásból fordította A. Nagy István. *Ifjú Erdély*, Kolozsvár 1940. 72.*
- Niesel, Wilhelm: A Bármeni Nyilatkozat. (Fordítás) In: *Református Szemle* 1979, 83–89.
- Lüthi, Walter: A főpap. Jn 17,1–5. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/4), 152–156.
- Lüthi, Walter: Boldogság a hívőknek. Mt 4,23–5,3. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/5), 183–185.**⁹⁹
- Lüthi, Walter: Mennyeknek országa a szegényeknek. Mt 5,3. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/5), 185–188.**
- Lüthi, Walter: Vigasztalás a hátramaradottaknak. Mt 5,4. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/6), 257–262.**
- Lüthi, Walter: Föld a szelídeknek. Mt 5,5. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/6), 262–265.**
- Lüthi, Walter: Megeléjítés az igazságot éhezőknek. Mt 5,6. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/7), 308–311.**
- Lüthi, Walter: Irgalom az irgalmasoknak. Mt 5,7. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/7), 312–315.**
- Lüthi, Walter: Tiszta látás a tiszta szívűeknek. Mt 5,8. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/8), 353–357.**
- Lüthi, Walter: A békességhordozók: Istennek frai. Mt 5,9. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/8), 357–362.**
- Lüthi, Walter: Mennysország a hit tanúinak. Mt 5,10–12. In: *Igehirdető* II. évf. (1991/9), 396–400.**
- Lüthi, Walter: Krisztus születése. Jn 1, 1–18. In: *Igehirdető* III. évf. (1992/2), 64–67.
- Lüthi, Walter: És megkövezék Istvánt. ApCsel 7,54–60. In: *Igehirdető* III. évf. (1992/10), 466–470.
- Lüthi, Walter: Az egyház fogsága. Dán 1,1–21. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/10), 473–477.**¹⁰⁰
- Lüthi, Walter: Az egyház mint Isten titkainak sáfára. Dán 2,1–49. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/10), 477–480.**¹⁰¹
- Lüthi, Walter: A hitvalló egyház. Dán 3,1–33. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/11), 534–537.**¹⁰²
- Lüthi, Walter: Az őrálló egyház. Dán 4,1–34. In: *Igehirdető* VI. évf. (1995/11), 538–541.
- Lüthi, Walter: Az egyház idegen volta. Dán 11,1–45. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/4), 175–179.**¹⁰³
- Lüthi, Walter: Az utolsó idők egyháza. Dán 12,1–13. In: *Igehirdető* VII. évf. (1996/4), 179–182.**¹⁰⁴
- Busch, Eberhard: Légy bátor és erős! Józs 1,9. In: *Igehirdető* VIII. évf. (1997/12), 629–632.

Felhasznált irodalom és levéltári források

- Adorjáni Zoltán: Imre Lajos (1888–1974). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948.* Kolozsvár 1996, 235–276.
- A Szilágyszolnoki Egyházmegyében Kádár Géza zilahi lelkipásztort választották esperesnek [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1924, 21.
- Balogh Béla: Nagy Géza (1887–1971). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948.* Kolozsvár 1996, 337–368.
- Balogh Béla: D. dr. Nagy Géza teológiai tanárra emlékezünk. In: *Református Szemle* 1996, 140–141.
- Balogh Edgár: Nagy Géza, ifjabb. In: Dávid Gyula (főszerk.): *Romániai magyar irodalmi lexikon.* IV. kötet. Kritetion Könyvkiadó, Bukarest 2002, 30–31.
- Balogh Edgár: Nagy Ottó, mindszei. In: Dávid Gyula (főszerk.): *Romániai magyar irodalmi lexikon.* IV. kötet. Kritetion Könyvkiadó, Bukarest 2002, 64–65.
- Barabási Endre: Vécsi Szövetség. In: *Református Szemle* 2002, 142–144.
- Bellághné Nagy Rózsa: Nagy István (1916–2003) emlékére. A református lelkipásztor, egyházi író életrajza. In: *Református Család* (2012/6), 5–6.
- Bellághné Nagy Rózsa: Nagy István református lelkipásztor, egyházi író. In: Nagy István: *„Vettetek-e Szentlelket?” Prédikációk.* Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2006, 6.
- Bognár István – Fetrencz Mária: Teleki Pál. In: *Magyar katolikus lexikon.* XIII. kötet. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 2008, 762–765.
- Borbáth Dániel: Debreczeni László 80 éves. In: *Református Szemle* 1983, 420–424.
- Borbáth Dániel (1905–1986) [Az Úrhoz költöztek rovat]. In: *Református Szemle* 1986, 83.
- Burkhard Gantenbein svájci lelkipásztor látogatása egyházkerületünkben. 1930. július 2–21. napjain [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1930, 325.
- Búzás László lelkipásztor áthelyezése a Magyarlónai Egyházközségbe [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1963, 382.
- Csutak Csaba doktori vizsgája a Theológiai Intézetben. Avatási ünnepség, oklevél átnyújtása [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1962, 123.; 1967, 76.;
- Csutak Csaba belvárosi lelkipásztort az Igazgatótanács egyházkerületi titkárrá választotta [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1963, 188.
- Csutak Csaba lelkipásztor és Molnár Dezső teológiai titkár magiszteri vizsgája, 1955. november 9–10-én [az első magiszteri vizsgák a Theológiai Intézetben; Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1956, 63. és 126–127.
- D. dr. Nagy Géza (1887–1971) [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1971, 303–304. 1996, 140–141.
- Diós István – Viczián Márk: Teleki Pál. Vizi E. Szilveszter et alii (szerk.): *Magyar nagylexikon.* XVII. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest 2003, 280–281.
- Dobri András (szerk.): *Emlékezés dr. Dobri Jánosra születésének 100. évfordulóján.* Kolozsvár 2014.
- Dr. Biró Mózes elhunyt 1971. júl. 21-én. In: *Református Szemle* 1971, 487–488.
- Dr. Nagy Géza 80 éves. In: *Református Szemle* 1967, 150–152.

- Fekete Károly, ifj.: *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2000, 19–24.
- Frei, Heinrich: *Das theologische Alumnium in Basel. Zur Feier des hundertjährigen Jubiläums seiner Neugründung*. Vorwort von Professor Oscar Cullman. Verlag von Friedrich Reinhardt, Basel 1944.
- Gantenbein Burkhardné Vetsch Rosa [Hazatért testvéreink rovat]. In: *Református Szemle* 1940, 187.
- Gantenbein svájci lelkész köszönete [Tiszteletbeli Egyházkerületi Közgyűlési Taggá választották; Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1934, 44.
- Geréb Zsolt: Maksay Albert (1897–1971). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, 369–382.
- Graaf, Karl (Hrsg.): *Pfarrerinnen und Pfarrer der Evangelisch-reformierten Kirche des Kantons St. Gallen 1971–2009*. Theologischer Verlag, Zürich 2010.
- Hermán M. János: Sass Kálmán és a peregrinusainkat patronáló Welti család kapcsolata. In: *Református Szemle* 2014/5, 532–569.
- Horváth István: Dr. Nagy Géza főbb munkáiból. In: *Református Szemle* 1967, 152–158.
- Id. Kassay Géza [Hazatért testvéreink rovat]. In: *Református Szemle* 1971, 488.
- Imre Lajos: *Önéletírás*. Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek. 2. A Kolozsvári Református Teológiai Akadémia Protestáns Egyháztörténeti Tanszékének kiadványsorozata. A sorozatot szerkeszti Buzogány Dezső. Sajtó alá rendezte Adorjáni Zoltán és Buzogány Dezső. Kolozsvár 1999, 214–216.
- Illyés Géza: Id. Nagy Domokos (1842–1926). In: *Református Szemle* 1927, 19–25.
- Jenei Tamás: Előszó. In: Nagy István: „*Vettetek-e Szentlelket?*” *Prédikációk*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2006, 5.
- Juhász István: Nagy Géza, dr. professzor a Bázeli Theologiai Fakultás tiszteletbeli doktora. In: *Református Szemle* 1970, 77–78.
- Juhász Tamás: Tavaszy Sándor (1888–1951). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, 277–318.
- Junge Kirche/Schweizerischer Zwinglibund. <http://findmittel.ch/archive/archNeu/Ar420.html>.
- K. L.: Kádár Géza szilágyszolnoki esperest újabb 10 évre bízták meg az esperesi tisztséggel [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1934, 44–45.
- Kádár Géza beiktatása a Kolozsvár-alsóvárosi Egyházközségbe [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1937, 13.
- Kádár Géza köszöntése 1930. november 2-án, 25 éves zilahi szolgálata alkalmából [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1930, 476–477.
- Kolozs új református lelkésze a felekezeti békesség fontosságát hangoztatta ünnepélyes beiktatásán. In: *Keleti Újság* LXIV. évf., 1943. dec. 14., 283. sz., 4.
- Kozma Dezső: Abódi Nagy Béla. In: Balogh Edgár (főszerk.): *Romániai magyar irodalmi lexikon*. I. kötet. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1981, 16.
- Kozma Zsolt: Nagy András (1889–1974). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, 383–401.
- Kunz, Ralph: Wilhelm Eduard, Vischer. In: Galling, Kurt et alii (Hrsg.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Vierte,

- völlig neu bearbeitete Auflage. Band 8. J. B. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 2005, 1125.
- Künzler, Hermann: Pfarre. Dr. h. c. Burkhard Gantenbein 1860–1942. In: *Appenzellische Jahrbücher* 70 (1943), 68–74.
- Lelkészbeiktatás a kolozsvári hidelvei parochiális körben [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1931, 557. és 571–572.
- Lelkipásztor [havilap, Kádár Géza szerkesztésében; Különfélék rovat]. In: *Református Szemle* 1921, 168.
- M. (mindszenti) Nagy Ottó [Hazatért testvérek rovat]. In: *Református Szemle* 1946, 48.
- M. Nagy Ottó önéletrajza. In: Varga László (szerk.): *M. Nagy Ottó, az egyéniségformáló tanár*. A Királyhágómelléki és az Erdélyi Református Egyházkerület közös kiadása, Kolozsvár 2011, 8–11.
- Merk, Otto: Schmidt, Karl Ludwig. In: Gallig, Kurt et alii (Hrsg.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 7. J. B. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 2004, 934.
- Molnár András: Elhunyt Dr. Kovács Bálint református lelkipásztor. In: *Józsefváros* XVII. évf. 21. szám, 2009. dec. 1., 7.
- Molnár Dezső: *Mintha repülnénk. Egy erdélyi lelkész emlékei a XX. századból*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2013.
- Molnár Dezső lelkipásztor beiktatása a Kolozsvár-felsővárosi Egyházközségbe [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1969, 78.
- Molnár Dezső lelkipásztor megválasztása a Kolozsvár-felsővárosi Egyházközségbe [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1968, 398.
- Molnár Dezső segédlelkész áthelyezése a Kolozsvár-monostori Egyházközségbe [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1958, 96.
- Molnár János: Gönczy Lajos (1889–1986). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonysgot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, 319–336.
- Nagy András: Dr. Burkhard Gantenbein (1860–1942). In: *Református Szemle* 1942, 116–121.
- Nagy Géza, id.: Rövid önéletrajz 1927-ig. In: *Református Szemle* 1987, 222–224.
- Nagy Géza meghívása az egyháztörténeti katedrára [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1926, 677–668.
- Nagy Géza 1927. június 11-én doktori címet nyert Debrecenben [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1927, 430.
- Nagy Géza theologiai magántanári vizsgája rendszeres theológiából, 1922. június 19-én. [Megvédett dolgozatának címe: A keresztyénség jövője; Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1922, 227. és 323–324.
- Nagy Géza: Tizenöt év a lelki egyház szolgálatában. In: uő: *Akik kősziklára építettek. Egyháztörténeti dolgozatok*. „Grafica” Könyvnyomda, Cluj–Kolozsvár 1937, 222–241.
- Nagy István, Abodi: Látogatás az anthropozófia fészkeben. Tudomány, mely le akarja venni követőinek válláról az élet terhét. (Basel, nov. 19). In: *Keleti Újság* XXII évf., 1938. nov. 20., 264. sz., 7.
- Nagy István: A svájci diákság utat vág a hegyoldalakba. Diákmunkatábor a vierwaldstädti tó mellett – Magyar szó az Isten mentén (St. Jakob, 1938. szeptember hó). In: *Keleti Újság* XXII évf., 1938. szept. 16., 209. sz., 7.

- Nagy István belvárosi segédlelkész lett Kolozs új református lelkipásztora. In: *Ellenzék* LXIV. évf., 1943. nov. 25., 268. sz., 2.
- Nagy István: Christus victor. A keresztyén ifjúság amsterdami világkonferenciája. In: *Ifjú Erdély* XI. évf. (1939/8–9), 135–137.
- Nagy István kolozsi református lelkipásztor beiktatása. In: *Ellenzék* LXIV. évf., 1943. dec. 13., 263. sz. 8.
- Nagy István: Walter Lüthi. In: *Református Szemle* 1961, 115–119.
- Nagy László: Borbáth Dániel mint dogmatikus. In: *Református Szemle* 1992, 185–166.
- Nagy László: Borbáth Dániel mint etikus. In: *Református Szemle* 1992, 268–279.
- Nagy László: Borbáth Dániel mint rendszeres teológus. In: *Református Szemle* 1992, 108–116.
- Nagy László: Borbáth Dániel és Tavaszy Sándor. In: *Református Szemle* 1991, 303–313.
nm [Nagy Margit]: „Amíg lehet, most még lehet.” Beszélgetés Nagy István kolozsvári ny. lelkésszel. In: *Református Élet* XLIV. évf., 4. szám, 1–6.
- Papp Vilmos: Dr. Pap László (1908–1983). In: uő: *Negyven prédikátor. XX. századi magyar „gályarab-prédikátorok I.* Új Bérea Kft., [h. és é. n.], 121–124.
- Pógyor István. In: Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990.* Javított, átdolgozott kiadás. Arcanum, Budapest 2001. <http://www.mek.uif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/eletrajz/html/>
- Prigent, Pierre: Cullmann, Oscar. In: Galling, Kurt et alii (Hrsg.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft.* Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 2. J. B. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1999, 503–504.
- Schmidt-Rost, Reinhard: Thurneysen, Eduard. In: Galling, Kurt et alii (Hrsg.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft.* Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 8. J. B. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 2005, 394.
- Schwöbel, Christopf: Brunner, Emil. In: Galling, Kurt et alii (Hrsg.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft.* Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 1. J. B. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1998, 1801–1802.
- Tőkés István: *A romániai magyar református egyház élete 1944–1989.* Második kiadás. Kolozsvár 2014.
- Tőkés István: D. dr. Nagy Géza. Emlékezés halálának 10. évfordulóján. In: *Református Szemle* 1981, 91–95.
- Tőkés István: Német református testvéreink. In: *Református Szemle* 1975, 4–9.
- Tulogdi József: *Egy igaz ember emlékezete. Dr. Bíró Mózses lelkipásztor, orvos élete és munkássága.* Kolozsvár 2011.
- Választások az újonnan megalakult egyházmegyékben [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1968, 397.
- Walter Lüthi nyugalmába vonult [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1969, 74.
- Walter Lüthi hetvenéves [Hírek rovat]. *Református Szemle* 1971, 132.
- Záhony Éva: Bevezető tanulmány. A magyar kisebbségi élet kezdete Romániában. In: uő (szerk.): *Hitel – Kolozsvár 1935–1944. I. kötet. Tanulmányok.* Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a repertóriumot összeállította Záhony Éva. Bethlen Gábor Könyvkiadó, Győr 1991, 9–59.

Levéltári források

Presbiteri jkv, 17–1971/1971. júl. 27. A Kolozsvár-Alsóvárosi Református Egyház-község Presbiteri jegyzőkönyve, 1966. jún. 31. – 1975. dec. 14. A Kolozsvár-Alsóvárosi Református Egyházközség levéltára, 2/1981.

Az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltára: Nagy István hagyatéka. EREL, F36.

Kádár Géza, id. személyi lapja. EREL, Személyi lapok, 462/1941.

Kassay Géza személyi táblázata. EREL, Személyi lapok, 10890–929.

Nagy István személyi lapja. EREL, Személyi lapok.

Jegyzetek

¹ Jenei Tamás: Előszó. In: Nagy István: „*Vettetek-e Szentlelket?*” *Prédikációk*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2006, 5.

² A kézirat megtalálható az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában: Nagy István hagyatéka. EREL, F36: Dolgozatok, előadások, cikkek, IV.

Nagy István itt közölt és 1996. szeptember 10-én keltezett élettörténetének több elemét lehet felfedezni egy korábbi, *Így láttam én...* című írásában, amelyet 1975. ápr. 25-én kezdett lejegyezni. Ennek az írásnak címe is világosan közli, hogy a maga szubjektív látásában reflektál a megélt eseményekre, illetve a személyekre. A kézzel lejegyzett és 49 oldalnyi írás füzetét ld. Nagy István hagyatéka. EREL, F36: Jegyzetek, levelek.

Nagy István naplót vezetett. Ennek füzetei szintén elérhetőek hagyatékában, s így napról napra lehet követni élete folyását, tanulmányait és szolgálatát, családjá életét és a kapcsolatait, a világi eseményeket és még sok egyebet.

³ Bojtor István (Debrecen, 1928) református lelkész, tanár és egyházi író. Miután hat évig volt Sárospatakon segédlelkész, 1956-tól 2005-ig három Borsod-Abaúj-Zemplén megyei falu, Göncruszka, Fony és Zsujta lelkipásztora volt. A missziót mindig lényegesnek tartotta lelkészi munkájában. 1958-tól ifjúsági missziói táborokat szervezett a fentebb említett gyülekezetekben. 1962-től szoros kapcsolatot tartott sok erdélyi gyülekezettel. Nagy Istvánékat is többször felkereste feleségével, Toókos Uzonkával és néhány lelkészársával. Jelenleg nyugdíjas lelkészként él Fonyban. Tíz teológiai, történelmi és szépirodalmi munka szerzője.

⁴ Élettörténetére nézve ld. még azt a beszélgetést, amelyet a *Református Élet*, a jugoszláviai református keresztyének hivatalos egyházi lapja közölt a 83. életévét betöltött Nagy Istvánnal: nm [Nagy Margit]: „Amíg lehet, most még lehet.” Beszélgetés Nagy István kolozsvári ny. lelkésszel. In: *Református Élet* XLIV. évf., 4. szám, 1–6. Ld. még Bellághné Nagy Rózsa: Nagy István (1916–2003) emlékére. A református lelkipásztor, egyházi író életrajza. In: *Református Család* (2012/6), 5–6; uő: Nagy István református lelkipásztor, egyházi író. In: Nagy István: „*Vettetek-e Szentlelket?*” *Prédikációk*, 6.

⁵ Id. Nagy Géza (Kutyfalva, 1887 – Kolozsvár, 1971), a Bázeli Egyetem Teológiai Fakultásának tiszteletbeli doktora (1969). 1926-tól volt az Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület kolozsvári Theológiai Fakultásának egyháztörténet tanára. 1949 januárjában a kommunista kormányzat új vallásügyi törvényének életbe léptetése nyomán kényszerült nyugdíjba rendeletileg Tavasz Sándor rendszeres teológiai, Imre Lajos és Gönczy Lajos gyakorlati teológiai tanárokkal. (Bölcsészeti, jogi és teológiai tanulmányokat végzett édesapjának életútját, aki 1867 és 1926 között volt Kutyfalva lelkipásztora, ld. Illyés Géza: Id. Nagy Domokos (1842–1926), In: *Református Szemle* 1927, 19–25.) A marosvásárhelyi kollégiumban érettségizett, és 1904 őszén iratkozott be a Kolozsvári Református Theologia Fakultására. Érdeklődése előbb a biblikum felé irányult, de tanulmányai második felében inkább a rendszeres teológia köti le. Az első lelkészképesítő vizsga letétele után Berlinben (1908–1909) és Bázelen (1909–1910) volt ösztöndíjas, majd 1910 és 1912

között segédlelkészként szolgált édesapja mellett. 1912 júliusától 1925 januárjáig volt a szent-erzsébeti református gyülekezet lelképásztora, ezután pedig a kalotaszegi Magyarbikalon szolgált 1928-ig, de már 1926-tól magántanárként tartott előadásokat a Kolozsvári Theológiai Fakultáson. Irodalmi munkásságát ld. Horváth István: Dr. Nagy Géza főbb munkáiból. In: *Református Szemle* 1967, 152–158. Egyéb életrajzi adataira, munkásságára és megjelent munkáira nézve ld.: Nagy Géza theológiai magántanári vizsgája rendszeres teológiából, 1922. június 19-én. [Megvédett dolgozatának címe: *A kereszténység jövője, Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1922, 227. és 323–324.; Nagy Géza meghívása az egyháztörténeti katedrára. In: *Református Szemle* 1926, 677–668.; Nagy Géza 1927. június 11-én doktori címet nyert Debrecenben [*Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1927, 430.; Dr. Nagy Géza 80 éves. In: *Református Szemle* 1967, 150–152.; Juhász István: Nagy Géza, dr. professzor a Bázeli Theológiai Fakultás tiszteletbeli doktora. In: *Református Szemle* 1970, 77–78.; D. dr. Nagy Géza (1887–1971). In: *Református Szemle* 1971, 303–304.; Tókécs István: D. dr. Nagy Géza. Emlékezés halálának 10. évfordulóján. In: *Református Szemle* 1981, 91–95.; Nagy Géza, id.: Rövid önéletrajz 1927-ig. In: *Református Szemle* 1987, 222–224.; Balogh Béla: D. dr. Nagy Géza teológiai tanárra emlékezünk. In: *Református Szemle* 1996, 140–141.; uő: Nagy Géza (1887–1971). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, 337–368.

⁶ A bázeli Alumneum nyilvántartása szerint az 1909/10-es tanévben volt ösztöndíjas. Ld. Frei, Heinrich: *Das theologische Alumneum in Basel. Zur Feier des hundertjährigen Jubiläums seiner Neugründung*. Vorwort von Professor Oscar Cullman. Verlag von Friedrich Reinhardt, Basel 1944, 46.: „Nr. 776. Name: Nagy Géza. Geb.: 1887. Heimat: Osteuropa. Alumnus: 1909–1910. Professor an der theologischen Fakultät in Kolozsvár, Siebenbürgen.“

⁷ *A vallásos tapasztalat elmélete* témájú doktori tézisét 1927. jún. 11-én védte meg Debrecenben.

⁸ Csoma Juliánna (1893–1978).

⁹ Ifj. Nagy Géza (1914–1981) magyar művelődéstörténész, tanár, műfordító a Székelyudvarhelyi és Kolozsvári Református Kollégiumban tanult, és a Kolozsvári I. Ferdinánd Egyetemen szerzett tanári oklevelet magyar–német–román szakból (1936), a kolozsvári magyar egyetemen doktorált magyar nyelvből és irodalomból, valamint Délkelet-Európa történetéből. Svájci és magyarországi tanulmányutakon készült fel a pedagógiai pályára. Tanári tevékenységét a zilahi Wesselényi Kollégiumban kezdte (1936–1937), és a Kolozsvári Református Kollégiumban folytatta (1937–1948). Oktatói tevékenysége mellett tudományszervező munkát végzett az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkáraként (1942–1947). Tevékeny szerepet vállalt Venczel József mellett a Bolyai Tudományegyetem szervezésében (1945). 1948 és 1953 között tanárként működött. Koholt vádakkal tartóztatták le, és ítélet nélkül deportálták a Duna-csatorna építéséhez (1953–1954), majd egy évig politikai fogoly volt. Szabadulása után előbb csak gyári munkásként tudott elhelyezkedni, 1956-tól pedig az Erdélyi Református Egyházkerület műemlék-, levéltár- és sajtóügyi előadója lett. Ítéletét 1970-ben semmisítették meg. 1971-től nyugalomba vonulásáig (1979) előadótanárként oktatott a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Vö. Balogh Edgár: Nagy Géza, ifjabb. In: Dávid Gyula (főszerk.): *Romániai magyar irodalmi lexikon*. IV. kötet. Kritetion Könyvkiadó, Bukarest 2002, 30–31.

¹⁰ Benkő Samu: *Nagy Géza a literátor és művelődésünk mindenese*. Erdélyi Tudományos Füzetek 209. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 1991.

¹¹ Abódi Nagy Béla (1918–2012) képzőművész, a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola festészeti tanszékének tanára, 1950 és 1965 között pedig az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó művészeti tanácsadója is volt. 1933 és 1941 között az *Iffjú Erdély és Pásztortűz* közölte novelláit, művészeti vonatkozású írásait pedig az *Utunk*, *A Hét*. Számos romániai kortárs író könyvét illusztrálta, és elkészítette több irodalmi klasszikus arcképét. Festményeit a romániai és külföldi tárlatokon állították ki. Vö. Kozma Dezső: Abódi Nagy Béla. In: Balogh Edgár (főszerk.): *Romániai magyar irodalmi lexikon*. I. kötet. Kritetion Könyvkiadó, Bukarest 1981, 16.

¹² A Barabás Miklós Céh 1944 őszén szűnt meg és 1994 januárjában alakult újra. Abódi Nagy Béla ennek lett tiszteletbeli elnöke.

¹³ Bajor Andor: *Abódi Nagy Béla*. Kriterion, Bukarest 1986.

¹⁴ Fejér Barnabásné, született Nagy Juliánna (1922–2008).

¹⁵ László Dezső (1904–1973) Kolozsváron végezte teológiai tanulmányait (1922–1926), majd a skóciai Glasgow-ban (1926–1927) volt ösztöndíjas. Hazatérte után a Kolozsvári Theológiai Fakultás szenioraként (1927–1929), egyházkerületi ifjúsági utazótúrkárként (1927–1932), a Kolozsvári Református Kollégium vallásánaraként (1932–1940) és a Kolozsvár-Belvárosi Egyházközség lelkipásztoraként (1940–1957) tevékenykedett. Teológiai magántanári címet 1937-ben szerzett. 1941 és 1944 között képviselő volt a Magyar Országgyűlésben, 1947 és 1957 között pedig esperes és egyházkerületi generális direktor. 1952-ben koholt vádak alapján letartóztatták, és a Duna-csatornánál volt kényszermunkán. 1957-ben újra letartóztatták, és öt évet töltött börtönben. 1962-től Markos Andrással rendezte újra az 1918-ban feldúlt egyházkerületi levéltárat (1961–1967), majd ismét kolozsvár-belvárosi lelkipásztor (1972-ig) és a zsinat egyházalkotmányi bizottságának elnöke volt. Élete folyamán 910 különféle írása jelent meg (ezek közül 15 önálló kötet), 140 maradt kéziratban; 1172 prédikációját, illetve bibliamagyarázatát írta le, ezeknek egy részét a *Református Szemle* közölte. Publikációit ld. Antal Ildikó: *László Dezső életmű-bibliográfiája*. laszlodezso.adatbank.transindex.ro/.

¹⁶ „Előbb arra gondoltam, hogy katonai pályát választok. Lett volna alkalom bejutni katonai főiskolára. Édesapám barátja volt Ravasz Lászlónak, a néhai dunamelléki püspöknek, gondoltam, hogy az ő segítségével támogatást nyerünk tervem megvalósításához, hogy mint határon túli fiatal ott tanulhassak. Egy idő után azonban kezdtem kiábrándulni ebből a gondolatból [...]” Ld. nm [Nagy Margit]: *„Amíg lebet, most még lebet”*. *Beszélgetés Nagy István kolozsvári ny. lelkésszel*, 2.

¹⁷ 1933 júniusában érettségizett, oklevele szerint román nyelvből „jó” minősítést kapott, végső eredménye pedig „kielégítő” volt. Érettségi oklevelét ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok. Tőkés István (1916–2016), aki ugyanebben az évben érettségizett a Sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégiumban és évfolyamtársa lett a teológián, ugyanilyen emlékeket őrzött meg erről az érettségiről.

¹⁸ Tavaszi Sándor, Imre Lajos, Gönczy Lajos, Maksay Albert és Nagy András tanárok életét és munkásságát ld. Juhász Tamás: Tavaszy Sándor (1888–1951). In: Kozma Zsolt (szerk.): *i. m.* 277–318.; Adorjáni Zoltán: Imre Lajos (1888–1974). In: *uo.*: 235–276.; Molnár János: Gönczy Lajos (1889–1986). In: *uo.*: 319–336.; Geréb Zsolt: Maksay Albert (1897–1971). In: *uo.*: 369–382.; Kozma Zsolt: Nagy András (1889–1974). In: *uo.*: 383–401.

A tanárok sorából kimaradt Kecskeméthy István (1864–1938), akinek fényképe ott van teológiai évfolyamának tablóján. A paksi származású Kecskeméthy István 1895 februárjának végén érkezett Nagyenyedre Szász Domokos püspök meghívására, és ugyanennek az évnek szeptemberében az új Kolozsvári Theológiai Fakultáson folytatta oktatói munkáját kereken negyven esztendeig, 1936. szeptember 1-jéig.

¹⁹ A Vécsi Szövetség néven ismertté vált erdélyi mozgalom 1921-ben alakult meg. Utolsó konferenciáját Szászvárosban tartotta 1935 augusztusában. Történetét és jelentőségét ld. Nagy Géza: Tizenöt év a lelki egyház szolgálatában. In: *uo.*: *Akik kősziklára építettek. Egyháztörténeti dolgozatok.* „Grafica” Könyvnyomda, Cluj-Kolozsvár 1937, 222–241.; Imre Lajos: *Önéletírás*. Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek. 2. A Kolozsvári Református Teológiai Akadémia Protestáns Egyháztörténeti Tanszékének kiadványsorozata. A sorozatot szerkeszti Buzogány Dezső. Sajtó alá rendezte Adorjáni Zoltán és Buzogány Dezső. Kolozsvár 1999, 214–216.; Fekete Károly, ifj.: *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2000, 19–24. Rövid összefoglalását ld. Barabási Endre: Vécsi Szövetség. In: *Református Szemle* 2002, 142–144.

²⁰ Nagy István így emlékezett a két világháború között munkálkodó és a Karl Barth nevével fémjelzett újreformátori teológiai gondolkozásra áttált tanári karra: „Már a teológián találko-

tam az újrreformátori tanítással, tanáraink mind ennek a jegyében munkálkodtak. [...] A hat [év-folyamának tablója szerint: *hét. Megjegyzés tőlem, A. Z.*] teológiai tanárai közül egyetlen maradt meg a maga biblikus teológiájával, a kegyes, pietista gondolkozású, magyarországi származású Kecskeméthy István. Nem fogadta el az új irányt, a többiek azonban a barthi teológia hatása alatt prédikáltak, és ennek nagy hatása volt. Kivirult, megerősödött a belmissziói élet sok-sok ága, az iskolák is egyre inkább hitvalló intézményekké váltak.” Ld. nm [Nagy Margit]: „*Amíg lehet, most még leber*”. *Beszélgetés Nagy István kolozsvári ny. lelkészével*, 3.

²¹ Szemináriumi dolgozatait ld. Nagy István hagyatéka. EREL, F36: Dolgozatok, cikkek, I. 1935–1954.

²² A sokgyermekes családból származott Pógyor István (1902–1953) református ifjúsági vezető 1922-ben kapcsolódott be a Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE) munkájába, amelynek segédtitkára lett. Kasselben, Stuttgartban, Barmenben (1925–1928), majd Springfeldben (AEÁ) működő KIE-főiskolán folytatott tanulmányokat (1930–1932), hazatérte után pedig a KIE nemzeti titkára lett, és szorgalmazta a népfőiskolák létesítését. A II. világháború alatt megszervezte a menekültügyi és mentő-segélyszolgálatot. 1946-ban felfüggesztették a KIE önkormányzatát (1946), őt pedig 1951. jún. 7-én tartóztatták le. Teleki Lászlóval együtt állították bíróság elé, és 1951 novemberében hat évre ítélték. 1953-ban halt meg a gyűjtőfogházban. Ld. Pógyor István. In: Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*. Javított, átdolgozott kiadás. Arcanum, Budapest 2001. <http://www.mek.uif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/eletrajz/html/>.

²³ Dr. Kovács Bálint (1910–2009) lelképásztor, akinek pályafutását a helyállással és hűséggel lehet jellemezni, a budapesti Teológiai Akadémián végezte teológiai tanulmányait, és Németországban volt ösztöndíjas. Csákváron, majd Ravasz László mellett a Kálvin téren végzett segédlelkései szolgálatot. Ezt követően öt évig a KIE-nek volt utazólelkésze, és vett részt a népfőiskolai mozgalomban. 1942 és 1957 között Kecskeméten szolgált. (Visszaemlékezését ld. Kovács Bálint: *A kecskeméti szolgálat évei 1942–1957*. Emmaus Kiadó, Kecskemét 2006). 1957-ben a Budapest-józsefvárosi Református Gyülekezet vezető lelkésze lett. Az egyházzellenes hatóságok különösen az ifjúság körében végzett munkája miatt tartóztatták le 1967-ben. Majdnem öt hónapig tartották fogságban, és hat hónapra ítélték. Később rehabilitáltak. 1980-ban vonult nyugállományba, de ezután is aktívan vett részt a gyülekezeti életben. Ld. Molnár András: Elhunyt Dr. Kovács Bálint református lelképásztor. In: *Józsefváros XVII. évf. 21. szám*, 2009. dec. 1., 7.

²⁴ Az Erdélyi Református Egyházkerület Teológiai Fakultása külön leckekönyvbe vezette be az V. tanév, vagyis a IX. és X. félév tanulmányait. A IX. félév tárgyai: növénytermesztés és növénytermesztési gyakorlat (dr. Nagy Endre); kertészet és kertészeti gyakorlat (ifj. Veress István); állattenyésztés, állategészségtan, állattenyésztési és állatgyógyászati gyakorlat (dr. Szeghő Dénes); ószövetségi exegetika (Nagy András); újszövetségi exegetika (Maksay Albert); ekleziasztika és poimenikai gyakorlatok (dr. Imre Lajos); homiletikai szeminárium, egyházi törvények és ügykezelés (dr. Gönczy Lajos); erdélyi művelődéstörténet (dr. Nagy Géza); jogi ismeretek (dr. Tusa Gábor); közegészségtan (dr. Koronka István); román nyelv (dr. Pop Sever); néptudomány – helynév- és települési kérdések (dr. Szabó T. Attila). A X. félév tárgyai: ószövetségi exegetika (Nagy András); újszövetségi exegetika (Maksay Albert); összehasonlító dogmatika (dr. Tavaszy Sándor); ekleziasztika és poimenikai gyakorlatok (dr. Imre Lajos); homiletikai szeminárium, egyházi törvények és ügykezelés (dr. Gönczy Lajos); vallásnevelési gyakorlatok (László Dezső); erdélyi művelődéstörténet (dr. Nagy Géza); jogi ismeretek (dr. Tusa Gábor); közegészségtan (dr. Koronka István); román nyelv (dr. Pop Sever); méhészet (Káli Dénes); mezőgazdaságtan (dr. Nagy Endre); állattenyésztés (dr. Szeghő Dénes); kertészet (ifj. Veress István); szövetkezeti ismeretek (Fekete György); elemi iskolák vezetése és felügyelete (Csefő Sándor); szemináriumi gyakorlatok (Juhász Albert). A leckekönyvet ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok.

²⁵ Leckekönyvét 1937. jún. 20-án zárták le. Az első lelkészképesítői vizsgát 1937 júniusában tette le, amelyen „jelesen képesítettnek” nyilvánították. Az első lelkészképesítői vizsga letételének oklevelét ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok.

²⁶ Ajánlólevelet dr. Gönczy Lajos dékán adott számára 1938. nov. 1-jei keltezéssel. Az ajánlólevelet ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok.

Azért választotta éppen Bázelt, mert édesapja is ott volt külföldi ösztöndíjas. Ld. nm [Nagy Margit]: „*Amíg lebet, most még lebet*”. *Beszélgetés Nagy István kolozsvári ny. lelkésszel*, 3. A bázeli alumneusok kimutatásában: „Nr. 1211. Name: Nagy István. Geb.: 1916. Heimat: Osteuropa. Alumnus: 1938–1939. Pfarrer in Kolozs, Ungarn.“ Frei, Heinrich – Cullman, Oscar: *Das theologische in Basel*, 72.

²⁷ Teleki Pál, gróf (1879–1941), politikus, földrajztudós, egyetemi tanár, 1925-től a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1920-ban külügyminiszter, 1921-ig miniszterelnök, 1936–1937-ben az Országos Közoktatási Tanács elnöke, 1938 májusától pedig kultuszminiszter, majd közoktatásügyi miniszter. A magyar tárgyalódelegáció tagja volt az első bécsi döntés idején (1938. novembere). 1939 februárjától ismét kormányfő tragikus haláláig, amikor önkézzel vetett véget életének (1941. április 3.). Vö. Diós István – Viczián Márk: Teleki Pál. Vizi E. Szilveszter et alii (szerk.): *Magyar Nagylexikon*, XVII. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest 2003, 280–281.; Bognár István – Fetrencz Mária: Teleki Pál. In: *Magyar katolikus lexikon*. XIII. kötet. Szent István Társulat, az Apostoli Szentzséke Könyvkiadója, Budapest 2008, 762–765.

²⁸ Urho Edvin Siro (1911–1983). Lelkészi szolgálat mellett jelentős tevékenységet folytatott az ifúság körében, illetve a cserkészmozgalomban, és tagja volt több folyóirat szerkesztőbizottságának.

²⁹ Nagy István naplójának svájci füzetében számol be részletesen és nagy hálával a Gallmann házaspár vendégszeretetéről, de nem jegyezte le sem a fogorvos férj, sem pedig felesége nevét. Ld. a naplófüzet 1938. aug. 20-i és 21-i oldalait. (EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Jegyzetek, levelek).

³⁰ Emil Brunner (1889–1966) Zürichben, majd New Yorkban tanult teológiát, és 1924–1953 között a gyakorlati és a rendszeres teológia tanára volt Zürichben, rövidebb ideig pedig a tokiói Nemzetközi Keresztyén Egyetemen is tanított (1953–1956), ahol angol nyelvű oktatás folyik. Az 1938–1939-es tanévben a presbiteriánus Princeton Theological Seminary vendégelőadója volt. Vö. Schwöbel, Christoph: Brunner, Emil. In: Gallig, Kurt et alii (Hrsg.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 1. J. B. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1998, 1801–1802. (A továbbiakban: RGG⁴.)

³¹ Ld. erről Nagy István beszámolóját: A svájci diákság utat vág a hegyoldalakra. Diákmunkatábor a Vierwaldstädti-tó mellett – Magyar szó az Isten mentén (St. Jakob, 1938. szeptember hó). In: *Keleti Újság* XXII évf., 1938. szept. 16., 209. sz., 7.

³² A Junge Kirche (Ifjú Egyház) mozgalom elődje az 1916–1917-ben megalakult Kelet-svájci Evangélikus Ifjúsági Szövetség (Bund Evangelischer Jugend Ostschweiz – BEJO), amely 1928-ban 208 csoportban működött 4500 taggal. A 1929-ben megalakult és konfirmált ifjakat tömörítő svájci Zwingli-szövetség is, amely 1935-ben lépett munkaközösségre a BEJO-val, és közösen adták ki a *Junge Kirche* havilapjukat. Ugyanek az évnek tavaszán tömörültek szövetségbe a közép-svájci ifjúsági csoportok is (Bund Kirchlicher Jugendgruppen Mittelschweiz – BKJM), és kétéves fennállásuk alatt 55 csoportra szaporodtak 1600 taggal. Az életerős és lendületesen tevékeykedő Junge Kirche 1937-ben jött létre BEJO, a BKJM, valamint a néhány évvel korábban megalakult evangélikus-raet Ifjúsági Kör egyesüléséből. Ld. *Junge Kirche/Schweizerischer Zwinglibund*. <http://findmittel.ch/archive/archiNeu/Ar420.html>.

³³ Vagyis az 1944-től működő Hilfswerk der Evangelischen Kirchen Schweiz.

³⁴ A zárójelbe tett szavakat értsd így: a HEKS elődjének elnökét.

³⁵ Dr. h. c. Burkhard Gantenbein (1860–1942) lelkipásztor 34 éven keresztül volt elnöke annak a svájci segélyegyesületnek (Schweizer Verein für die Evangelischen im Osten, korábban Verein für die Evangelischen in den Nachfolgerstaaten), amelyet tréfásan „Gantenbein-egyesület”-nek (Gantenbein-verein) neveztek. Nemcsak tengernyi levelezés útján, hanem sok fáradságos utazás által szerzett ismeretet a kelet-európai országokban élő református hívek helyzetéről, és nyújtott támogatást számukra. az Erdélyi Református Egyházkerület életéről a Bázelen és Zürichben tanuló ösztöndíjasok által szerzett ismereteket. Gyakran tett látogatást a bázeli Alumneumban, és a kelet-európai ösztöndíjasokat szeretettel fogadta otthonában is. Felcségsége Vetsch Rosa, aki 1940-ben hunyt el, 86 éves korában, vendégszeretettel, szerénységével, kedvességével, anyai gondoskodásával írta be emlékéit az erdélyi ösztöndíjasok szívébe. Gantenbein még arra is vigyázott, hogy „Erdély szegénylős vándorai ne koldusoknak érezzék magukat” mellette, hanem hittestvéreknek.

Erdélyt 1930 nyarán látogatta meg a kárpátaljai református gyülekezetek felkeresése után. A júl. 2–21. közötti körutazás során meglátogatta a szászvárosi árvaházat, a marosvásárhelyi szanatóriumot és a diakonisszaotthont, ahol kétszer is tartott bibliórát. Marosvásárhelyen részt vett egy lelkészi értekezleten is. Természetesen Kolozsváron is járt, de a városok mellett felkereste az ákosfalvi, a nyárádszentbenedeki, a nyárádkarácsonyfalva-folyfalvai, a cserefalvi, az udvarfalvi, a bürkösi, a szentágotai és a várhegyi gyülekezeteket, és majdnem mindenütt ígét hirdetett, illetve bibliórákat tartott, vagy éppen nőszövetségi összejövetelen tartott előadást, és részt vett az Ifjúsági Keresztény Egyesület székelyföldvári konferenciáján (júl. 7–9.). Látogatása miatt Gantenbein nemkívánatos személy lett az akkori román közhatalom szemében, az erdélyiek szívéhez pedig annyira hozzánőtt, hogy „Gantenbein bácsi”-ként beszéltek róla, illetve „Vater Siebenbürgens”-nek szólították, a nyárádszentbenedekiek tiszteletbeli presbiteri címmel fejezték ki iránta érzett hálójukat, az Erdélyi Református Egyházkerület pedig közgyűlési taggá választotta (1934). Ld. Künzler, Hermann: Pfarre. Dr. h. c. Burkhard Gantenbein 1860–1942. In: *Appenzellische Jahrbücher* 70 (1943), 68–74.; Burkhard Gantenbein svájci lelkipásztor látogatása egyházkerületünkben. 1930. július 2–21. napjain [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1930, 325.; Gantenbein svájci lelkész köszönete [Tiszteletbeli Egyházkerületi Közgyűlési taggá választották. Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1934, 44.; Gantenbein Burkhardné Vetsch Rosa [Hazatért testvéreink rovat]. In: *Református Szemle* 1940, 187.; Nagy András: Dr. Burkhard Gantenbein (1860–1942). In: *Református Szemle* 1942, 116–121.

³⁶ Az Alumneum történetéről, épületéről és kertjéről, vezetőségéről, a belső életéről és az ott lakó hallgatókról, ld. Frei, Heinrich: Das Alumneum für Studierende der Theologie in Basel 1984–1944. In: uő: *Das theologische Alumneum in Basel*, 11–36. Bázeli tanulmányainak ideje: 1938. okt. 15. – 1939. júl. 8.

³⁷ Eduard Thurneysen (1888–1974) református lelkész, gyakorlati teológus 1927-től volt a bázeli Münstergermeinde lelkésze. 1930-tól a gyakorlati teológia magántanára, majd nyilvános rendkívüli egyetemi tanára lett Bázelen. A dialektikus teológia egyik jelentős képviselőjeként leginkább a lelkigondozás területén emelkedett ki. Szoros barátságot ápolt Karl Barth (1886–1968) tanártársával. Vö. Schmidt-Rost, Reinhard: Thurneysen, Eduard. In: *RGG*⁴, Band 8. 2005, 394.

³⁸ Vischer Wilhelm Eduard (1895–1988) lelkipásztor, ószövetséges teológus és énekszerző. Lausanne-ban, Bázelen és Marburgban tanult teológiát, és 1918-tól 1928-ig lelkipásztorként szolgált három gyülekezetben, majd a betheli egyházi főiskolán tanított (Kirchliche Hochschule Bethel). Mivel amellet állt ki a náci ideológiával szemben, hogy a keresztyén hit nem mellőzhető az Ószövetséget, 1933-ban főislolai állásáról le kellett mondania. 1934-től Locarnóban és Bázelen volt lelkipásztor. 1947-ben díszdoktori címmel tüntették ki Bázelen, és ugyanekkor hívták meg Montpellier-be, ahol nyugdíjazásáig (1965) oktatott ószövetséges professzorként. Vö. Kunz, Ralph: Wilhelm Eduard, Vischer. In: *RGG*⁴, Band 8. 2005, 1125.

³⁹ Ernst Staehelin (1889–1980) Bázelen, Göttingenben, Berlinben és Marburgban tanult teológiát, és 1916-ban habilitált a bázeli egyetemen. 1924-ig lelkési szolgálatot végzett, majd szintén a bázeli egyetemen volt az egyház- és dogmatörténet professzora nyugdíjba meneteléig (1961). Tudományos érdeklődése főleg a bázeli reformáció történetének jeles személyiségei felé fordult, akiről egy sor forráskiadványt közölt.

⁴⁰ Oscar Cullmann (1902–1999) Strassburgban és Párizsban tanult teológiát. Professzori pályafutásának első állomása Strassburg volt, ahol 1930-tól oktatta az újszövetséget, 1838-tól 1972-ig pedig az ősegház történetét tanította Bázelen. 1945 és 1948 között ismét tanított Strassburgban, és 1948–1968 között Párizsban is. Teológiai munkássága és kutatása különösképpen az újszövetségi exegézis területére, illetve a korai egyház és megváltás témakörökre összpontosult. Vö. Prigent, Pierre: Cullmann, Oscar. In: *RGG*⁴, Band 2. 1999, 503–504.

⁴¹ Karl Ludwig Schmidt (1891–1956) klasszikafilológiát, majd teológiát tanult (Marburg, Berlin), és a *Der Rahmen der Geschichte Jesu. literarkritische Untersuchungen zur ältesten Jesusüberlieferung*. (Trowitsch & Sohn, Berlin 1919) magántanári dolgozatával azonnal felhívta magára a teológiai tudományosság figyelmét. Az Újszövetség professzoraként oktatott Giessenben (1921), Jénában (1925), Bonnban (1929). 1933-ban Svájba kényszerült menekülni, és Bázelen lett teológiai tanár (1935–1953). Ő fektette le a formatörténeti exegetikai módszer alapjait. Vö.: Merk, Otto: Schmidt, Karl Ludwig. In: *RGG*⁴, Band 7. 2004, 934.

⁴² Nagy István 1938. nov. 2-án kezdte olvasni és egy kisfizetbe kijegyzetelni Barth dogmatikájának I/1-es kötetét (Barth, Karl: *Die kirchliche Dogmatik*. Band. 1/1: *Die Lehre vom Wort Gottes. Prologomena zur kirchlichen Dogmatik*. Erster Halbband. Christian Kaiser Verlag, München 1932), és 1939. jan. 11-én ért a végéhez. (Jegyzetét ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Jegyzetek, levelek.) Ugyanebben a kisfizetben még két Marth-munka jegyzetét olvashatjuk: *Gottes Gnadewahl*. Theologische Existenz Heute. Schriftenreihe, herausgegeben von Eduard Thurneysen. Heft 47. Chr. Kaiser Verlag, München 1936; Barth, Karl: *Rechtfertigung und Recht*. Theologische Studien, Heft 1. Zollikon, Zürich 1938.

⁴³ Walter Lüthi (1901–1982) református lelkipásztor nehéz anyagi körülmények között nőtt fel. 1921-től Bemben szerzett teológiai képesítést, és tanulmányi éve alatt egy-egy félévet a tübingeni, a zürichi egyetemen és a valdens egyház római fakultásán is hallgatott. Ő is Barth-tanítvány. Előbb a berni kantonhoz tartozó Vinelzben és Bielerseeben végzett lelkési szolgálatot (1925–1931), és ezután került a bázeli Ökolampad-templom gyülekezetébe (1931–1946). 1946-tól a berni Münster-gyülekezetben szolgált, és 1969-ben vonult nyugalomba. Az ő prédikációi tükrözik leginkább az újreformátori teológia igehirdetésről vallott felfogását. Pályafutását és igehirdetésének jellemzőit ld. Nagy István: *Walter Lüthi*. In: *Református Szemle* 1961, 115–119. Ld. még: Walter Lüthi nyugalomba vonult [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1969, 74.; Walter Lüthi hetvenéves [Hírek rovat]. *Református Szemle* 1971, 132.

⁴⁴ Nagy István ekképpen emlékezett még Walter Lüthiről és igehirdetéseiről: „Az 1938–39-es egyetemi évben sokszor hallgathattam prédikációit. Vasárnap reggelenként iparkodtunk idejében kijutni Bazel külvárosába, 9 órára helyet biztosítani magunknak a modern stílu, piros téglás Oekolampad-templomban, ahol másodvasárnaponként Walter Lüthi szolgált. A szószéken megjelent lelkipásztort zsúfolásig megtelt templom hallgatta. Lekció után mindig ezt az igét idézte: *Boldogok, akiké hallgatják az Istennek beszédét és megtartják azt* (Luk. 11:28). A zömök, piros arcú, ragyogó szemű igehirdető megjelenésében és szavaiban ezt a boldogságot hirdette. Sehöl nem éreztem azóta sem annyira valóságosnak az evangélium szó jelentését, mint ott, amikor ő mondotta, hirdette. Az evangélium, a frohe Botschaft érkezett el hozzánk. És ahány könyvét csak átolvastam, mindenikben ezt hallottam. Bár minden templomban az evangéliumot hirdetik, az örömhír nem tud annyira első szólal lenni a prédikációkban, ahogy azt az Úr rendelte, és ahogy az Lüthinél érvényesül. Nála a bünös, magában tehetetlen hívónak az Úr Jézus Krisztusban meg kell látnia, tudnia, hogy a szuverén Isten jót határozott föléle. Az igehirdető szívéen, száján át ezt úgy kapja meg, ahogy Isten adja. Lüthi népszerűsége a jó hír szolgálatából származ-

zik, annak az edénynek tisztessége, amely inni-ennivalót nyújt a szomjúságtól elepedt, éhségtől elgyötört léleknek. A bizonyágtétel nemcsak Jézus Krisztusra, hanem erre az ő hú szolgájára is vonatkozik: *Mily szépek a hegyeiken az örömondónak lábai, aki békességet hirdet, jót mond...* (És. 52:7).” Nagy István: Walter Lüthi. *Református Szemle* 1961, (115–119) 116.

⁴⁵ Samuel Dieterle (1882–1950) lelkipásztor, aki Eduard Thurneysen jó barátja volt, 1929 és 1948 között szolgált a bázeli Szent Péter-templomhoz tartozó gyülekezetben (Petersgemeinde).

⁴⁶ Henrik Welti (diplomáciai kinevezéseiben: Henry Welti) konzul, aki gazdag bázeli nagykereskedő és egy készruhabolt tulajdonosa volt, és felesége Welti Bertha (a svájci közigazgatási okiratban: Bertha Elisabeth, Bertha-Schneider asszony. Fontos szerepet játszottak a bázeli református egyház köreiből, és jelentős összegeket adományoztak különböző egyházi célokra, számos magyarországi és erdélyi diák tanulmányi útját egyengették, köztük a Sass Kálmánét (1904–1958) is, támogatták a bázeli Alumneum bentlakás fenntartását, a református teológusok diákotthonának építését Pozsonyban, illetve a bécsi egyetemi bentlakás bővítését, a Telegdi Református Egyházközséget és a Királyhágómelléki Református Egyházkerületet, valamint több lelkészi családot. Ld. ehhez bővebben Hermán M. János: Sass Kálmán és a peregrinusainkat patronáló Welti család kapcsolata. In: *Református Szemle* 2014/5, 532–569. Welti asszony egy füzetbe jegyezte be a Bázelen tanuló ösztöndíjasok nevét és tanulmányaik idejét. Nagy Istvánnal kapcsolatban ezt olvashatjuk füzetében: „Nagy István (Nagy Pista II.) szül. 1916. ápr. 18-án; Bázelle érkezett 1938 októberében, és 1939-ben tér vissza Kolozsvárra.” Ld. uo. 563. A bázeli alumneusok kimutatásában ezt olvashatjuk Sass Kálmán bázeli tanulmányainak idejéről: „1063. Name: Saß Kálmán. Geb.: 1904. Heimat: Osteuropa. Alumnus: 1929–1930. Pfarrer in Érmihályfalva, Ungarn.“ Frei, Heinrich – Cullman, Oscar: *Das theologische Alumneum in Basel*, 65.

⁴⁷ A doctor honoris causa címmel is kitüntetett Werner Pfendsack (1917–1993) lelkipásztor Bázelen és Zürichben tanult. Lelkészi szolgálatát Grabsban (Szent Gallen Kanton) kezdte (1940–1946), ezután a Bazel melletti Riehen-Betingen szolgált (1946–1959), és 1959-től 1982-ig volt a bázeli Münster-székesegyház gyülekezetének (Münstergemeinde) lelkipásztora. Művészettörténeti könyve, amelynek fotóit Peter Heman készítette: Pfendsack, Werner: *Lebendige Steine. Skulpturen und Fresken am Basler Münster*. Friedrich Reinhardt Verlag, Basel 1986. Ld. Graaf, Karl (Hrsg.): *Pfarrerinnen und Pfarrer der Evangelisch-reformierten Kirche des Kantons St. Gallen 1971–2009*. Theologischer Verlag, Zürich 2010, 63.

⁴⁸ Dornach hat kilométerre fekszik Bázeltől, az antropozófia „főfészke” pedig a Goetheumnak nevezett hatalmas épületben volt. Alapítója Rudolf Steiner (1861–1925), aki 1912-ben hozta létre azt az Antropozófia Társaságot, amelyben élete végéig tevékenykedett. Elhunytá után dr. Albert Steffen (1884–1963) költő, író, festő és filozófus lett a dornachi antropozófia központ igazgatója. A Bázelen tanuló magyar diákokat Albert Steffen felesége, Veress Erzsébet (Elisabeth Stückgold; Elisabeth Steffen, 1889–1961) hívta meg Dornachba, aki előkelő erdélyi családból származott.

Nagy István így foglalta össze az antropozófia lényegét: „*Steiner tudománya* abból indul ki, hogy az isteni, azaz a szellemi világ és a mi érzéki világunk között elveszett a kapcsolat, s ezt a kapcsolatot hiába igyekeztek ismét felvenni a természettudományok visszahatásaként megszületett szellemi tudományok [...]. Ez csak az antropozófiának sikerült, melynek hűséges hívei az érzék feletti világból magyarázatot kaphatnak életük értelmére. Steiner szerint az érzékfeletti isteni világ [...] itt van közöttünk, [...] csak hogy mi, akik annyira az anyagi, érzéki világhoz vagyunk kötve, [...] nem vesszük azt észre. [...] Az emberi öntudat az, amelyet ha fejlesztünk, iskolázunk, akkor elvezet az érzék feletti szellemi világba, ahol aztán minden titok megnyílik a számunkra. Az öntudat fejlesztését szellemi, lelki és erkölcsi önelneveléssel kell végezni. Saját lelkünket kell megismerni, fegyelmeztetni, s azt az anyaghoz kötő és így akadályozó szokásoktól megszabadítva öntudattá kell nevelni. [...] Mikor aztán öntudatunknak urai leszünk, [...] kezdődik a szépség és boldogság. Tudunk elmélkedni egy imaginációs, a szellemi világ képét megértő és átélő állapotban, majd lelkileg ihletődünk abból, s végül teljesen beleéljük magunkat (ezt nevezi intuíciónak) az érzék feletti világba.”

Nagy Istvánék egy euritmiai előadáson vettek részt, amelyet Rudolf Steiner így határozott meg: a művészet által kifejezett, igazi szépet, annak tartalmát és értelmét közelhozó művészet – mozgással, színnel, tehát kiabrázolásal. Ld. Abodi Nagy István: *Látogatás az anthropozófia fészkeben. Tudomány, mely le akarja venni követőinek válláról az élet terhét.* (Bázel, nov. 19). In: *Keleti Újság* XXII évf., 1938. nov. 20., 264. sz., 7.

⁴⁹ Kulifay Imre (1908–1986) a budapesti teológián és a párizsi Protestáns Intézetben végzett teológiai tanulmányait, 1934-ben kapott kinevezést a Magyar Református Egyház Zsinatától, hogy párizsi székhellyel legyen a franciaországi és tengerentúli francia területek lelkésze. A második világháború előtt, alatt és után nagy felelősséggel karolta fel a menekültek és hadifoglyok ügyét, később az 1956-os menekülteket is. Kulifay Imre ilyen jellegű szolgálatáról Molnár Dezső is megemlékezik. Ld. Molnár Dezső: *Mintha repülnénk. Egy erdélyi lelkész emlékei a XX. századból.* Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2013, 84., 92., 99., 105–106., 111.

⁵⁰ Az erről közölt beszámolója: Christus Victor. A keresztyén ifjúság amsterdami világkonferenciája. In: *Ifjú Erdély* XI. évf. (1939/8–9), 135–137.

⁵¹ „Romániát jelentős számú csoport képviselte, ott tudtuk meg, hogy létezik román IKR-munka is. A románok vezetője, Zamfirescu újságíró megtiltotta, hogy beszéljünk a hazai helyzetről.” Ld. nm [Nagy Margit]: „*Amíg lehet, most még lehet.*” *Beszélgetés Nagy István kolozsvári ny. lelkésszel*, 3.

⁵² A fiatalon elhunyt M. Nagy Ottó (1903–1946) református lelkész, vallásoktató a zilahi Református Wesselényi Kollégiumban érettségizett (1922), és Kolozsváron szerzett lelkészi képesítést (1926). Segédlelkészként dr. Imre Lajos teológiai tanár és belmissziói előadó felügyelete alatt volt belmissziói utazótitkár és a Kolozsvári Theológiai Fakultás szeniora. Az 1927/28-as tanév után Bázelben volt ösztöndíjas, ahol teológiai, filozófiai, jogi és történeti előadásokat hallgatott, és vizsgát tett egyháztörténetből és exegézisből. (A bázeli alumneusok kimutatásában: „Nr. 1038. Name: Nagy Otto. Geb.: 1903. Heimat: Osteuropa. Alumnus: 1927–1928. Religionslehrer in Zilah, Ungarn.“ Frei, Heinrich – Cullman, Oscar: *Das theologische Alumnium in Basel*, 62.) Hazatérte után Fogarason szolgált helyettes lelkészként, majd 1930 májusától július végéig a bonni Rajnai Frigyes Vilmos egyetem teológiai fakultásán tanult, és november elejétől a zilahi Református Wesselényi Kollégiumban oktatott vallástanárként. 1924-től három évfolyamon át az *Ifjú Erdély* felelős szerkesztőjeként is tevékenykedett, szerkesztette a folyóirat Élő könyvek nevű sorozatát, és publikált. Vö. Balogh Edgár: Nagy Ottó, mindszenti. In: Dávid Gyula (főszerk.): *Romániai magyar irodalmi lexikon*. IV. kötet. Kritetion Könyvkiadó, Bukarest 2002, 64–65.; Nagy Ottó M. (mindszenti) lelkipásztor, vallástanár. Summás méltatását ld. M. (mindszenti) Nagy Ottó [*Hazatért testvérek* rovat]. In: *Református Szemle* 1946, 48.; M. Nagy Ottó önéletrajza. In: Varga László (szerk.): *M. Nagy Ottó, az egyéniségformáló tanár.* A Királyhágómelléki és az Erdélyi Református Egyházkerület közös kiadása, Kolozsvár 2011, 8–11. Ez utóbbi füzet méltatását, illetve főbb írásainak szemelvényes ismertetését is tartalmazza.

⁵³ Nagy István rövid, de sokatmondó beszámolójának következményei is voltak, amelyekre így emlékezett: „Hazáérve feljelentettek hazaárulásért, hogy terjesztettük a magyar revizionista propagandát. Nagy Ottót letartóztatták, de még volt lehetősége üzenni nekem, figyelmeztetni a veszélyre. Igen ám, de az útlevelem szerint jelentettek fel, ahol a keresztnemem előtt az édesapám neve szerepelt: Nagy Géza István. Édesapámat behívták a rendőrségre, követelték, hogy számoljon be a történetekről. Ő nyugodt szívvel mondhatta, hogy nem járt Amszterdamban, hiszen idős ember léteére nem vett részt az ifjúsági találkozón. Nagy Ottó érdekében az Ifjúsági Keresztyén Egyesület svájci központja közbenjárt Miron Cristea ortodox pátriárkánál, és így kiszabadult.” nm [Nagy Margit]: „*Amíg lehet, most még lehet.*” *Beszélgetés Nagy István kolozsvári ny. lelkésszel*. 4.

⁵⁴ Dr. Pap László (1908–1983) Debrecenben, Zürichben és Utrechtben tanult teológiát, ahol 1933-ban doktori címet szerzett, és a Budapesti Református Teológiai Akadémia nemzetközileg is ismert és elismert ószövetséges professzora, a Ráday-gyűjtemény első igazgatója volt kényszerű lemondásáig (1938–1957). Tudniillik nem volt hajlandó kompromisszumot kötni az államhata-

lommal. 1957-ben az Utrechti Egyetem hívta meg tanárnak. Ezt el is fogadta 1958-ban, de nem kapott kiutazási engedélyt. 1958 és 1963 között Budapesten volt segédlelkész, majd nyugállományba helyezték. Ld. Papp Vilmos: Dr. Pap László (1908–1983). In: uő: *Negyven prédikátor. XX. századi magyar „gáyarab-prédikátorok I.* Új Bérea Kft., [h. és é. n.], 121–124.

⁵⁵ Második lelkészképesítő vizsgát hazaérkezése után, 1939 októberében tett „jelesen képesített” minősítéssel, és 1939. november 26-án szentelték fel az Erdélyi Református Egyházkerület közgyűlésének keretében. 1931. okt. 1-jétől 1943. dec. 1-jéig „a kolozsvári Pap utcai, Honvéd utcai, Téglás utcai, Méhes utcai, valamint Petőfi utcai állami népiskolákban, 1943. december 1-től [...] a kolozsi állami népiskolában mint lelkész rendszeresen tanított.” Az oklevelet és az oktatásról szóló szolgálati bizonyítványt, ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok.

⁵⁶ Az Orosházán (Békés megye) született Kádár Géza (1880–1945) lelkipásztor a Pápai Református Főgimnáziumban érettségizett (1899), teológiai tanulmányait pedig a Pápai Református Teológiai Akadémián kezdte (1899–1902) és Kolozsváron fejezte be (1903). Zilahi segéd- (1903–1904), majd zilahi (1904–1905) és krasznai (1905) helyettes lelkészsége után szentelték fel 1906. nov. 11-én. Zilahon szolgált 1905-től 1936 decemberéig, 1930. nov. 2-án, amikor a zilahi gyülekezet 25 éves szolgálata alkalmából köszöntötte, úgy méltatta, mint akinek nevéhez fűződik a nőszövetség, a leányegyesület, a bibliakör, az óvoda és az egyházi zenekar megalakulása. 1908-tól egyházmegyei levéltáros, 1910-től egyházmegyei tanácsos, 1920-tól pedig egyházkerületi képviselő volt. 1924-ben választották meg a Szilágyszolnoki Református Egyházmegye esperesének, 1933-ban pedig újabb tíz évre bízták rá az esperesi munkakört, és Makkai Sándor püspök és Vásárhelyi János egyházkerületi főjegyző mellett 1927-től az Erdélyi Református Egyházkerület generális direktora volt, s ugyanakkor tagja a belmissziói és fegyelmi bizottságnak, illetve a zsinatnak, 1937-től a pedig a teológiai magántanári bizottságnak is.

A Kolozsvár-alsóvárosi Református Egyházközségbe, ahol 1945 februárjáig szolgált, Vásárhelyi János püspök iktatta be 1937. december 20-án. 1941 és 1944 között esperese volt a Kolozsi Református Egyházmegyének. Lelkeszi szolgálata mellett elnöke volt a zilahi Iparbanknak (1918–1924), igazgatója a Zilahi Református Óvónőképző Intézetnek (1918–1924), előjárásági tagja a Zilahi Wesselényi Kollégiumnak, a Magyar Párt Intézöbizottságának, a Kolozsvári Református Kollégiumnak és a Kolozsvári Református Teológiai Fakultásnak. Tanulmányai, cikkei és igehirdetési mellett a következő fontosabb írásai jelentek meg: *Anyák napja, versek* (1919), *Himnuszok Krisztusért és Egyházért* (1925), *Ne tévelyegjétek, szeretett atyjáim!* (1926), *A Kolozsvári Református Egyház ismertetése*. Különlenyomat az 1940. évi Erdélyi Magyar Református Naptárból. Minerva Rt. nyomása, Kolozsvár 1940; *A zilahi református templom története*. Kolozsvár. 1943. 1945. márc. 2-án hunyt el, miután február 29-én megsebesült a budai harcok alkalmával. Ld. EREL: *Személyi lapok*, 462/1941; *Lelkipásztor* [havi lap, Kádár Géza szerkesztésében; *Különfélék* rovat]. In: *Református Szemle* 1921, 168.; A Szilágyszolnoki Egyházmegyében Kádár Géza zilahi lelkipásztort választották esperesnek [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1924, 21.; Kádár Géza köszöntése 1930. november 2-án, 25 éves zilahi szolgálata alkalmából [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1930, 476–477.; K. L.: Kádár Géza szilágyszolnoki esperest újabb 10 évre bízták meg az esperesi tisztséggel [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1934, 44–45.; Kádár Géza beiktatása a kolozsvár-alsóvárosi egyházközségbe [Hírek rovat]. In: *Református Szemle* 1937, 13.; Kádár Géza lelkipásztor [Házatért testvéreink rovat]. In: *Református Szemle* 1945, 18.

⁵⁷ Az Ürmösi Margit (1916–2001) „magán tisztviselőnő”-vel megkötött házasság megáldása a Kolozsvár-Alsóvárosi Református Gyülekezet „kétágú” (kétornyú) templomában történt 1940. dec. 5-én. Eskető lelkipásztoruk dr. Gönczy Lajos, a Kolozsvári Református Teológiai Fakultás tanára volt. Ld. EREL, F36: Házasságkötési anyakönyvi kivonat. Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok.

⁵⁸ Ifj. Nagy István geológus, Pistu (1941–2011). Kolozsváron, a Brassai Sámuel Középfiskolában érettségizett 1959-ben. Ezt követően egy évig a Református Teológiai Intézetben tanult.

1964 és 1967 között a nagybányai Bányai Főiskola hallgatója volt, és geológiai diplomát szerzett. Nagybányai tanulmányai idején és utána is az itteni Bányai Trösztnél dolgozott. 1971 és 1976 között a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem geológiai szakán folytatott szakmai tanulmányokat. Ezzel egy időben vízügyi és földtani munkálatokat végzett a Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság és a Magyar Állami Földtani Intézet Kelet-Magyarország Területi Szolgálatánál. 1981 és 1996 között a Bihar megyei Állami Építőipari Trösztnél dolgozott Nagyváradon és Nagyszalontán, és a geotechnikai és a hidrológiai munkákat irányította. A vállalat megszűnése után visszatért Kolozsvárra a szüleihez. Életének utolsó éveiben sok nehézséggel kellett megküzdenie, betegségei miatt sokat szenvedett. Aktívan vett részt a Kolozsváron működő Apáczai Csere János Társaság munkálataiban. Művelt ember volt, a geológia mellett gazdag történelmi és teológiai ismeretekkel rendelkezett.

⁵⁹ Kádár Géza az Erdélyi Református Lelkészegegyesületétől kapott megbízást a *Lelkipásztor* folyóirat szerkesztésére, mint olyan egyházi író, költő és szerkesztő, aki beindította a zilahi gyülekezet lapját, a *Keresztény Élelet*, amelyet kolozsvári megválasztásáig szerkesztett. (Zilahi lelkészutódai, Mezey Mihály és Köblös Endre folytatták a *Keresztény Élet* szerkesztését, amely 1944-ig jelent meg.) A *Lelkipásztor* első száma 1921. szeptember 1-jén indult. A havonta megjelenő folyóirat nemcsak ígéhirdetéseket közölt, hanem ígéhirdetési vázlatokkal, vasárnapi iskolai vezérfonallal nyújtott segítséget a lelkipásztoroknak és szolgálta továbbképzésük ügyét 1940-ig.

⁶⁰ Lüthi, Walter. *Die kommende Kirche. Die Botschaft des Propheten Daniel*. 12. Auflage. Friedrich Reinhardt Verlag, Bázél [é. n.]. A prédikációs kötet 17 kiadást ért meg.

⁶¹ Lüthi, Walter: *Az eljövendő egyház. (Dániel próféta ígéhirdetése.)* A tizenkettedik német kiadásból fordította A. Nagy István. *Ifjú Erdély*, Kolozsvár 1940. 72 old.

⁶² Kolozsvár-bevárosi segédlelkézi szolgálatának ideje: 1941–1943.

⁶³ A *Hitel* szerkesztői 1940 őszén határozták el egy olyan klub létesítését, ahol akár naponta is összegyülekezhetnek, és beszélgethetnek az időszerű kérdésekről, illetve terveikről. A cél pedig egy olyan vezető réteg és egy új elit kialakítása volt, amely hivatástudattal vállalja fel népe szolgálatát. Az Erdélyi Kör 1941 tavaszán alakult meg. A klub számára egy háromszobás lakást béreltek a Főtér 5. sz. alatti épületben, amely a fejedelemség idejéből maradt fenn, ablakai pedig Mátyás király szobrára néztek. Ide költözött a *Hitel* szerkesztősége és kiadóhivatala is.

Nagy István 1941. dec. 18-án lett tagja az Erdélyi Körnek, amelynek akkoriban dr. Hegedűs Sándor városi tanácsnok volt az igazgatója. Erről dr. Juhász István a kör titkársárat érintette hivatalos levélben 1942. jan. 5-én. (1943. január 29-én az Erdélyi Múzeum-Egyesület is rendes tagjává választotta. Az értesítőket ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok.) Az Erdélyi Kör a *Hitel* társaságának közéleti fóruma volt, később pedig a haladó gondolkodású erdélyi értelmiség történelmi jelentőségű tárgyalásainak színhelye lett mindaddig, míg Kolozsvárra be nem vonult a szovjet hadsereg (1944. okt. 11.). Ld. Záhony Éva: Bevezető tanulmány. A magyar kisebbségi élet kezdete Romániában. In: Záhony Éva (szerk.): *Hitel – Kolozsvár 1935–1944. I. kötet. Tanulmányok*. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a repertóriumot összeállította Záhony Éva. Bethlen Gábor Könyvkiadó, Győr 1991, (9–59) 42–45 (*Az Erdélyi Kör* alfejezet).

⁶⁴ Itt Bárdossy László (1890–1946) politikusra történik utalás.

⁶⁵ A kolozsi szolgálatának időtartama: 1943–1962. A kolozsi szolgálatba László Dezső iktatva be 1943. december 12-én. A délelőtti istentiszteletet közebed követte, délután 3-tól pedig dr. Nagy Géza bibliamagyarázata, László Dezső előadása, valamint a kolozsvári Kálvin Énekkar és a kolozsi Polgári Dalkör énekelt. A Kolozsi Református Egyházközség presbitériumának meghívóját ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok. A beiktatása alkalmával mondott beszédében a felekezeti békesség és a széthúzás megszüntetésének munkálására buzdította a híveket és a meghívottakat, akik zsúfolásig megtöltötték a templomot. Ld. Nagy István belvárosi segédlelkész lett Kolozs új református lelkipásztor. In: *Ellenzék* LXIV. évf., 1943. nov. 25., 268. sz., 2.; Nagy István kolozsi református lelkipásztor beiktatása. In: *Ellenzék*

LXIV. évf., 1943. dec. 13., 263. sz., 8.; Kolozs új református lelkésze ünnepélyes beiktatásán a felekezeti békeség fontosságát hangoztatta. In: *Keleti Újság* LXIV. évf., 1943. dec. 14., 283. sz., 4.

⁶⁶ A kolozsi szolgálat ideje: 1943–1962.

⁶⁷ A *Református Életem*ben leközölt interjú részletesebben visszaemlékezést örökített meg: „Megtudtam a községházán, hogy máris tartóztattak le románokat, vezető embereket és a két román lelkészt: Buiu Ioan ortodox és Lupuş V[irgil] görög katolikus lelkészt. A határőrségnél a főhadnagy azt mondta, hogy parancsot kaptak erre vonatkozóan, és hogy a rabok a községházán vannak. Beszélhetnék-e a románokkal – kérdeztem. Miért? – csodálkozott a főhadnagy. Mert bizonyára megijedtek és elkeseredtek. Meg szeretném nyugtatni őket – válaszoltam. Megengedte, hogy meglátogassam őket. Az egyik román lelkész az imakönyvét kérte, a másik meleg zoknit kért, kesergett, hogy a felesége aggódik, a többiek is elmondták a kívánságaikat, amiket teljesítettünk. Másnap reggel telefonáltam a kolozsvári alispáni hivatalba, az alispán diáktársam volt, és kértem, hogy engedjék szabadon a románokat, főleg a két papot, mert a falu három magyar lelkésze: a katolikus, a református és az unitárius, vállalja a felelősséget értük. A beszélgetést végighallgatta egy magyar tiszt, és felháborodva felelősségre vont: Maga mit beszél, milyen magyar ember, ha pártolja a románokat? Ezek ártatlan emberek – mondtam, nekünk együtt kell élnünk velük. Minket eddig nem bántottak. Az alispán egyházmegyei főgondnok volt, elengedték a papokat, majd a földműveseket is. Akkor nem is gondoltam, hogy ennek milyen következménye lehet.” Ld. nm [Nagy Margit]: „*Amíg lehet, most még lehet*”. *Beszélgetés Nagy István kolozsvári ny. lelkésszel*, 5.

⁶⁸ Dobri János (1914–1990) lelképásztor a Kolozsvári Theológiai Fakultáson készült fel a lelkészi szolgálatra (1934–1938). 1939-ben külföldi ösztöndíjra jelölték, de a háború kitörése miatt nem élhetett ezzel a lehetőséggel. Zilahon volt segédlelkész (1940–1941). 1943-ban katonai szolgálatra hívták be, és főhadnagyi rangban tábori lelkészként vezényelték a frontra. 1944-ben szovjet fogságba került, ahol megtanult oroszul. 1948 nyarán kerülhetett haza. 1949 májusától az orosz nyelvet és a keleti egyház történetét oktatta a kolozsvári teológián 1957 márciusának végéig. Doktori címet 1949 decemberében szerzett *Az ortodox teológiai nevelés története és fejlődése az új orosz egyházban* című értekezésével. Mivel iskoláskora óta részt vett a cserkészmozgalomban, a titkosrendőrség állandó megfigyelés alatt tartotta, és 1951. december 7-én 6 hónapi fogházra és pénzbírságra ítélte közlázítás vétségével. 1953 februárjában ismét letartóztatták. Tanári szolgálatát 1954 februárjától folytathatta. 1957-ben az úgynevezett Dobai-perrel kapcsolatban fogták le, és azzal a váddal ítélték hatévi „javító fogságra”, hogy lemásolta Ravasz László egyik beszédét és Illyés Gyula *Egy mondat a zarnokságról* című költeményét. Büntetését a Duna-delta munkatáborában és a szamosújvári börtönben kellett letöltenie. 1963-ban került haza. A Protestáns Teológiai Intézetbe nem térhetett vissza, ezért az állami kolozsvári postahivatalban és gyári munkásként dolgozott, 1965-től pedig a Kolozsvári Református Egyházmegye Esperesi Hivatalának volt titkára. 1969-től volt a kolozsvár-kerekdombi gyülekezet lelképásztora, ahol 1980-ra templomot épített az 1960-ban alakult gyülekezetnek. Nyugdíjba lépéséig, 1985 októberéig volt a kerekdombi gyülekezet lelképásztora. Életének és szolgálatának regénybe illő részleteire ld. Dobri András (szerk.): *Emlékezés dr. Dobri Jánosra születésének 100. évfordulóján*. Kolozsvár 2014.

⁶⁹ Nagy István egy évig volt a kollektív gazdaság pénztárosa. Ld. nm [Nagy Margit]: „*Amíg lehet, most még lehet*”. *Beszélgetés Nagy István kolozsvári ny. lelkésszel*, 5.

⁷⁰ Lüthi, Walter: *Die Bauleute Gottes. Nebemia, der Prophet im Kampf um den Bau der Stadt*. Friedrich Reinhardt Verlag, Bazel 1945.

⁷¹ Lüthi, Walter: *Johannes. Das vierte Evangelium, ausgelegt für die Gemeinde*. Basel, Reinhardt Verlag, Basel 1942.

⁷² Lüthi, Walter: *Die Seligpreisungen. Ausgelegt für die Gemeinde*. Friedrich Reinhardt, Basel 1961.

⁷³ Ld. az életrajz után közölt bibliográfiában (*Nagy István megjelent munkái*) a *Fordítások* alcím alatti tételeket.

⁷⁴ A Kolozsvári Református Egyházmegye esperesi tisztét 1957 és 1962 között töltötte be.

⁷⁵ Esperesi segédlelkésze Búzás László volt, aki 1963-tól magyarlónai lelkész lett. Ld. Búzás László lelkipásztor áthelyezése a Magyarlónai Egyházközségbe [*Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1963, 382.

⁷⁶ Hivatkozás 2Tim 4,16 Rev. Károli szerinti fordítására: *Első védekezésem alkalmával senki sem volt mellettem, sőt mindnyájan elhagytak; ne számíttassék be nekik.*

⁷⁷ A margón a gépelt sorok mellett Nagy István kézirásos kiegészítése áll: „Ez Kassay Géza volt, az idősebb.” Id. Kassay Géza (1905–1971) lelkipásztor, esperes és zsinati tag 1928-ban tett első lelkészképesítői vizsgát a Kolozsvári Theológiai Fakultáson. Előbb püspöki titkárként tevékenykedett (1928. nov. 1–1929. okt. 1.), majd a kolozsvár-alsóvárosi gyülekezetben volt segédlelkész (1929. okt. 1–1931. okt. 1.), utána pedig Bonchidán szolgált. A kolozsvár-alsóvárosi gyülekezetbe 1949-be került, ahol 18 évet szolgált. Ld. Kassay Géza személyi táblázata. EREL: Személyi lapok, 10890–929.; Id. Kassay Géza [*Hazatért testvéreink* rovat]. In: *Református Szemle* 1971, 488.; Presbiteri jkv, 17–1971/1971. júl. 27. A Kolozsvár-Alsóvárosi Református Egyházközség Presbiteri jegyzőkönyve, 1966. jún. 31–1975. dec. 14.

⁷⁸ Tőkés István a következőképpen emlékezik Nagy István által vázlatosan ecsetelt körülményekről és Kassay Géza lelkipásztorról, aki „abban az időben fölöttébb kedvelt bizalmi ember” volt: „A romlás tehát egyházmegyei viszonylatban is sajnálatos tényezővé vált. Nem mint-ha az esperesek lettek volna romlottak akár lelkükben, akár jellemükben. Egyszerűen kialakult egy olyan helyzet, amelyben nagy tere nyílt a hátmegettiségeknek, s ugyanakkor az evangéliumi engedelmesség lehetetlenné vált az egyházkormányzatban. Tulajdonképpen lelkiségük alapján az esperesek csupán a látszatkedveskedésekre szorítkoztak, valamint az anyagi figyelmességekre az inspektorok iránt. Ritkán adódtak az ilyenektől is vonakodók, mint pl. a hunyadi (később gyulafehérvári) egyházmegyében a szabályosan megválasztott Bedő Béla, akinek önként kellett visszalépnie a »közérdek« miatt (1964). Hasonló a Nagy István kolozsvári esperes esete (1961), akinek formailag egy Márcuş nevű inspektor miatt kellett távoznia az egyházmegye éléről, mivel újraválasztásának esetén a hatóságok »nem erősítik meg«. Helyére került a hatóságilag alkalmas Kassay Géza, aki az egykori szóbeszéd szerint (Teleki Mihály) titokban »eláztatta« Nagy Istvánt. Később – amikor ismét Nagy István mellett alakult ki a közvélemény, mivel Kassaynak a helyzete etikailag tarthatatlanná vált? – Csutak Csaba foglalta el az esperesi széket (1968. október 1.) jelentős hatósági támogatással. Ekkor Nagy István – állítólag – már nem is vállalta volna a tisztségviselést az előzmények szem előtt tartásával.” Tőkés István: *A romániai magyar református egyház élete 1944–1989*. Második kiadás. Kolozsvár 2014, 58. és 63.

⁷⁹ Rózsa (Kolozsvár, 1943; Bellághné Nagy Rózsa, férje Bellágh György, szül. 1939) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Filológiai Karán szerzett egyetemi okelevelet román–magyar szakból (1967). Fialat tanárként az erdőszentgyörgyi liceumban (Maros megye) tanított hat évig, majd Kolozs megye több iskolájában folytatta oktató–nevelő munkáját. 1978-tól Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtárban (OSZK) dolgozott közel 30 évet könyvtárosként, majd tudományos kutatóként. *A Magyar Athenas forrásai* témájú disszertációjával 1983-ban szerzett doktori fokozatot régi magyar irodalomból az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, ahol 2002-től a Művelődéstörténeti Tanszék megbízásából vett részt öt éven át a Mikszáth Kálmán kutatási programban. 2006-tól az OSZK 16–18. századi könyvtörténeti osztályán dolgozik nyugdíjasként. Kutatási területe a 18. századi magyar irodalomtörténet és művelődéstörténet. Tanulmányaiban, írásaiban Bod Péterrel, a *Magyar Athenas* literátoraival, a 18. századi magyar asszonyok életével és hivatásával, a 18. századi mecenatúrával, levelezéssel stb. foglalkozik. 1998-tól vezetőségi tagja az 1988-ban megalakult Bod Péter Társaságnak. Cikkei, tanulmányai az OSZK évkönyvében, a *Magyar Könyvszemlében*, a *Könyvtári Levelező Lapban*, a *Valóságban*, a Kolozsváron megjelenő *Református Szemlében*, az *Erdélyi Múzeumban*, a *Református Családban*, valamint több tanulmánykötetben jelentek meg.

⁸⁰ Az aranyosgyéresi lelkészválasztó közgyűlés 1962. febr. 11-én mondta ki egyhangúlag Nagy István meghívását, s ezt a Kultuszügyi Minisztérium 1962. ápr. 1-jei hatállyal erősítette meg.

Ld. a Tordai Református Egyházmegye Esperesi Hivatalának concessáját. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok.

⁸¹ Bíró Mózes (1902–1971) lelkipásztor, orvos 1931-től 1971-ig szolgált a kolozsvár-hidelvei gyülekezetben. A Székelyudvarhelyen letett érettségi vizsgája után (1920) a Kolozsvári Református Teológiai Fakultásra iratkozott be, és 1924-ben szerzett lelkészsképesítő oklevelet, majd Marburg, Berlin, Zürich, Edinburg teológiai fakultásain képezte tovább magát. Kolozsvári szolgálata előtt (Makkai Sándor püspök iktatta be 1931. dec. 20-án; ld. Lelkészeiktatás a kolozsvári hidelvei parochiális körben [*Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1931, 557. és 571–572.) ákosfalvi és marosszentkirályi lelkipásztor volt. 1951-ben orvosi diplomát is szerzett Kolozsváron, és ettől kezdve nemcsak lelkigondozásban részesítette híveit, hanem orvosi ellátásban is. Két-két évet dolgozott a kolozsvári nyomdaipari vállalatnál és a járványkórházban, de az akkori törvények értelmében nem volt lehetőség két munkahelyen dolgozni, ezért orvosi állását fel kellett mondania. Kezdeményezésére, levelezéseinek és személyes közreműködésének köszönhetően indult be az erdélyi szívsebészet. A szívsebészet beindításához feltétlenül szükséges első szív-tüdő gépet dr. Lónyay Tihámér budapesti szívsebész közreműködésével, valamint Köteles Béla clevelandi mérnök, üzletember és az amerikai reformátusok anyagi támogatásával Amerikából sikerült beszerezni (1969). Leválasztotta és önállósította a hidelvei gyülekezet Írisz-telepi és kerekdombi részét. Életét, munkásságát, megjelent írásait és fordításait ld. Tulogdi József: *Egy igaz ember emlékezete. Dr. Bíró Mózes lelkipásztor, orvos élete és munkássága*. Kolozsvár 2011. Ld. még: Dr. Bíró Mózes elhunyt 1971. júl. 21-én. In: *Református Szemle* 1971, 487–488.

⁸² Borbáth Dániel (1905–1986) Nagy Károly püspök, Reményik Sándor költő és Tavasz Sándor teológiai tanár *A jelenkor szellemi válsága* (Kolozsvár 1923) című írásának hatására döntött a teológiai tanulmányok mellett, amelyeket 1923-ban kezdett meg Debrecenben, 1924 őszén pedig átiratkozott a Kolozsvári Theológiai Fakultásra. 1928-tól a Temesvári Ref. Egyházközségben volt vallásoktató lelkész, 1929/30-es tanévben pedig a bázeli egyetem tanult ösztöndíjasként, ahol Heinrich Barth, Eduard Thurneysen és Ernst Stähelin gyakorolt rá hatást, az 1930/31-es tanévet pedig a zürichi egyetemen töltötte, ahol Emil Brunner szemlélete ragadta meg leginkább figyelmét. Magántanári címet 1931 végén, alig 27 évesen szerzett az *Athanasius krisztológiája és jelentősége a jelenkori teológiai válságban* témájú dolgozatával és *A vallásfilozófia lehetősége a teológiában* című próbaelőadásával. 1933-tól a szászvárosi Kun-kollégium helyén működő árvaháznál volt lelkipásztor, és kététenként a Kolozsvári Theológiai Fakultáson tartott magántanári előadásokat. Lelkészi szolgálatát a Kolozsvári Diakonisszaintézetben folytatta, majd 1944. június 2-án lebombázott református kórház ügyvezető igazgatója lett, s emellett a Theológiai Fakultáson tanított hitvallásismeretet és összehasonlító dogmatikát (1935–1945), illetve újszövetségi exegézist és bibliKateológiát is (1944/45-ös tanév). *Platón érosztana és a bibliai agapé* témájú tézisét 1945-ben védte meg a kolozsvári tudományegyetemen. Miskolc Dezső (1897–1978) rektor-professzor és György Lajos kari dekán avatta a filozófia, pedagógia és gyermeklélektan doktorává. Az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet 1949. évi megalakulásakor nyert meghívást a homiletika és liturgika, illetve a vallásfilozófia és a teológiai enciklopédia oktatására, és éveken keresztül volt a református hallgatók lelkigondozója is. Vö. Borbáth Dániel (1905–1986) [*Az Úrhoz költöztek* rovat]. In: *Református Szemle* 1986, 83. Teológiai munkásságának kiértékelését ld. Nagy László: Borbáth Dániel és Tavasz Sándor. In: *Református Szemle* 1991, 303–313.; uő: Borbáth Dániel mint rendszeres teológus. In: *Református Szemle* 1992, 108–116.; uő: Borbáth Dániel mint dogmatikus. In: *Református Szemle* 1992, 185–166.; uő: Borbáth Dániel mint etikus. In: *Református Szemle* 1992, 268–279.

⁸³ Debreczeni László (1903–1986) művészettörténész, műkritikus, grafikus, építész és műemlékvédelmi szakember. 1928-tól 1940-ig az Erdélyi Református Egyházkerület megbízásából az egyházi építészeti emlékek és műtárgyak összeírásával és felvételezésével, illetve műemlék épületek gondozásával és épületek tervezésével foglalkozott. 512 helység gyülekezetét kereste fel műemlékeik felleltározása érdekében. 1940-től az egyházkerület már nem tudta alkalmazni.

1945-től 1948-ig hadifogoly volt. 1949-től a Kolozsvári Képzőművészeti Főiskolának, majd a Ion Andreescu Képzőművészeti Intézetnek volt műszaki felelőse, 1955-től nyugalomba vonulásáig pedig oktatója. 1955 és 1958 között a kolozsvári tudományegyetem történeti tanszékén is előadott építészettörténetet, elkészítette 272 kolozsvári műemlék épület leírását, és 1955-től 1959-ig szakreferense és műszaki előadója volt a Kós Károly által újra létrehozott egyházkerületi műemlék- és építésügyi bizottságnak. Ld. Borbáth Dániel: Debreczeni László 80 éves. In: *Református Szemle* 1983, 420–424.

⁸⁴ Dr. Csutak Csaba (1920–1995) dr. Csutak Vilmosnak, a sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégium és a Székely Nemzeti Múzeum igazgatójának, történésznek és Simonffy Máriának gyermeke. Érettségi vizsgája után (Mikó Kollégium, 1938) a Kolozsvári Theológiai Fakultáson szerzett lelkészi képesítést, és a kolozsvár-belvárosi gyülekezetben szolgált 1943 és 1990 között. 1956-ban magiszteri vizsgát tett rendszeres teológiából, 1961-ben pedig magna cum laude minősítéssel védte meg *Az Anyaszentgyörgyi egysége (egyetlensége) és egyetemessége* témájú doktori dolgozatát, doktorrá avatására viszont csak 1966. dec. 16-án került sor. 1963-tól egyházkerületi titkárságra kapott megbízatást, és 1968 márciusától 1972 decemberéig volt a Kolozsvári Református Egyházmegye esperese, és hat éven át töltötte be az egyházkerületi főjegyzői tisztséget. Időközben helyettes professzori teendőket is ellátott a Protestáns Teológiai Intézetben. Ld. Csutak Csaba lelkipásztor és Molnár Dezső theológiai titkár magiszteri vizsgája, 1955. november 9–10-én [az első magiszteri vizsgák a Theológiai Intézetben; *Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1956, 63., valamint 126–127.; Csutak Csaba doktori vizsgája a Theológiai Intézetben. Avatási ünnepség, oklevél átnyújtása [*Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1962 123.; 1967, 76.; Csutak Csaba belvárosi lelkipásztor az Igazgatótanács egyházkerületi titkárrá választotta [*Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1963, 188.; Választások az újonnan megalakult egyházmegyékben [*Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1968, 397.

⁸⁵ A kolozsvár-hidelvei gyülekezet közgyűlése 1971. szept. 5-én választotta meg Nagy Istvánt, s ezt az Igazgatótanács nov. 1. hatállyal meg is erősített. Ld. a Csutak Csaba esperes által kiállított concessát. EREL, F36: Személyes és egyházi iratok. Nagy István 1986-ig, nyugdíjba vonulásáig szolgált ebben a gyülekezetben.

⁸⁶ A kolozsvár-alsóvárosi gyülekezet belső körébe történt megválasztás érvénytelenítését Kassay Géza esperes közölte Nagy Istvánal a Kolozsvári Református Egyházmegye Esperesi Hivatalának 83/1962. febr. 3-án kelt leiratával: „Az Igazgatótanács 637/1962. I. sz. leirata alapján tisztelettel értesítem, hogy kolozsvári lelkészé történt megválasztása gyakorlatban nem érvényesíthető. Ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Személyes és egyházi iratok.

⁸⁷ Leánya, Rózsa szóbeli közlése alapján a „majd konfirmáltam” állításnak nincs valóságalapja. A beteg László Dezső itt nem emlékezett pontosan a 15–20 évvel korábbi részletekre.

⁸⁸ Ti. Rózsa.

⁸⁹ Margit (Nagy Margit, Kolozsvár 1945) a Marosvásárhelyi Tanárképző Főiskola fizika-kémia szakán végzett 1966-ban. Házasság útján 1971-ben az akkori Jugoszláviába telepedett át. Egy gyermeke van. A Koliger Endre Gimnáziumban és általános iskolában tanított, majd több éven át az *Újvidéki Rádió* gyermekműsorát szerkesztette. 1992-ben az Újvidéki Diáksegélyező Egyesület elnöke volt. 1993-ban megalapította a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületét, és azóta ennek elnöke. 2000-ben az ő kezdeményezésére indult be az újvidéki Apáczai Diákotthon működése, amelyet már többször bővített. A diákotthon jelenleg 84 egyetemistának biztosít kollégiumi ellátást. Nagy Margit román és szerb nyelvből is fordít. Ezenkívül riportokat, meséket, ismeretterjesztő írásokat közölt a hazai és a külföldi sajtóban. 2015-ben megjelent a *Gyönyfűzér* című mesekötete. Munkásságát több díjjal jutalmazták: Eötvös József-díj (VMPE; 2003), Arany Búzaszem díj (2009), Magyar Fiatalokért díj (2009), Implom József-díj (2014), Magyar Érdemrend lovagkeresztje (Magyarország köztársasági elnöke; 2014).

⁹⁰ Nagy István beragasztotta Martin Weyerstall (1911–1997) névjegykártyáját az általa hűségesen vezetett naplójának egyik füzetébe: „Martin Weyerstall, Erbschlöer Strasse 54. 5600

Wuppertal (Ronsdorf)”. Ld. EREL, F36: Nagy István hagyatéka. Jegyzetek, levelek. Napló, 1979. ápr. 19–1988. aug. 11. A Német Szövetségi Köztársaság négytagú egyházi küldöttsége 1974-ben tett látogatást Erdélybe: dr. Hans Helmut Esser (1921–2011) a münsteri egyetem teológiai fakultásának professzora és a Református Világszövetség volt elnöke 1973 és 1982 között; dr. Karl Halaski főtitkár és a *Reformierte Kirchenzeitung* egykori szerkesztője; Joachim Guhrt lelkipásztor, főtitkár; Martin Weyerstall, az anyagi ügyek felelős vezetője. Ld. Tótkés István: Német református testvéreink. In: *Református Szemle* 1975, (4–9) 5.

⁹¹ Dr. Molnár Dezső (1920–2010) a Kolozsvári Theológiai Fakultáson végzett (1939–1944) tanulmányai után Tasnádon lett segédlelkész, és 1944 szeptemberének végén, mint aki 1942 nyarán tartalékos tábori lelkészi kiképzésben is részesült, ő is behívót kapott, majd az Észak-Erdélyből kivonuló II. hadsereggel a Nyírségen, Szlovákián és Cseh-Morvaországon keresztül sodródott Bajorországba, és esett amerikai fogságba (1945. ápr. 23.). 1945 júniusának végén franciaországi munkaszázadba osztották be, és október 29-én kapta meg obsitlevelét. Párizsba került, beiratkozott a Protestáns Teológiai Intézetbe, ahol genfi ösztöndíjjal tanulhatott, majd 1946 őszétől 1947 júliusáig ő is Bázelen folytatta tanulmányait és hallgathatta Karl Barth előadásait. (Az Alumneum 1844-től vezetett évkönyvében 1355-ös sorszámmal, és a 142. magyar alumneusként írta be nevét.) Hazatérése előtt utazást tett Norvégiába, Svédországba és Finnországba, és 1948 februárjában került vissza Kolozsvárra és lett a Theológiai Fakultás szeniora és titkára. A hatóságok gyanús személyként tartották nyilván, s ezért 1952-ben, majd 1957-ben is letartóztatták. 1956-ban Csutak Csabával együtt tett magiszteri vizsgát Újszövetségből, 1958 decemberétől pedig a kolozsvár-felsővárosi gyülekezetben volt segédlelkész, majd 1961-től a kolozsvár-kerekdombi gyülekezetben szolgált. A kolozsvár-felsővárosi gyülekezetbe 1968. november 24-én iktatta be Csutak Csaba esperes, és itt szolgált nyugdíjazásáig (1988). Ld. Molnár Dezső: *Míntha repülnénk. Egy erdélyi lelkész emlékei a XX. századból*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2013. Ld. még Csutak Csaba lelkipásztor és Molnár Dezső teológiai titkár magiszteri vizsgája, 1955. november 9–10-én [az első magiszteri vizsgák a Theológiai Intézetben; *Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1956, 63.; Molnár Dezső segédlelkész áthelyezése a kolozsvár-monostori egyházközségbe [*Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1958, 96.; Molnár Dezső lelkipásztor megválasztása a kolozsvár-felsővárosi egyházközségbe [*Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1968, 398.; Molnár Dezső lelkipásztor beiktatása a kolozsvár-felsővárosi egyházközségbe [*Hírek* rovat]. In: *Református Szemle* 1969, 78.

⁹² A *Református Család* nőszövetségi lapot újraindításától, 1992 decemberétől 1999 decemberéig szerkesztette. Az 1929 és 1944 között megjelent, majd 1992 végén újraindított lap társszerkesztői: Imre Magda, Csiha Kálmánné, Tatár Mihályné, Nagy Irén, 1996-tól Csiha Kálmánné helyett Csetri Elekné.

⁹³ Második prédikációs kötete: „*Vettetek-e Szentlelket?*” Erdélyi Református Egyházkerület kiadása, 2006, Kolozsvár 2006. 204. Gazdag prédikációs gyűjteményének kéziratos anyaga az Erdélyi Református Egyházkerület központi gyűjtőlevéltárában található.

Egyéb írásai a *Keleti Újság*, *Ifjú Erdély*, *Az Út*, *Református Szemle* (11), *Üzenet* és *Igehirdető* című lapokban jelentek meg.

⁹⁴ A számomra átnyújtott önéletrajz másolatának végére Bellághné Nagy Rózsa az alábbi kiegészítést írta:

„Meghalt 2003. ápr. 29-én 87 éves korában Kolozsváron, otthon.

A *Református Család* c. lapot 1999. dec.-ig szerkesztette. 2000-tól a felelős szerkesztő Adorjáni Zoltán lett.

Utoljára 2000 karácsonyán szolgált a hidelvei teplomban, és úrvacsorát osztott.

2001 tavaszán agyérgörcs érte, de meggyógyult, helyrejött, de szolgálatot már nem vállalt. 2001. júl. 21-én meghalt felesége, Ürmösi Margit. Több mint 60 évet éltek együtt. 2001 őszén (okt.–nov.) Budapesten volt leányáéknál (Bellágh Rózsa, sz. Nagy), orvosi vizsgálatokon esett át, nagyon kívánczított már haza. 2001 decemberétől már nem mozdult ki Kolozsvárról. Sétált

mindennap, szellemileg friss volt. A fia, István volt mellette, a bejáró asszony, Mayer Marika minden második napon jött, gondozta, vezette a házat. (Mayer Marika 1999 májusától járt Nagy Istvánékhöz, amikor felesége, Margó már nem tudta elvégezni a házimunkákat.) A két lány, Rózsa és Margit két-három hónaponként utaztak haza. Egyre gyengült, szenvedett járás-kor, görcsölt a lába.

2003. ápr. 20-án, vasárnap (húsvét) még templomba ment a fiával, úryacsorát vett, ápr. 21-én a lakás előtt a Kis utcában sétált nagyon lassan, nehézkesen egyedül. Ápr. 22-én éjjel agyergörcs érte (stroke), amiből már nem tért vissza. Margit leánya ápr. 24-én, csütörtökön hazautazott (amúgy is készült haza, miután Rózsa leánya márciusban 10 napot töltött Kolozsváron. Az orvos mindennap jött hozzá, Margit gondozta, forgatta, mert testének fele lebénuult. Egy hét után, ápr. 29-én, kedden délelőtt 10 óra körül tért haza Urához, akit egész életén át szolgált. Temetése máj. 2-án, pénteken volt a Farkas utcai templomból. Sokan voltak. Adorjáni Albert és Cseh Zsolt temették, a temetőben (Házsongárd) még a frissen megválasztott hídelvei lelkész, Szöllősi János is beszélt. Május 4-én, a vasárnap iistentiszteleten emlékeztek meg róla a hídelvei templomban.

2003 júliusa

Kiegészítette: Bellágh Rózsa, sz. Nagy⁹⁵

⁹⁵ A beszámoló alatt A. Nagy István aláírás áll, akárcsak *Az Út* és a *Kiáltó Szó* folyóiratokban közölt több írása alatt is.

⁹⁶ Abodi N. István aláírással.

⁹⁷ Abodi Nagy István aláírással.

⁹⁸ Az egy csillaggal megjelölt fordítások forrása: Lüthi, Walter: *Die kommende Kirche. Die Botschaft des Profeten Daniel*. 11. Auflage. Friedrich Reinhardt Verlag, Basel 1937. Egynémely fordítás mellől azért hiányzanak a lapszámok, mivel a *Lelkipásztor* folyóirat XX. évfolyama (1940) hiányos az általam felkeresett könyvtárakban.

⁹⁹ A két csillaggal megjelölt fordítások forrása: Lüthi, Walter: *Die Seligpreisungen. Ausgelegt für die Gemeinde*. Friedrich Reinhardt, Basel 1961.

¹⁰⁰ A három csillaggal megjelölt fordítások forrása: Lüthi, Walter. *Die kommende Kirche. Die Botschaft des Profeten Daniel*. 12. Auflage. Friedrich Reinhardt Verlag, Basel [é. n.]